

A thick dark grey vertical bar runs down the left side of the page. A magenta arrow points to the right from this bar, containing the date '12-2-2024'. Below the arrow, several thin, curved lines in dark grey and light grey sweep upwards from the bottom left corner.

12-2-2024

Gevoelige onderwerpen bespreken met de klas

Het behandelen van verschillende
meningen over gevoelige
onderwerpen in een samengestelde
klas.

Nera van Dullemen
449789

Gegevens student en opdrachtgever

Naam student	Nera van Dullemen
Studentnummer	449789
Saxion e-mailadres	449789@student.saxion.nl
Telefoonnummer	0618342811
Voorlopige titel	Gevoelige onderwerpen bespreken met de klas.
Datum indiening	Het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas. Februari 2024
Gewenste start scriptiefase (kwartiel + jaar)	Kwartiel 1 2023
40 uur per week (5 maanden traject of 20 uur per week (10 maanden traject)	5 maanden
Naam organisatie & <i>korte introductie van de organisatie</i>	De middelbare school “Veluws College Twello” is onderdeel van de Veluwse onderwijsgroep in Apeldoorn en omgeving. Het Veluws College Twello is een kleine middelbare school die alleen maar onderbouwklassen heeft en vmbo4 examenklassen.
Adresgegevens organisatie	Veilingstraat 10, 7391 GM Twello
Titel, voornaam, achternaam en functie van je opdrachtgever	Peter Vis, docent geschiedenis en aardrijkskunde en burgerschap coördinator.
Telefoonnummer en e-mailadres van je opdrachtgever	p.vis@veluwseonderwijsgroep.nl 06 28071230

Voorwoord

Het schrijven van een voorwoord markeert de afronding van mijn afstudeeronderzoek. Een proces waarin ik veel heb geleerd over onderzoeken, het onderwerp en over mijzelf. Graag maak ik van de gelegenheid gebruik om mijn dank uit te spreken naar alle betrokkenen die mij gesteund hebben.

Allereerst spreek ik graag mijn waardering uit naar mijn eerste begeleider, Stefan Huijser. Wiens begeleiding en begrip mij ondersteund hebben bij het hele proces. Zijn vermogen om mijn perspectief in te zien en tegelijkertijd te sturen heeft mijn ontwikkeling als onderzoeker verrijkt en mijn weerbaarheid tegen feedback versterkt.

Een bijzondere erkenning gaat uit naar mijn opdrachtgever, Peter Vis. Zijn visie heeft vanaf het begin het onderzoek vormgegeven en zijn betrokkenheid het tot leven gebracht. Zijn inzichten hebben mijn kijk verbreed en hebben ervoor gezorgd dat ik het doel van het onderzoek altijd voor ogen kon houden. Zijn enthousiasme voor het onderwerp en de ideeën die ik bedacht waren aanstekelijk wat mij heeft geïnspireerd om mij volledig in te zetten voor het onderzoek.

Mijn dank gaat ook uit naar het Veluws College Twello voor het bieden van een ondersteunende plek om mijn afstudeeronderzoek uit te voeren. Na eerder een vruchtbare stage van negen maanden bij jullie te hebben voltooid, is het heel fijn om mijn betrokkenheid met de school te mogen verlengen met nog een halfjaar.

Ook wil ik alle betrokkenen bij dit onderzoek bedanken. De docenten van het Veluws College Twello voor hun enthousiasme om mij te helpen. Zij hebben mij veel kunnen vertellen waardoor het onderzoek een duidelijke richting kreeg. De experts die ik heb gesproken waren begaafd met het onderzoek en waren net zo geïnvesteerd in de uitkomsten als dat ik was. Hun betrokkenheid heeft mij het steuntje in de rug gegeven in het begin van dit onderzoek wat ik nodig had.

Tenslotte wil ik mijn dankbaarheid uiten aan de mensen in mijn directe omgeving, die geduldig hebben geluisterd naar mijn onderzoek verhalen. Dat ik een specifiek vraagstuk drie keer opnieuw kan vertellen met elke keer een andere emotie is iets wat gereserveerd is voor de mensen die dichtbij genoeg staan om dat aan te kunnen.

Met heel veel dank,

Nera van Dullemen

12-02-2024

Zwolle

Samenvatting

Om het burgerschapsonderwijs op het Veluws college Twello te versterken, wordt het geïntegreerd met de nieuwe Sport, Cultuur en Wetenschap leerroute. Hierdoor zullen de docenten te maken krijgen met gevoelige onderwerpen in de modules. Het creëren van een veilig klassenklimaat is hierbij belangrijk, vooral in de samengestelde klassen waar groepsprocessen voor uitdagingen zorgen. Het doel van het onderzoek is het bieden van ondersteuning aan docenten bij het omgaan met verschillende meningen over gevoelige onderwerpen en het creëren van een veilig klimaat. Vanuit hier is de hoofdvraag ontstaan: “Hoe kan het VCT de docenten ondersteuning bieden bij het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas zodat leerlingen de diversiteit van individuen leren te accepteren en de daarbij behorende maatschappelijke competenties kunnen ontwikkelen?”.

Het onderzoek volgt het human-centered design model en de methodes van IDEO.org (2015). In de inspiration fase worden interviews gebruikt om de wensen en behoeften van de docenten in kaart te brengen. Hieruit komen twaalf vereisten die in vier thema's onder te verdelen zijn: het gesprek met de klas moet diepgang hebben, docent heeft voldoende kennis en is bewust van eigen grenzen, de inhoud van de module is passend en geeft voldoende handvatten en de veiligheid in de les is zodanig dat iedereen hun mening kan uiten. Expertinterviews en deskresearch bieden context en resulteren in 42 methodes in verschillende vormen die aansluiten op de vereisten.

In de ideation fase worden de methodes brainstorm, determine what to prototype, how might we, create frameworks, get feedback, bundle ideas en create a concept gebruikt om de voorkeuren, ideeën en kaders van de stakeholders te combineren om tot een prototype te komen. Hier komen zes thema's uit als oplossingen voor mogelijke uitdagingen en worden gekoppeld aan zestien methodes. Er wordt een website gemaakt om dit overzichtelijk weer te geven. De methode rapid prototyping resulteert in een infographic, gericht op docenten, waar de snel inzetbare methodes op weergegeven wordt.

De aanbevelingen richten zich op een mogelijk vervolgonderzoek naar randvoorwaarden op schoolniveau, module-inhoud, scholingsprogramma's en gerichte vragenlijsten. Uit het onderzoek is gekomen dat de docenten ook op deze manieren ondersteunt kunnen worden en zullen daarom worden weergegeven op een webpagina voor de opdrachtgever.

Een sterk punt van dit onderzoek is dat de deskresearch is uitgevoerd na de docent interviews, hierdoor kon er gericht gezocht worden naar passende methodes. Minder sterke punten van het onderzoek zijn dat het perspectief van leerlingen niet is meegenomen, de informele aard van de expertinterviews en de aanpassingen in de deelvragen. Omdat het product zich specifiek richt op de docenten van het VCT is de bruikbaarheid voor de opdrachtgever groot maar beperkt de brede inzetbaarheid. Het handelen volgens het human-centered design model was over het algemeen goed, maar meer betrokkenheid van de doelgroep in de ideation fase was wenselijk geweest.

De infographic en de webpagina's worden gecombineerd in een website welke wordt aangedragen als product wat het VCT kan gebruiken om de docenten ondersteuning te bieden bij het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas.

Woordenlijst

VCT	Veluws college Twello
MT	Managementteam
SCW	Sport, Cultuur en Wetenschap, een nieuwe leerroute op het VCT
Gevoelige onderwerpen	Maatschappelijk controversiële, gevoelige en emotie aanroepende onderwerpen die behoren tot de thema's van burgerschap
Samengestelde Klassen	Een klas binnen een jaarlaag die wordt ingedeeld aan de hand van de voorkeuren van de leerlingen. De klas bestaat uit leerlingen van verschillende niveaus en zal naast de primaire klas van een leerling bestaan als secundaire klas voor een periode van tien weken.

Inhoud

Hoofdstuk 1 – Inleiding.....	7
1.1 De organisatie en aanleiding	7
1.2 Relevantie	8
1.3 Probleemanalyse	10
1.4 Stakeholder analyse.....	12
1.5 Doelstelling, hoofd- en deelvragen.....	13
1.6 Methodes en ethiek	14
Hoofdstuk 2 – Inspiration fase.....	15
2.1 Interviews	15
2.1.1 Respondenten.....	15
2.1.2 Onderzoeksmateriaal	16
2.1.3 Procedure	16
2.1.4 Resultaten.....	17
2.1.5 Conclusie	24
2.2 Expertinterviews.....	25
2.2.1 Respondenten.....	26
2.2.2 Onderzoeksmateriaal	26
2.2.3 Procedure	26
2.2.4 Resultaten.....	27
2.2.5 Conclusie	28
2.3 Deskresearch	28
2.3.1 Onderzoeksmateriaal	28
2.3.2 Procedure	29
2.3.3 Resultaten.....	30
2.3.4 Conclusie	31
Hoofdstuk 3 – Ideation fase.....	33
3.1 Onderzoeksmethodes.....	33
3.1.1 Brainstorm	33
3.1.2 Determine what to prototype	34
3.1.3 How might we.....	37
3.1.4 Create frameworks	38
3.1.5 Get feedback.....	38
3.2 Het beroepsproduct	39
3.2.1 Bundle ideas	40
3.2.2 Create a concept.....	40

3.2.3 Rapid prototyping.....	42
Hoofdstuk 4 – Conclusie, discussie en aanbevelingen	49
4.1 Conclusie	49
4.2 Discussie	50
4.3 Aanbevelingen	51
4.3.1 Randvoorwaarden school breed	51
4.3.2 Inhoud modules.....	51
4.3.3 Gesubsidieerde trainingen	52
4.3.4 Een oorzaak zoeker	52
Bibliografie.....	53
Bijlagen	59
Bijlage 1 - Interviewschema's	59
Bijlage 1.1 – Interviewschema experts groepsdynamica.....	59
Bijlage 1.2 – Interviewschema docenten.....	60
Bijlage 2 - Samenvattingen expertinterviews groepsdynamica	62
Bijlage 3 – Uitspraken en bijbehorende thema's.....	65
Bijlage 4 – Uitbreiding resultaten thema's interviews.....	66
Bijlage 5 – Leeg informed consent formulier.....	68
Bijlage 6 – Informatiebrieven	69
Bijlage 6.1 – Informatiebrief docenten.....	69
Bijlage 6.2 – Informatiebrief experts groepsdynamica.....	71
Bijlage 6.3 – Informatiebrief feedback verzamelen.....	73
Bijlage 7 – Startpunt deskresearch bronnen	75
Bijlage 8 – Overzicht methodes, resultaten deskresearch	77
Bijlage 9 – Voorgelegde uitkomsten inspiration fase.....	87
Bijlage 10 – Resultaten brainstorm.....	89
Bijlage 11 – Resultaten determine what to prototype met directeur	90
Bijlage 12 – Gebruikt materiaal get feedback docenten	91
Bijlage 13 – Resultaten get feedback sessie	93
Bijlage 14 – Mailcontact over de huisstijl	95
Bijlage 15 – Eerste versie infographic geïnteresseerde	96
Bijlage 16 – Feedback opdrachtgever eerste en tweede ronde	97
Bijlage 17 – Infographic docenten	98
Bijlage 18 – Definitieve infographic geïnteresseerde	99

Hoofdstuk 1 – Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de organisatie geïntroduceerd en de aanleiding van het onderzoek gegeven. De relevantie van het probleem wordt aangeduid in de probleemanalyse en de stakeholders worden uiteengezet in een stakeholderanalyse. Vervolgens wordt de doelstelling van het onderzoek gegeven samen met de bijbehorende hoofd- en deelvragen. Deze hoofd- en deelvragen worden gekoppeld aan de bijbehorende fases van het human-centered design (HCD) model. Dit hoofdstuk sluit af met een beschrijving van de omgang met ethiek en dataopslag.

1.1 De organisatie en aanleiding

De organisatie

De aanleiding van het onderzoek komt vanuit het Veluws College Twello (VCT), een kleine middelbare school met zo'n 400 leerlingen gevestigd in Twello. Het VCT is onderdeel van de Veluwe Onderwijsgroep en is een onderbouwschool waar leerlingen met havo- en vwo-niveaus de eerste drie jaar doorbrengen, terwijl alleen leerlingen met een vmbo-tl niveau hier hun eindexamen kunnen doen (Veluws College Twello, 2023). Het VCT is een reguliere school maar zet sterk in op ontwikkeling. De school biedt maatwerk aan, extra ondersteuning bij bepaalde vakken, projectonderwijs en verbreding en verdieping bij onderwerpen als plannen en digitale vaardigheden. Vanaf schooljaar 2023-2024 wordt een nieuwe leerroute op het VCT aangeboden, namelijk: Sport, Cultuur en Wetenschap (SCW). De SCW-leerroute zal projectmatig aangeboden worden en bestaat uit verschillende modules die elk tien weken duren (Veluws College Twello, 2023). Dit onderzoek richt zich op de integratie van een deel van het burgerschapsonderwijs met de SCW-leerroute. De opdrachtgever van dit onderzoek is de burgerschap coördinator van de school, tevens docent geschiedenis en aardrijkskunde, die zich bezighoudt met het ontwikkelen van leerdoelen voor het burgerschapsonderwijs op het VCT.

Gevoelige onderwerpen

Om van het burgerschapsonderwijs op het VCT een samenhangend geheel te maken, is in het startdocument van de burgerschap coördinator het voorstel te lezen om burgerschap geïntegreerd aan te bieden met de nieuwe SCW-leerroute (Vis, 2023). Dit zorgt ervoor dat de bijbehorende onderwerpen worden behandeld tijdens de modules. Expertisepunt Burgerschap (s.d.) heeft thema's opgesteld die de kern van burgerschap bevatten en aansluiten bij de wettelijke eisen. Deze thema's zijn; Macht & inspraak, Vrijheid & gelijkheid, Identiteit, Diversiteit, Democratische cultuur en Solidariteit (Expertisepunt Burgerschap, s.d.). Bezwaren tegen het burgerschapsonderwijs vanuit zowel de samenleving als uit de politiek door de jaren heen benadrukken het feit dat de onderwerpen en thema's die bij het burgerschapsonderwijs komen kijken gevoelig liggen en geen eenduidige visie of antwoord hebben (Eidhof, 2018). Het zijn thema's die emotionele uitlatingen kunnen oproepen omdat het onderwerp gevoelig ligt of als maatschappelijk controversieel kan worden gezien (Wansink & Patist, 2017). Deze maatschappelijk controversiële, gevoelige en emotie aanroepende thema's zullen vanaf nu naar gerefereerd worden als gevoelige onderwerpen.

De modules zijn ontwikkelingsgericht en vakoverstijgend (Veluws College Twello, s.d.). Dit leidt ertoe dat er binnen deze modules niet gewerkt zal worden met vakdocenten die inhoudelijke lessen geven maar zal de docent die een module gaat geven, ondersteuning moeten bieden bij elk gebied van de betreffende module (Veluws College Twello, 2023). De integratie heeft als gevolg dat de docent ondersteuning moet kunnen bieden aan de leerlingen over gevoelige onderwerpen.

Samengestelde klassen

In het eerste jaar krijgen de leerlingen vier vaste modules, leerlingen uit de jaarlagen daarna krijgen de mogelijkheid om zelf uit de aangeboden modules te kiezen. Hierdoor worden de klassen ingedeeld

aan de hand van de voorkeuren van de leerlingen. Deze klassen bevatten dus leerlingen van verschillende niveaus en zullen naast de primaire klas bestaan als secundaire klas. Er wordt vanaf hier naar deze klassen verwezen als samengestelde klassen.

Doordat leerlingen de modules niet in hun primaire klas volgen waar al een veilig klimaat is gecreëerd, heeft dit invloed op het pedagogische klimaat en dus op de veiligheid in de klas (Dokman et al., 2022). Modellen die groepsdynamiek in beeld brengen, spreken over de beginfasen van een groepsproces als een fase waar veel onzekerheid speelt over onder andere de veiligheid van de groep. Controle en machtsverdeling zorgen voor wrijving en conflicten in een groep en leerlingen zijn op zoek naar hun positie. In deze fase zal de docent duidelijkheid en sturing moeten bieden en het klimaat bewaken. Als eenmaal de norm is gezet en de wrijving tussen de leerlingen geen rol op de voorgrond meer heeft kan de docent meer ruimte voor verschillen geven en zich meer terugtrekken (Remmerswaal & Leijenhorst, 2020).

In een onderzoek van Benne & Sheats (1948) worden maar liefst 24 verschillende groepsrollen benoemd die leden van een groep, in dit geval leerlingen, kunnen aannemen. Wanneer leerlingen naast hun gewoonlijke klas ook in een samengestelde groep komen, kunnen ze niet meer bij hun gewoonlijke groepsrol blijven. Bepaalde groepsrollen kunnen dubbel of juist helemaal niet voorkomen wat ertoe kan leiden dat het een tijd duurt voordat de veiligheid is vastgesteld in de klas (Dokman et al, 2022).

Het groepsproces begint volgens Dokman et al. (2022) opnieuw wanneer er een nieuw lid in de groep komt, dit kan een leerling of een docent zijn. Dit betekent dat een docent elke tien weken voor een nieuwe samengestelde klas komt te staan waar de verdeling van de groepsrollen opnieuw plaats moet vinden met de daar bijbehorende wrijving bij de beginfase van een groepsproces. Een veilig klimaat in de klas is van groot belang bij het bespreken van gevoelige onderwerpen, er moet sprake zijn van wederzijds vertrouwen en respect (Brok et al., 2004).

De school dient als oefenplaats voor de leerling en ze leren hier over hun rol in een samenleving met andere en zeer uiteenlopende perspectieven. Leerlingen zijn beginnende burgers met net zozeer andere meningen van elkaar als van de docent (Eidhof, 2018). Doordat een docent vier keer in het jaar de turbulente fase moet doorstaan en te maken krijgen met verschillende meningen over gevoelige onderwerpen, wil het VCT hierbij ondersteuning bieden.

1.2 Relevantie

Burgerschap in de maatschappij

Scholen hebben een belangrijke rol in het bijbrengen van normen en waarden aan leerlingen. Hoewel ouders of verzorgers primair verantwoordelijk zijn voor de opvoeding van een kind, is de verdeling van deze verantwoordelijkheid tussen ouders/verzorgers en docenten vaak lastig vast te stellen (Turkenburg, 2005). In Nederland is er een open en vrije democratische samenleving en er is ruimte voor verschil, hierin is een gezamenlijke basis belangrijk. Deze basis wordt gevormd door burgers met gemeenschappelijke democratische waarden, dit leert men bij burgerschap. In 2006 is er een wet gepubliceerd waarin staat dat elke school burgerschap moet integreren in haar onderwijs (Bron, 2006). Onder elke school wordt primair, voortgezet onderwijs en speciaal primair en voortgezet onderwijs bedoeld (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2006). Omdat deze wet onvoldoende aangaf wat scholen moesten aanbieden op gebied van burgerschap is er, op advies van de Inspectie van het Onderwijs, op 1 augustus 2021 een verduidelijkte wet gepubliceerd. Deze wet onderstreept de school als oefenplaats voor democratisch burgerschap en de basiswaarden van de democratische rechtstaat (Wet voortgezet onderwijs 2020, artikel 2.2).

In Juli 2022 hebben de ministers van OCW en Primair en Voortgezet Onderwijs in een brief aan de tweede kamer de onderzoekskaders van de inspectie van het onderwijs aangeboden. Hierin wordt beschreven dat de inspectie scherper zal toezien op de invulling, uitvoering, evaluatie en de verantwoording van de basisvaardigheden. Er wordt van scholen verwacht dat zij doelen ontwikkelen op dit gebied en hier actief op sturen (Dijkgraaf & Wiersma, 2022). In het opvolgende jaar heeft de onderwijsinspectie in een brief aan de tweede kamer laten weten dat het beeld van de basisvaardigheden nog steeds erg zorgelijk is (Dijkgraaf & Wiersma, 2023).

De wet over burgerschapsonderwijs biedt vier wettelijke kaders waarop de focus moet liggen (Eerste Kamer der Staten-Generaal, 2020). Deze vier punten worden in een handreiking burgerschap funderend onderwijs, ontwikkeld door Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO), uiteengezet.

- Als eerste is het van belang dat leerlingen respect ontwikkelen voor en kennis doen van de fundamentele waarden van de democratische rechtsstaat.
- Het tweede onderdeel omschrijft dat er sociale en maatschappelijke competenties moeten worden aangeleerd, waardoor de leerling deel uit kan maken van en bijdraagt aan de democratische samenleving.
- Ten derde wordt er gesproken over het bijbrengen van kennis en respect voor verschillen in de samenleving, met als hoofdwaarde dat iedereen recht heeft op een gelijkwaardige behandeling.
- Het vierde en laatste punt is dat het de verantwoordelijkheid van de school is om een stimulerend en veilig klimaat te creëren, waar de maatschappelijke problemen besproken kunnen worden en waar ruimte is voor verschillen. De school wordt een oefenplaats voor democratisch burgerschap (Laan et al., 2021).

In de wet staat omschreven dat scholen de vrijheid krijgen om zelf invulling te geven aan het burgerschapsonderwijs, met inachtneming van de wettelijke kaders (Eerste Kamer der Staten-Generaal, 2020).

Burgerschap op het VCT

Op het VCT lijkt al veel aangeboden te worden op het gebied van burgerschapsonderwijs (Vis, 2023). Burgerschap wordt onder andere ingevuld via de leerlijnen maatschappijleer en geschiedenis. Tijdens deze vakken wordt veel aandacht besteed aan de Nederlandse democratische samenleving en de staatsinrichting (P. Vis, persoonlijke communicatie, 3 oktober 2023). Aan het eerste wettelijke kader wordt dus voldaan. Het vierde wettelijke kader wordt op het VCT ingevuld via de sociale relaties. Aan de hand van de geschreven en ongeschreven regels van een school leer je wat een goede omgang is met andere mensen (N. van Tilburg, persoonlijke communicatie, 23 mei 2023). Onderwerpen als eigen en andermans identiteit, leren omgaan met diversiteit en de bevordering van de maatschappelijke competenties, zijn onderwerpen die aan de orde kwamen tijdens een vak wat werd aangeboden op het VCT onder de noemer 'project'. Deze onderwerpen omvatten de tweede en derde wettelijke kaders. Hoewel veel burgerschapsonderwijs aan bod komt op het VCT, ontbreekt het geheel aan samenhang. Hierdoor en door het strengere toezicht van de onderwijsinspectie, heeft het bestuur van de school een coördinator aangewezen om onderzoek te doen naar wat er nodig is om de onderlinge samenhang van het burgerschapsonderwijs op het VCT sterker neer te zetten.

Omdat het VCT een onderbouw school is, vallen alle leerlingen in de leeftijdsgroep van 12 tot en met 16 jaar oud. Dit is de leeftijd waarop een kind het meeste bezig is met diens eigen ontwikkeling en identiteit (Nederlands Jeugdinstituut, 2023). De directeur van de school beschrijft in het schoolplan 2020-2023 persoonlijke ontwikkeling als onderdeel van de missie van de school. De leerlingen ontdekken wie ze zijn, wat ze kunnen en wat ze willen. De school staat midden in de maatschappij en

is betrokken met zijn omgeving en ieders identiteit (Oosting, 2020). Er staat beschreven dat leerlingen zich bewust worden van hun identiteit, waar de verschillende aspecten hiervan uit voortkomen en hoe het geheel aan verandering onderhevig is. Reflecteren op de ontwikkeling hiervan en hun gevoelens, overtuigingen en idealen toetsen aan die van anderen en van de samenleving, en zo ook hun plek in de publieke ruimte bepalen (Oosting, 2020). AWP Sociale Kwaliteit et al. (2021) benoemd in negen ijkpunten, ontwikkeld om scholen handvatten te bieden voor goed burgerschapsonderwijs, dat het hebben van een duidelijke visie en concrete leerdoelen een belangrijk onderdeel is. De aanpak van de school moet aansluiten op haar visie en leerdoelen en de school moet veilig zijn om maatschappelijke problemen bespreekbaar te maken en waar ruimte is voor verschillen (School & Veiligheid, 2021). Dit wordt ondersteunt door de Brouwer et al. (2022) door te stellen dat kinderen door een veilig schoolklimaat ontwikkelen tot verantwoordelijke en actieve burgers (de Brouwer et al., 2022).

Door de ontwikkelingsgerichte aanpak van de school en diens visie op de identiteit van de leerling is de SCW-leerroute ontstaan. Om een indruk van de leerroute te geven volgen hieronder een aantal voorbeelden van de modules;

“Over de grens” een module waar leerlingen zich zullen verdiepen in de geschiedenis, cultuur en klimaat van een land naar keuze. De leerlingen maken kennis met een andere wereld en de module sluit af met een wereldmarkt waar de leerlingen hun resultaten zullen presenteren.

“Hoe fit ben jij?” een module waar levensstijl thema’s onder de loep worden genomen zoals; voeding, beweging, slaap, gamen en stress. Leerlingen zullen door het doen van opdrachten, practica en testen ontdekken wat een gezonde leefstijl inhoudt.

“Weggezet” is een module waar leerlingen zich bewust worden van de gevolgen die discriminatie hebben gehad door een bezoek aan voormalig kamp Westerbork te brengen. Er wordt ook aandacht besteed aan discrimineren en pesten in het heden (Veluws College Twello, s.d.).

1.3 Probleemanalyse

Problemen in de praktijk

Een gesprek met een basisschool docent gaf inzicht in dat het bespreken van gevoelige onderwerpen op elke leeftijd lastig kan zijn. Ze gaf als voorbeeld dat een leerling uit haar klas riep dat Mark Rutte geen mens is, maar een robot omdat hij niet in Allah gelooft en dus niet de baas is van het land. Achteraf gezien had ze het prettig gevonden om op de hoogte te zijn van het beleid van de school met betrekking tot dit soort onderwerpen, zodat ze in een situatie als deze meer houvast had gehad (Persoonlijke communicatie, J. Middelkoop, 2-10-2023). In het pamflet van Eidhof (2018) worden meer voorbeelden gegeven van docenten die te maken krijgen met verschillende meningen over gevoelige onderwerpen (Eidhof, 2018). Om kort een paar te benoemen; een leerling die roept dat alle allochtonen het land uit moeten, leerlingen die denken dat 9/11 een verzinsel is of een leerling die verteld dat homo zijn niet mag van god.

Deze situaties doen zich ook voor op het VCT, een aantal docenten op het VCT die maatschappijvakken geven zoals, maatschappijleer, geschiedenis en aardrijkskunde, hebben aangegeven ervaring te hebben met gevoelige onderwerpen in de klas (Persoonlijke communicatie, P. Vis, 24-10-2023). De opdrachtgever van dit onderzoek heeft in zijn lessen ook te maken met gevoelige onderwerpen (Persoonlijke communicatie, P. Vis, 10-10-2023). Hij heeft gemerkt dat de gevoelige gesprekken vaak gaan over thema’s waar leerlingen een mening over hebben of onderbuikgevoelens een rol spelen. Voorbeelden hiervan zijn het klimaat of de LHBTI+ gemeenschap. Hij geeft aan het een

lastige afweging te vinden in hoeverre hij moet ingaan op de verschillende meningen en uitingen en op welke manier hij dat het beste kan doen.

Uit onderzoek van Willemse et al. (2015) is gekomen dat docenten aangeven geen of nauwelijks training te hebben gehad voor het bespreken van gevoelige onderwerpen in de klas. Ze waarderen het belang van burgerschapsonderwijs en hun ontwikkeling op dit vlak alleen voelen ze zich hiervoor onvoldoende toe uitgerust. De resultaten van het onderzoek van Willemse et al. (2015) laten zien dat de betrokkenheid van docenten bij het burgerschapsonderwijs ertoe kan leiden dat de docenten een vocabulaire ontwikkelen. Deze ontwikkeling kan de docent ondersteunen bij de uitwisseling van ideeën en ervaringen tijdens het bespreken van gevoelige onderwerpen in de klas (Willemse et al., 2015).

Omdat de SCW-leerroute dit schooljaar voor het eerst wordt aangeboden, zijn er nog geen problemen ondervonden met gevoelige onderwerpen in de samengestelde klas. Verhalen van Eidhof (2018), persoonlijke gesprekken met een docent van het VCT en andere docenten geven aanleiding om te geloven dat de combinatie van de samengestelde klassen en de gevoelige onderwerpen ervoor kunnen zorgen dat de docenten van de SCW-leerroute voor moeilijke situaties kunnen komen te staan. Om de docenten van de SCW-leerroute vanaf het begin hiermee te ondersteunen en zoveel mogelijk problemen te voorkomen, is de vraag vanuit de opdrachtgever ontstaan hoe docenten ondersteund kunnen worden bij het behandelen van gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas om leerlingen de competentie van het bevorderen van acceptatie van de diversiteit van individuen aan te leren.

1.4 Stakeholder analyse

Voor dit onderzoek zijn een aantal stakeholders vastgesteld. Deze stakeholders worden verder uitgezet in de tabel hieronder.

Stakeholder	Rol	Invloed op/ Belang bij het onderzoek	Vorm van contact
Docenten SCW	De docenten zullen gevoelige onderwerpen moeten behandelen tijdens de SCW-modules	Docenten hebben veel invloed omdat ze de vereisten bepalen van het product en een hoog belang omdat het product wordt ontworpen om hun te ondersteunen	Samenwerken
Leerlingen	Leerlingen hebben verschillende meningen over gevoelige onderwerpen tijdens de SCW-modules	Leerlingen hebben weinig invloed maar een hoog belang omdat ze de burgerschapscompetenties kunnen oefenen wanneer docenten gevoelige onderwerpen behandelen	Informereren
Burgerschap coördinator, opdrachtgever	De burgerschap coördinator onderzoekt wat het VCT al doet aan burgerschap en hoe de onderlinge samenhang sterker neergezet kan worden, is tevens de opdrachtgever	Burgerschap coördinator heeft weinig invloed en een hoog belang omdat het ondersteunen van de docenten kan leiden tot sterker burgerschapsonderwijs op het VCT	Informereren
Managementteam Veluws College Twello	Het MT bepaald wat de beschikbare middelen zijn met betrekking tot de implementatie van het beroepsproduct	Managementteam heeft veel invloed omdat deze bepaalt welke middelen beschikbaar zijn om de docenten te ondersteunen en een laag belang	Tevreden houden

Tabel 1 Stakeholder analyse

Doordat de docenten, de burgerschap coördinator en het managementteam werken op het VCT kunnen deze benaderd worden op de school zelf, ook kan er via de mail contact gelegd worden met deze stakeholders. De leerlingen worden benaderd via hun ouders of verzorgers, als deze toestemming hebben gegeven dan worden de leerlingen benaderd op school. De ouders of verzorgers van de leerlingen worden via de mail benaderd.

1.5 Doelstelling, hoofd- en deelvragen

De belangrijkste uitkomst van het onderzoek is dat het VCT de docenten ondersteuning kan bieden bij het omgaan met verschillende meningen over gevoelige onderwerpen en bij het creëren van een veilig klimaat om deze meningen aan bod te laten komen. In de maatschappelijke relevantie van dit onderzoek wordt het belang van de school als oefenplaats voor de leerlingen om de competenties die nodig zijn om een democratische burger te worden in een functionerende pluriforme samenleving onderstreept. Door de omgang met verschillende meningen kunnen leerlingen oefenen met het bevorderen van de acceptatie van de diversiteit van individuen. De lange termijn doelstelling is bovendien dat leerlingen in de klas kunnen oefenen met de acceptatie van de diversiteit van individuen en de daarbij behorende maatschappelijke competenties kunnen ontwikkelen.

Hieruit volgt de hoofdvraag: *Hoe kan het VCT de docenten ondersteuning bieden bij het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas zodat leerlingen de diversiteit van individuen leren te accepteren en de daarbij behorende maatschappelijke competenties kunnen ontwikkelen?*

Om antwoord te geven op de hoofdvraag zijn vier deelvragen gemaakt:

1. *Welke uitdagingen zien docenten van het VCT met betrekking tot het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen?*
2. *Welke wensen en eisen hebben docenten van het VCT met betrekking tot het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas?*
3. *Welke bestaande systemen, interventies, methodes en manieren van handelen met betrekking tot het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen en een veilig klimaat creëren in een samengestelde klas bestaan er die aansluiten op de vereisten van de docenten?*
4. *Welke bestaande methodes of manieren van handelen die aansluiten op de vereisten van de docenten kan het VCT inzetten om ondersteuning te bieden aan de docenten?*

1.6 Methodes en ethiek

Tijdens het onderzoek zullen er methodes gebruikt worden om antwoord te geven op de hoofd- en deelvragen. Per methode zal verantwoording en toelichting gegeven worden op deelnemers, gebruikte onderzoeksmaterialen, procedure, analyse en de resultaten. Alle methodes zijn afkomstig uit *The field guide to human-centered design*, zowel het boek als de website (IDEO.org, s.d.; IDEO.org, 2015).

De eerste drie deelvragen vallen in de *inspiration* fase en zullen voornamelijk gefocust zijn op het opdoen van informatie. De vierde deelvraag en de hoofdvraag behoren tot de *ideation* fase. De vierde deelvraag zal de antwoorden van de eerste drie deelvragen combineren om tot een gepaste oplossing te komen. Het gaat bij deze vraag om de opgedane informatie tot een product om te zetten. Het antwoord op deelvraag vier zal leiden tot het antwoord op de hoofdvraag.

Na de officiële start van het onderzoek zullen er informatiebrieven gemaakt worden, in deze informatiebrief komt informatie te staan over het onderzoek en zal uitgelegd worden waarom de mening van de respondent belangrijk is. Ook zal er benoemd worden dat alleen de onderzoeker zelf en diens begeleider vanuit de hogeschool inzicht hebben in de ruwe gegevens en dat zodra deze gegevens verwerkt worden in het verslag deze geanonimiseerd worden. Na afloop van het onderzoek zullen alle ruwe gegevens verwijderd worden. Op het *informed consent* (IC) formulier is er de mogelijkheid om voor de respondent actief toestemming te geven. Lege IC formulieren zijn te vinden in Bijlage 4.

De contactgegevens van de docenten voor de interviews zullen, met de toestemming van de personen zelf, gedeeld worden met de onderzoeker door de opdrachtgever. De onderzoeker kan de docenten dan benaderen via de mail om informatie te sturen over het onderzoek en het interview en een afspraak in te plannen voor een interview. De experts voor de expertinterviews zullen door de onderzoeker persoonlijk benaderd worden.

Het onderzoek gaat over verschillende meningen over gevoelige onderwerp, de kans is dus aanwezig dat er respondenten zullen zijn die niet over bepaalde onderwerpen willen praten. Echter, de focus van de interviews zal liggen op het behandelen van de verschillende meningen en niet over de gevoelige onderwerpen zelf. Desondanks is het goed om rekening te houden met de mogelijkheid dat sommige onderwerpen gevoelig kunnen liggen. Hoe hier rekening mee gehouden kan worden is om ruimte in de interviews te maken om van onderwerp te veranderen zodat er rekening mee gehouden kan worden wanneer een respondent ergens geen antwoord op wil geven. Ook worden de respondenten van tevoren duidelijk gemaakt dat ze elk moment hun deelname aan het onderzoek kunnen stoppen zonder hiervoor een rede te geven.

Hoofdstuk 2 – Inspiration fase

Het doel van dit hoofdstuk is het beantwoorden van de eerste drie deelvragen. De informatie wordt verzameld via drie methoden, die in dit hoofdstuk per paragraaf worden toegelicht. Interviews worden gebruikt om de uitdagingen, wensen en behoeften van de eindgebruikers te onderzoeken. Zowel experts als *deskresearch* worden geraadpleegd om inzicht te krijgen in het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen en het creëren van een veilige sfeer in een samengestelde klas. Elke paragraaf sluit af met een conclusie die een van de drie deelvragen beantwoordt.

2.1 Interviews

Om te weten te komen welke uitdagingen docenten verwachten met het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas (deelvraag **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**) zullen aspecten als de huidige en de gewenste situatie en de ervaring van de docenten met betrekking tot gevoelige onderwerpen in beeld gebracht moeten worden. Om dit te doen en om te weten te komen wat de wensen en behoeften zijn van de docenten ten opzichte van het behalen van de gewenste situatie (deelvraag 2) worden interviews afgenomen bij de docenten van het VCT. Een interview afnemen is een methode om de wensen, behoeftes en ambities van de doelgroep in kaart te brengen (IDEO.org, 2015) en daarom een geschikte methode om antwoord te geven op de eerste twee deelvragen.

Een alternatief voor individuele interviews is een focusgroup, de voordelen hiervan zijn dat de respondenten met elkaar in overleg kunnen en samen op ideeën komen waardoor verschillende opties naar boven komen (IDEO.org, 2015). Hier is niet voor gekozen omdat de agenda's van de docenten vol zaten en het een moeilijke taak was om een moment te vinden waarop meerdere docenten tegelijkertijd beschikbaar waren. Om ervoor te zorgen dat het proces geen vertraging oplep is er voor het afnemen van interviews gekozen in plaats van een focusgroup.

2.1.1 Respondenten

De respondenten van de interviews zijn de docenten van het VCT. Hoewel de docenten als experts kunnen worden beschouwd vanwege hun pedagogische opleiding en ervaring met samengestelde klassen en gevoelige onderwerpen, worden ze in dit onderzoek niet als experts benaderd. Ze zijn namelijk de eindgebruikers van het beroepsproduct en worden geïnterviewd over hun wensen en behoeften.

Volgens Benders (2022) kun je voor een kwalitatief onderzoek bij een homogene groep acht tot tien respondenten interviewen totdat theoretische saturatie optreedt (Benders, 2022). Omdat het VCT een kleine school is zijn er zeven docenten van verschillende vakgebieden en ervaringsniveaus geïnterviewd om een representatief beeld te krijgen van de docenten op het VCT. Enkele details over de respondenten zijn hieronder samengevat.

	Aantal
Bèta vakken	3
Alfa/gamma vakken	4
Totaal	7

Tabel 2 Verdeling les vakken van respondenten

	Aantal
Nieuwe docent	1
Gemiddelde ervaring	2
Ervaren docent	4
Totaal	7

Tabel 3 Verdeling leservaring van respondenten. De mate van ervaring is bepaald door wat de respondenten zelf hebben aangegeven.

	Aantal
Ervaring met module geven	3
Geen ervaring met SCW-module	4
(Toekomstige) Module schrijver	3

Tabel 4 Verdeling ervaring met SCW-module geven/schrijven van respondenten.

Doordat twee respondenten zowel een module geven als schrijven en één respondent nog geen ervaring heeft met een module geven maar er wel een schrijft, komt het totaal in dit tabel niet uit op zeven.

Verdere aanvullende informatie is dat één van de gesproken respondenten heeft een achtergrond als montessori docent, één respondent volgt een opleiding tot leerling counselor en zes respondenten hebben ervaring met de project lessen geven. Project lessen worden niet meer gegeven op VCT maar zijn vergelijkbaar met de SCW-modules.

2.1.2 Onderzoeksmateriaal

Omdat de wensen en behoeften van de respondenten in dit onderzoek van belang zijn is er voor een semigestructureerd interview gekozen zodat respondenten binnen de gerichte vragen vrij kunnen vertellen. Tevens biedt dit de onderzoeker een leidraad om het interview vorm te geven maar ook ruimte om door te vragen op een onderwerp. De focus van de interviews ligt op de uitdagingen die de respondent ziet, de wensen en eisen. Ter context wordt eerst aan de respondent gevraagd of deze ervaring heeft met het bespreken van gevoelige onderwerpen in de klas en of deze een voorbeeld kan geven van een lastige situatie. Aan de hand van het gegeven voorbeeld volgen er vragen hoe de docent deze situatie heeft ervaren, wat de docent anders had willen doen en hoe de docent het in de toekomst zou aanpakken. Als er geen voorbeeld gegeven wordt, zal er gevraagd worden naar mogelijke uitdagingen die de docent ziet en hoe de docent verwacht een lastige situatie aan te pakken. Het interviewschema voor de docenten is te vinden in Bijlage 1.3.

2.1.3 Procedure

Vijf mailadressen van docenten zijn verkregen van de opdrachtgever om de interviews op te zetten. De docenten zijn per e-mail benaderd met een informatiebrief, te vinden in Bijlage 5.1 en de vraag om een afspraak te maken voor een interview. Na een week zijn er twee reacties ontvangen. Deze twee docenten zijn geïnterviewd via beeldbellen nadat ze een ondertekend IC formulier, te vinden in Bijlage 4, hebben teruggestuurd. De gesprekken zijn opgenomen en automatisch getranscribeerd door Teams. Door te weinig respons op de e-mails en de volle agenda's van de docenten heeft de onderzoeker in overleg met de opdrachtgever besloten om langs te komen op locatie om hier persoonlijk de docenten aan te spreken. Dit vond plaats op een dinsdag, de dag waarop alle docenten aanwezig zijn op school en veel tussenuren hebben. De onderzoeker heeft IC formulieren uitgeprint zodat de respondenten deze, nadat de onderzoeker informatie had gegeven, ter plekke konden ondertekenen. De onderzoeker is op locatie aanwezig geweest van 8:30 uur tot 14:00 uur en heeft door docenten persoonlijk aan te spreken in de docentenkamer vijf docenten geïnterviewd. Een interview duurde 20 tot 30 minuten. Deze vijf interviews zijn opgenomen via een vergadering in Teams; na afloop van het onderzoek worden de audiobestanden vernietigd.

Om de verzamelde kennis overzichtelijk weer te geven is een combinatie gebruikt van de *grounded theory* zoals beschreven door Baarda (2014) en *find themes* van IDEO.org (2015). Alle automatisch gegenereerde transcripties zijn gelezen en uitspraken die betrekking hebben op de uitdagingen, wensen en eisen van de respondenten zijn gearceerd en in een Excel bestand geplaatst. Omdat in de interviews de uitdagingen, wensen en eisen eerst in context worden gezet hebben de respondenten ook veel informatie gegeven over onder andere meegemaakte situaties, hun manier van handelen en de reactie van de leerlingen. Deze uitspraken zijn ook gearceerd en in het Excel bestand geplaatst. De resultaten hiervan worden kort benoemd in 2.1.4.

Alle uitspraken zijn gelabeld zodat in één oogopslag te zien is waar een uitspraak over gaat. Deze labels zijn gecategoriseerd zodat bij de uitdagingen, wensen en eisen een aantal thema's naar voren komen. Deze thema's en de bijbehorende labels zijn te lezen in 2.1.4. Het systematisch analyseren van de informatie op deze manier gaat volgens de eerste twee stappen van de *grounded theory*, ook wel open en axiaal coderen genoemd (Baarda, 2014). Een overzicht van alle uitspraken en de bijbehorende gevonden thema's is te zien in Bijlage 3. Het originele bestand, alle open codes en de transcripties zijn op te vragen bij de onderzoeker. Omdat dit onderzoek meer een ontwerpgerichte aanpak heeft, is voor de laatste stap van het analyseren van de informatie de methode *find themes* gebruikt (IDEO.org, 2015).

2.1.4 Resultaten

Zoals benoemd in 2.1.3, hebben de respondenten veel meer informatie gegeven dan alleen de mogelijke uitdagingen, wensen en eisen. Deze extra informatie is onder te verdelen in de volgende thema's:

- Behandelde thema's
- Eigen aanpak
- Niet wenselijk
- Praktijkvoorbeeld
- Fijn aan hoe het nu gaat
- Voorbereiding en aanpak zelf module geven
- Eigen houding
- Ervaring van de leerlingen

Omdat deze informatie niet relevant is voor dit onderzoek zal hier niet verder op ingegaan worden. Voor een uitbreiding op de resultaten worden in Bijlage 4 bovengenoemde thema's toegelicht. Dit blijft beschikbaar wanneer op een later moment blijkt dat deze informatie nog van pas kan komen.

Alle mogelijke uitdagingen, wensen en eisen die de respondenten hebben aangegeven met betrekking tot het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas zijn terug te brengen naar een aantal thema's. Deze en de bijbehorende labels worden hieronder per onderdeel schematisch weergegeven. Ook worden de mogelijke uitdagingen, wensen en eisen aan de hand van de thema's nader toegelicht.

2.1.4.1 Uitdagingen

Leerlingen niet mee krijgen	De inhoud overbrengen	Eigen grenzen, normen en waarden	Ontwerp van module	Structuur, veiligheid en onderlinge verhoudingen in de klas
Leerlingen laten discussiëren	Kennis neerzetten	Docent is ongemakkelijk met het onderwerp	In de module rekening houding met reactie van leerlingen	Schreeuwende leerlingen in de klas
Stille leerlingen	Discussiëren over de inhoud	Docent kent niet de eigen normen en waarden	Moduleschrijver kan dingen missen	Leerlingen die bang zijn voor schreeuwende leerlingen
Leerlingen houden zich in	Op de oppervlakte blijven	Grenzen die je niet aanvoelt kun je niet bewaken	Moduleschrijver kan de reacties van leerlingen verkeerd ingeschat hebben	Onveilige structuur
Geen gesprek	Ingewikkelde onderwerpen	Geen affiniteit met een onderwerp		Onduidelijk voor leerlingen
Afwachtende leerlingen	Leerlingen zijn niet bezig met de inhoud			Heftige reacties van leerlingen
Niet in staat meningen te accepteren	Verskil tussen realiteit en sociale media			Wrijving
Leerlingen met negatieve associaties				Onbekende docent
Hard werken om gesprekken te voeren				Onderlinge verhoudingen de boventoon bij leerlingen in plaats van de inhoud

Tabel 5 Thema's en bijbehorende labels mogelijke uitdagingen

Leerlingen niet meekrijgen

Zorgen dat alle leerlingen meedoen in het gesprek over gevoelige onderwerpen wordt door vijf respondenten als een mogelijke uitdaging gezien. Het is voor hun namelijk niet wenselijk dat de leerlingen die het hardste schreeuwen de discussie overnemen en dat de rest van de leerlingen niet meer mee willen doen aan de discussie. Verschillende redenen dat een leerling niet meedoet aan een discussie of een gesprek over een gevoelig onderwerp kunnen volgens de respondenten zijn dat de leerling negatieve associaties heeft met het onderwerp, niet tegen de hardste prater van de klas durft in te gaan, niet diens eigen mening durven te uiten, het ongemakkelijk vindt of geen interesse toont en wacht tot het gesprek klaar is.

De inhoud overbrengen

Drie respondenten geven aan een uitdaging te zien in het overbrengen van de inhoud tijdens de SCW-modules over gevoelige onderwerpen. Een verwachting is dat wanneer een docent geen affiniteit heeft met een onderwerp, deze meer uitdagingen zal ervaren met de inhoud zelf begrijpen. Een

docent die affiniteit heeft met een onderwerp kan volgens de respondenten meer de focus leggen op het overbrengen van de inhoud, omdat een onderwerp al eigen is gemaakt. Dit wordt ondersteunt met de volgende uitspraak;

“Maar dat moeten dan al de docenten zijn die wel een bepaalde mate van affiniteit voelen. Want anders is het echt onbegonnen werk.”

De inhoud laten aansluiten bij de beleavingswereld van de leerlingen wordt gezien als een uitdaging. Als een docent alleen maar informatie aan het zenden is en niet de diepte ingaat komt daar geen gesprek uit en krijgen de leerlingen niet te maken met de diversiteit van elkaar. Dit kan ook gebeuren wanneer leerlingen in kleine groepjes worden gezet om iets te bespreken, een leerling zit dan sneller bij gelijkgestemden in een groepje. Onderwerpen bespreken met een klas op een manier passend bij de ontwikkeling van de leerling is wenselijk omdat er anders onveilige situaties kunnen ontstaan.

Eigen grenzen, normen, waarden en kennis

Vijf van de zeven respondenten gaven aan een uitdaging te zien wanneer een docent niet bekend is met de eigen grenzen met het bespreken van een gevoelig onderwerp, zijn eigen normen en waarden niet duidelijk heeft voor zichzelf en niet voldoende kennis heeft over het onderwerp. De reden hiervoor is dat wanneer een docent dit niet duidelijk heeft voor zichzelf, dit voelbaar is voor de leerlingen en dat ze heftig kunnen reageren of iets verkeerd inschatten. De respondenten gaven wel allemaal aan dat ze niet verwachten dat dit voor hunzelf een probleem is, mits ze van tevoren er goed over na hebben gedacht. Wel verwachten ze dat wanneer een nieuwe docent of een tijdelijke invaller, welke nog niet bekend is met de eigen grenzen, een module gaat geven deze dus meer moeite heeft met het bewaken van de grenzen in de klas.

Ontwerp van module

Uitdagingen die respondenten zien in het ontwerpen van een module zijn dat een module schrijver mogelijk bepaalde situaties verkeerd of anders kan inschatten omdat de schrijver dan nog niet voor de klas staat. Twee respondenten geven aan een uitdaging te zien in de les geven over een gevoelig onderwerp wanneer de docenthandleiding niet rekening houdt met alle situaties en wanneer er geen uitvalsweg is voor een docent die minder affiniteit heeft met het onderwerp. Een andere respondent geeft aan dat het bijna niet mogelijk is voor een schrijver om met alle mogelijkheden rekening te houden en dat het niet wenselijk is om van tevoren al bepaalde situaties uit de weg te gaan. Twee respondenten zagen een uitdaging wanneer ze niet zelf de module kunnen geven die ze hebben geschreven omdat zij de meeste affiniteit zullen hebben met het onderwerp van hun geschreven module.

Structuur, veiligheid en onderlinge verhoudingen in de klas.

Een uitdaging die drie respondenten verwachten is de structuur, veiligheid en onderlinge verhoudingen in de klas. Eén respondent geeft aan een uitdaging te zien in leerlingen uit de eerste en de tweede klas, omdat deze leerlingen volgens hem in het algemeen zich meer bezighouden met de verhoudingen die onderling in de klas spelen dan met de inhoud van de les. Een andere respondent verwacht dat wanneer de structuur van de primaire klas van de leerling wordt weggehaald door ze in een secundaire klas te plaatsen, er een onveilige structuur ontstaat wat voor wrijving kan zorgen. Volgens drie respondenten hoort het doel van een discussie het uitwisselen van gedachten en het luisteren naar elkaars meningen te zijn. Het is niet wenselijk dat een docent ingaat op een leerling die de feitelijke inhoud ter discussie stelt. Wanneer een leerling is gefocust op het winnen van een discussie en de docent hierop in gaat, kan de leerling de leiding overnemen en de veiligheid van de klas in gevaar brengen. Eén respondent gaf aan een beschermde setting belangrijk te vinden met het

bespreken van gevoelige onderwerpen omdat de sfeer dan veilig blijft. Dit wordt aangegeven in onderstaande quote.

“Ik heb ook collega's die laten alle woorden eerst op het bord schrijven en die gaan het lokaal uit en laat de kinderen schreeuwen en doen. Ik wil juist zorgen dat het in een In de beschermde setting gebeurt.”

2.1.4.2 Wensen

Onderling contact van collega's	Het gesprek in en met de klas	Veiligheid om meningen te uiten	Kennis en houding docent	Georganiseerde voorbereiding	Passende inhoud module
Docenten met elkaar in gesprek over thema's	Iedereen in de klas betrekken bij discussie	Veilige sfeer/gevoel/situatie	Verdiepen de vragen voor de docent over een thema	Lesvoorbereiding	Eerst feiten en wetenschap geven
Met andere docenten verschillende aanpakken bespreken	Verdiepen de vragen aan de leerlingen - 4	Klassenmanagement om veiligheid te waarborgen	Eigen houding docent tegenover een onderwerp	Lesopdracht	Terugkoppeling naar de belevingswereld van de leerling
Bespreken wat passend is in de ontwikkeling van de leerling	Leerzaam gesprek voor de leerling	Recht aan alle meningen	Kennis docent moet overstijgend zijn	Lesplan voor docenten	Leerlingen vroeg introduceren van thema's
Contact met de schrijver - 3	Regie houden over gesprek	Mening uiten op een manier die niet schadelijk is	Affiniteit met het thema	Handreiking voor docenten over thema's	
Meerdere docenten verantwoordelijk voor een module	Gesprek in grote groepen	Plek voor de mening leerling	Docent bewaakt grenzen	Verwachtingen over mogelijke problemen in docentenhandleiding verwerken	
Hulp van onderwijsassistent	In samenspel een gesprek voeren	Iedereen een andere mening	Docent kan een module eigen maken	Docent wordt voorgelicht over thema's	
Contact met invallers en externe lesgevers	Leerlingen denken na	Iedereen elkaar laten uitspreken		Randvoorwaarden zoals lokaal en tijdstip passen bij de inhoud van de module	

	Genuance erd gesprek	Grenzen waarborgen is belangrijk		Leidraad maken voor het brengen van een maatschappelijk vraagstuk, eerst breed dan specifiek	
	Diepgang in gesprek met de leerling	1op1 gesprekken met de leerling om belang van veiligheid te benadrukken		Uitgangspunten van de school zijn duidelijk	
	In een discussie de inhoud loslaten en de focus op relatie leggen	Leerlingen leren elkaar kennen - 2			
	Leerlingen laten wennen aan discussie n	Acceptatie			

Tabel 6 Thema's en bijbehorende labels wensen van de respondenten. Wanneer een label vaker dan één keer voorkomt wordt met een cijfer aangegeven hoe vaak dit label is voorgekomen.

Onderling contact van collega's

Met onderling contact van collega's als wens van de respondenten wordt ook contact met de onderwijsassistenten, mogelijke invallers, externe lesgevers en de schrijvers van de modules bedoeld. Er wordt een toegevoegde waarde gezien om met elkaar in gesprek te gaan over de inhoud van onderwerpen en welke verschillende aanpakken passend zijn voor de ontwikkeling van de leerling. Dit heeft volgens de respondenten een positief effect op de leerlingen omdat op deze manier de verantwoordelijkheid van een module gedeeld wordt en een gezamenlijke lijn getrokken wordt wat uitgedragen kan worden naar de leerlingen. Over hulp van onderwijsassistenten zei een respondent het volgende:

“De beschikking tot onderwijsassistent of iets als back up, stel nou dat ik even echt iets moet gaan afhandelen wat niet goed gaat wat gevoelig ligt, kan ik dan zo'n persoon even achter de hand hebben?”

Het gesprek in en met de klas

Wat door vijf van de zeven respondenten als wens is aangegeven, is om in gesprek te gaan samen met de klas en te voorkomen dat het vooral zenden van informatie wordt. In samenspel met iedereen uit de klas een genuanceerd en leerzaam gesprek voeren waarbij de docent de regie houdt en verdiepende vragen stelt zodat leerlingen aan het denken gezet worden. Dit geven de respondenten aan belangrijk te vinden en dat docenten die hier nog niet goed in zijn, extra scholing voor aangeboden moeten krijgen. De volgende quote uit een interview ondersteunt dit:

“Maar hoe ga je nou dieper door? Op de vraag die wij leerlingen geven of bij de meningen die leerlingen leven? Daar heb je denk ik, als docent wel extra scholing of hoe je het ook wil noemen voor nodig om echt die diepere laag in te gaan.”

Hierbij wordt de feitelijke inhoud als minder belangrijk gezien dan de veiligheid die een docent creëert door de focus op relatie te leggen waardoor leerlingen gewend raken aan discussiëren.

Veiligheid om meningen te uiten

Dat de klas veilig genoeg is om voor de leerling hun mening te uiten is wenselijk voor de respondenten. Door een goed klassenmanagement en een veilige sfeer kan er recht gedaan worden aan alle meningen. Door als docent goed op de grenzen te letten, dat iedereen elkaar accepteert en elkaar laat uitspreken, leren leerlingen elkaar kennen en leren ze dat iedereen een andere mening heeft. De volgende quote ondersteunt dit;

“Maar dat samen bespreken in een groep die niet veilig is, ja dan kom je niet tot de kern. Dus eigenlijk de grootste uitdaging die ik dan dus zie is dat de leerlingen zeg maar niet die diepte in kunnen gaan doordat het niet veilig is en dus ook eigenlijk niet andere meningen meegekregen.”

Kennis en houding docent

Voor de respondenten is het wenselijk dat een docent affiniteit heeft met het thema waar deze over lesgeeft. De docent dient overstijgende kennis te hebben over de onderwerpen om dit aan de leerlingen over te brengen. De respondenten vinden het wenselijk dat een docent voor het geven van een module de eigen houding tegenover een onderwerp scherp moet hebben, dit kan door verdiepende vragen te beantwoorden voor zichzelf over een onderwerp. De respondenten geven aan te verwachten dat wanneer een docent bewust is van de eigen houding tegenover een onderwerp en grenzen voor zichzelf heeft opgesteld, deze beter de grenzen in de les kan bewaken en zo dus voor meer veiligheid zorgt. De respondenten geven aan het belangrijk te vinden dat een docent de inhoud van de module eigen kan maken.

Georganiseerde voorbereiding

Om verschillende meningen over gevoelige onderwerpen te bespreken in een samengestelde klas is het voor de respondenten een wens om goed voorbereid te zijn hierop. Dit heeft bij de respondenten geuit op verschillende niveaus. School breed is het een wens dat de school de randvoorwaarden goed geregeld heeft zoals voldoende uren, docenten en het juiste lokaal voor een module. Ook duidelijke uitgangspunten over maatschappelijke vraagstukken en hier een leidraad in over het bespreken van deze vraagstukken geven de respondenten aan als een wens in de voorbereiding. Een voorlichting over thema's die tot een module horen en een handreiking voor de docenten over deze thema's wensen de respondenten als voorbereiding. Net als een lesplan voor docenten waarin opdrachten zijn uitgeschreven en mogelijke reacties van leerlingen op een onderwerp.

Passende inhoud module

Drie respondenten hebben hun wens uitgesproken over de inhoud van de module. Om gevoelige onderwerpen te bespreken moet de inhoud van de module aansluiten op de beleavingswereld en de ontwikkeling van de leerling. Eén respondent had als wens om onderwerpen in de onderbouw te introduceren zodat leerlingen gewend raken. Een andere respondent wilde dat de focus van de module in het begin gelegd wordt op feiten en wetenschap, zodat de meningen van de leerlingen hierop gebouwd kunnen worden.

2.1.4.3 Eisen

Geschiede docent	Randvoorwaarden	Lesinhoud	Kwaliteit module
Kennis docent is overstijgend	Juiste lokaal	Niet ingaan op discussie	Inhoud module geschikt voor de doelgroep
Ervaren docent op een moeilijk onderwerp	Les moment	Geen info zenden	Module moet van kwaliteit zijn
Docent heeft eigen grenzen duidelijk		Veiligheid waarborgen	Succesfactoren opzetten om kwaliteit module te waarborgen
Docent moet affiniteit met de inhoud hebben			Module moet relevant zijn
Overeenstemming onder docenten over aanpak			Wetenschap in de module moet relevant zijn
			Lesvoorbereiding met aansluitende opdrachten

Tabel 7 Thema's en bijbehorende labels eisen van de respondenten

Geschiede docent

Vier respondenten gaven aan dat een geschikte docent lesgeeft in een module. De docent moet voldoende kennis hebben over het onderwerp en moet voldoende bekend zijn met de eigen grenzen. De mate van ervaring van de docent en de affiniteit die een docent heeft met een onderwerp moet overeenkomen met de inhoud van de module. Wat ook als eis werd genoemd is dat module docenten overeenstemming hebben in de aanpak, met in acht houding van het feit dat iedereen verschillend is. De volgende uitspraak van een respondent verteld hier meer over:

“Als bekend is dat een module moeilijk is, geen nieuwe docent opzetten.”

Randvoorwaarden

Eén respondent gaf aan het belangrijkste te vinden dat de randvoorwaarden goed geregeld zijn. Voorbeelden die gegeven werden zijn dat het moment van de dag en de week goed gepland moeten zijn en dat voor een module waar veel ruimte voor nodig is, bijvoorbeeld het theaterlokaal gebruikt kan worden. Deze respondent zei hier het volgende over:

“De belangrijkste dingen die ik vind is dat er iemand voor moet voor staan die het ook wil en kan. En de praktische randvoorwaarden, zoals lokaal en tijd en moment. Dat vind ik het belangrijkste.”

Lesinhoud

Eisen die werden genoemd met betrekking tot de lesinhoud zijn dat een docent niet in moet gaan op een discussie, dat de veiligheid in de les altijd gewaarborgd moet worden en dat de inhoud op een andere manier overgebracht moet worden naar de leerlingen dan de docent die alleen maar informatie zendt.

Kwaliteit module

Een eis van de respondenten is dat de inhoud van de module geschikt is voor de juiste klas, met een goede lesvoorbereiding met opdrachten die aansluiten en niet te veel conflict creëren. Eén respondent gaf aan dat de modules van kwaliteit moeten zijn omdat er veel uren in de SCW-leerroute wordt gestoken. Er moeten succesfactoren opgesteld worden om de kwaliteit van de module te waarborgen en de inhoud van de module moet elk jaar worden herzien om te controleren of deze nog relevant is.

2.1.5 Conclusie

Welke uitdagingen, wensen en eisen de docenten van het VCT zien en hebben met betrekking tot het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas, kan beantwoord worden met de resultaten van de interviews. De thema's die gevonden zijn komen overeen en kunnen, aan de hand van de methode create insight statements (IDEO.org, 2015), teruggebracht worden naar vier thema's met bijbehorende inzichtelijke verklaringen. Deze worden genummerd zodat ernaar verwezen kan worden als de vereisten van de docenten.

	A. Gesprek	B. Kennis en houding docent	C. Ontwerp module	D. Veiligheid
Inzicht	A.1 Docenten willen dat de inhoud op een andere manier overgebracht wordt dan normaal	B.1 Docent moet kennis en affiniteit hebben met een gegeven onderwerp	C.1 De inhoud en kwaliteit van de module is geschikt voor de doelgroep	D.1 Structuur, duidelijkheid en klassenmanagement zijn belangrijke benodigdheden
Inzicht	A.2 Docenten willen diepgang in de lessen en gesprekken met de leerlingen	B.2 Docenten willen onderling contact en overeenstemming over aanpakken en thema's	C.2 De module moet voldoende handvatten bieden voor de lesgevende docent	D.2 Veiligheid in de klas is voor de docent net zo belangrijk als voor de leerling om de mening te kunnen uiten
Inzicht	A.3 Docenten willen dat leerlingen meedenken en discussiëren	B.3 De docent is bewust van de eigen grenzen en kan deze uitdragen naar de klas	C.3 Randvoorwaarden zoals een geschikt lokaal en lesmomenten moeten goed geregeld zijn	D.3 Geen één mening is hetzelfde en alle meningen krijgen een plek in de les
Bijbehorende uitdagingen	Leerlingen niet meekrijgen - de inhoud overbrengen	Eigen grenzen, normen en waarden	Ontwerp van module	Structuur, veiligheid en onderlinge verhoudingen in de klas
Bijbehorende wensen	Het gesprek in en met de klas	Kennis en houding docent – Goede samenwerking	Passende inhoud module – Georganiseerde voorbereiding	Veiligheid om meningen te uiten
Bijbehorende eisen	Lesinhoud	Geschikte docent	Kwaliteit module - Randvoorwaarden	-

Tabel 8 Concluderende thema's met inzichtelijke verklaringen en de bijbehorende thema's van de uitdagingen, wensen en eisen van de respondenten

Michaels et al. (2008) beschrijft dat educatieve dialogen begrip ontwikkelen bij leerlingen en benadrukken het belang van sociale interactie in de ontwikkeling van mentale processen. De vereisten die behoren tot thema A waarin wordt aangegeven dat docenten diepgang willen in de lessen en gesprekken met leerlingen en willen dat leerlingen meedenken en discussiëren zal lijden tot bevordering van burgerschapscompetenties. Door beroep te doen op bepaalde vormen van

gespreksvoering leren leerlingen redeneren met de ideeën van anderen en dat anderen hun argumenten kunnen begrijpen en bekritisseren (Michaels et al., 2008)

De vereisten die behoren tot thema B waar docenten aangeven het belangrijk te vinden zich bewust te zijn van de eigen grenzen en onderling contact en overeenstemming plaatsvindt over aanpakken en thema's, kan zorgen voor een open pedagogisch klimaat op de school. Van den Dijssel & Nieuwelink (2021) beschrijven om een open pedagogisch klimaat te creëren op de school leraren gezamenlijk dienen te bedenken hoe om te gaan met een spanningsveld die bij leerlingen kan ontstaan als het gaat om persoonlijke kwesties (van den Dijssel & Nieuwelink, 2021).

De vereisten voor thema C dat de inhoud van de module geschikt is voor de doelgroep, sluit aan bij het belang van onderwijs laten aansluiten op de beleavingswereld van de leerling. Volgens Volman (2011) zorgt dit voor betrokkenheid bij de vak inhoud van de leerlingen en worden leerlingen uitgenodigd om mee te denken over actuele vraagstukken. Ze zullen dan meer bereid zijn om de verworven kennis en vaardigheden in hun eigen leven toe te passen en ontwikkelen op deze manier maatschappelijke competenties behorende bij het burgerschapsonderwijs (Volman, 2011).

In de vereisten behorende tot thema D geven de docenten aan dat structuur, duidelijkheid en veiligheid belangrijke benodigdheden zijn voor een optimaal klassenmanagement. Om te werken aan het gewenste klassenklimaat geven Dokman et al. (s.d.) aan om vanaf het begin alert te zijn en de leiding te nemen. Duidelijkheid bieden over grenzen en manier van omgang biedt de leerlingen structuur en komt het klasklimaat ten goede. Ook wordt in dit artikel genoemd dat de samenwerking tussen collega's regelmatig samenhangt met de dynamiek in de klassen. Een goede teamdynamiek schept rust op school en duidelijkheid en veiligheid in de klaslokalen (Dokman et al., 2022).

Uit de interviews kunnen nog meer conclusies getrokken worden. Elke respondent die is gesproken ziet dat het belangrijk is dat iedereen een andere mening heeft, de diversiteit van de individuen wordt dus geaccepteerd en bevorderd onder de leerlingen. Er zijn veel praktijkvoorbeelden verteld door de respondenten maar dit is niet relevant voor het onderzoek. Hoewel het ervaringen zijn die het waard zijn om niet verloren te gaan. Er gaan ook al een aantal dingen fijn op het VCT, het vertrouwen in de module schrijvers en de mate van veiligheid en samenwerking onder de leerlingen in de school. Verder is een hele duidelijke conclusie die getrokken kan worden dat er niet één antwoord is. Elke docent hanteert verschillende aanpakken en heeft andere grenzen. Gezien het gegeven dat meningen over burgerschapsonderwerpen nooit hetzelfde zullen zijn, is het dus te verwachten dat de aanpak van docenten en de mogelijke uitdagingen, wensen en eisen ook zeer verschillend zijn (Eidhof, 2018).

De vereisten van de docenten, ondersteunt door literatuur, geven weer waar de docenten de focus op willen en wordt meegenomen voor het ontwerpen van het beroepsproduct.

2.2 Expertinterviews

Om inzicht te krijgen welke bestaande systemen, interventies, methodes en manier van handelen aansluiten op de vereisten van de docenten (deelvraag 3) worden expertinterviews en deskresearch gecombineerd. Vanwege de nabijheid van de experts voor de onderzoeker, is gestart met expertinterviews voor het beantwoorden van de deelvraag. Hoewel het belangrijk is om te spreken met de eindgebruikers, kan het ook toegevoegde waarde hebben om experts te spreken binnen bepaalde vakgebieden. Een expert kan belangrijke inzichten bieden in relevante geschiedenis, context en innovaties (IDEO.org, 2015).

2.2.1 Respondenten

De informatie van de experts wordt als aanvulling gebruikt op de resultaten van de deskresearch. De conclusie op deelvraag 3 wordt gebaseerd op de resultaten van beide methodes, het is daarom geen probleem als de expertinterviews niet toereikend zijn. Om deze reden is het niet van belang om een bepaald aantal experts te interviewen en wordt er genoeg genomen met een aantal van twee experts.

De experts zijn gespecialiseerd in groepsdynamica en zijn beide docenten aan de minor groepsdynamica op Hogeschool Windesheim. Eén van de experts is opgeleid als gymdocent en psycholoog en heeft een master behaald in innovatief leren, de andere expert is opgeleid tot systeem psycholoog en begeleid langstudeerders op Hogeschool Windesheim. Deze experts hebben veel kennis over hoe een docent een veilig klimaat kan creëren in de klas en weten veel over de invloed die groepsdynamica kan hebben, mogelijk ook in een samengestelde klas. Dit is de reden dat ervoor is gekozen om deze experts te interviewen.

2.2.2 Onderzoeksmateriaal

Omdat de ervaring en kennis van de respondenten in dit onderzoek van belang zijn is er voor een semigestructureerd interview gekozen zodat respondenten binnen de gerichte vragen over hun vakgebied en/of ervaring vrij kunnen vertellen. Ook geeft dit de onderzoeker een leidraad en de ruimte om door te vragen. De interviewschema's zijn opgesteld met een bepaalde volgorde. Als eerst komen de feitelijke vragen aan bod en wordt van de respondent gevraagd om de inhoud van diens vakgebied objectief te omschrijven, hier is voor gekozen om de context van het interview vanaf het begin vast te stellen zodat het duidelijk wordt waar het over gaat en om zoveel mogelijk te weten te komen over het vakgebied van de expert. Daarna volgen de vragen die meer gericht zijn op de situatie van het onderzoek. Vragen zoals welke aanpakken de groepsdynamica experts zouden aanbevelen voor het handelen in een samengestelde klas staan centraal in de tweede helft van het interview. Deze vragen zijn van belang om de mening van de expert in de context van diens vakgebied en het onderzoek te bevragen. De interviewschema's voor de expertinterviews zijn te lezen in Bijlage 1.1 en 1.2.

2.2.3 Procedure

Het contact met de experts in groepsdynamica verliep via de partner van de onderzoeker. Deze heeft een aantal collega's die docent zijn voor de minor groepsdynamica op de Hogeschool Windesheim, hij heeft hun eerst gemaild en de situatie uitgelegd met de vraag of hij hun email adressen door kon geven. Nadat ze hiervoor toestemming hebben gegeven heeft de onderzoeker de experts benaderd via de mail. In deze mail is uitgelegd waarom de onderzoeker de expert wilde interviewen en is een informatiebrief en het IC formulier meegestuurd. Nadat de respondenten het ondertekende IC formulier hadden terug gestuurd is er individueel een moment afgesproken dat de onderzoeker langs kon komen bij Hogeschool Windesheim om de experts te spreken. De gesprekken zijn opgenomen met behulp van Teams. De reden dat hiervoor gekozen is, is omdat Teams vergaderingen automatisch kan transcriberen. Om ervoor te zorgen dat de informatie compact weer gegeven wordt, en het maar om twee interviews gaat, zijn beide interviews samengevat aan de hand van de transcripties. Deze samenvattingen zijn te lezen in Bijlage 2. Omdat bij het schrijven van de samenvattingen al duidelijk bepaalde thema's naar voren kwamen bij beide respondenten, is ervoor gekozen om de interviews thematisch te analyseren. Uitspraken over een bepaald onderwerp zijn gearceerd in de samenvatting met een bepaalde kleur. De kleuren komen overeen met de thema's. Elke gearceerde zin heeft een label gekregen die de inhoud van die zin omvat. De geel gearceerde zinnen in de samenvattingen zijn tips die de experts hebben gegeven. Omdat deze tips overkoepelend zijn en onder verschillende

thema's zouden passen, worden ze niet als aparte thema behandeld maar geïntegreerd in de toelichtingen van de vijf thema's.

2.2.4 Resultaten

De samenvattingen van de interviews zijn in Bijlage 2 te lezen. In deze samenvattingen zijn de uitspraken behorende bij de thema's gearceerd met de respectievelijke kleuren in onderstaand tabel.

Veiligheid	Sfeer	Normdrager	Juiste start van de modules
Leerling voelt zich veilig	Externe norm wordt gezet door de leerlingen	Informele leider bepaald na een tijd de sfeer	Sterk leiderschap laten zien
Leerling vertrouwt leider	Straatcultuur	Invloed uitoefenen op de informele leider	Enkele minuten om de norm te zetten
Niveau van gevoeligheid tegenover niveau van veiligheid	Docent is minder autoritair en meer begeleidend	Leiderschap van informele leider stijgt als die van de formele leider daalt.	De dynamiek van de groep in kaart brengen
	Veel zelfstandigheid bij leerlingen	Focus op de norm	Streng optreden
	Er is sneller een normdrager	Later terug verwijzen naar de vastgestelde norm	Storming proces duurt lang
		Met de leerling in gesprek over de norm	In het begin investeren in de norm
			Groepsdynamische kennismaking spelletjes
			Autonomie ook bij de leerling

Tabel 9 Thema's en bijbehorende labels expertinterviews

Veiligheid

De experts geven aan dat een veilige omgeving belangrijk is voor het bespreken van gevoelige onderwerpen in de klas. Door in het begin goed te kijken naar gedrag van leerlingen kan de docent bepalen of de klas een veilig gevoel oproept en aan de hand daarvan bepalen op welk niveau gevoelige onderwerpen besproken kunnen worden. Als leerlingen een veilige sfeer in de klas voelen en merken dat de formele leider te vertrouwen is stellen ze zich open en willen ze vertellen over hun binnenwereld. Eén expert adviseerde tegen het bespreken van gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas omdat het daar uitdagender is om een niveau te bereiken die het mogelijk maakt om gevoelige onderwerpen te bespreken. Er wordt geadviseerd om goed te bedenken welke thema's geschikt zijn voor welke leerlingen en welke module. Leerlingen uit de bovenbouw zouden wat lastigere thema's kunnen bespreken omdat daar de vrijheid en veiligheid al opgebouwd zijn.

Sfeer

De groepsdynamiek in een samengestelde klas is volgens de experts wel degelijk anders dan in een primaire klas. De interacties tussen leerlingen buiten lessen om bepalen de sfeer in de klassenomgeving en hebben invloed op de norm. Omdat de leerlingen in de module iets moeten creëren en niet alleen maar hoeven te luisteren, is er veel autonomie en zelfstandigheid bij de leerlingen en heeft de docent meer een begeleidende rol. Hier komt minder natuurlijk gezag bij kijken dan wanneer een docent frontaal lesgeeft. Een klas kan op deze manier sneller een normdrager krijgen die de sfeer bepaald. Volgens de experts is goed klassenmanagement belangrijk om een positieve sfeer in de klas te krijgen.

Normdrager

De dynamiek van een klas wordt beïnvloed door zowel de formele als de informele leider. Terwijl de formele leider in de beginfase veel invloed heeft, daalt deze door de tijd heen. Gelijktijdig neemt de invloed van de informele leider op de groep toe en bepaalt deze de sfeer in de klas. Als formele leider is het investeren in de gezag relatie van belang om invloed uit te kunnen oefenen op de normdragers om de sfeer in de klas te veranderen. De formele leider moet de norm dragen door voorspelbaar en duidelijk te zijn, te investeren in heldere regels en afspraken en consequenties op te leggen wanneer hier niet aan gehouden wordt.

Juiste start van de module

Een succesvolle start van een module vereist sterk leiderschap vanaf het begin. De formele leider moet snel de norm voor de groep vaststellen door actief te investeren in kennismaking, het maken van afspraken en het benadrukken van gemeenschappelijke doelen. Door een duidelijke norm te stellen en de leerlingen te betrekken bij het vaststellen ervan, legt de leider de basis voor een effectieve groepsdynamiek die de prestaties bevordert, ongeacht de duur van de module.

2.2.5 Conclusie

Om een conclusie te vormen op de vraag welke bestaande methodes aansluiten op de vereisten van de docenten, zullen de resultaten van de expertinterviews meegenomen worden in 2.3.4, de deskresearch en worden ondersteund met de gevonden literatuur.

2.3 Deskresearch

Om te weten te komen welke bestaande methodes en manieren van handelen aansluiten bij de vereisten van de docenten om verschillende meningen over gevoelige onderwerpen te behandelen in een samengestelde klas wordt er gebruik gemaakt van deskresearch. Omdat literatuuronderzoek gericht is op het verkrijgen van theoretische en wetenschappelijke kennis over een begrip of onderwerp, terwijl deskresearch wordt gebruikt om feitelijke- en bestaande onderzoeksgegevens te verzamelen is dit een geschikte manier om deelvraag drie te beantwoorden (IDEO.org, 2015). Om systemen, interventies, methodes en manieren van handelen korter te benoemen wordt hiervan af nu naar verwezen als methodes.

2.3.1 Onderzoeksmateriaal

Omdat er veel methodes bestaan over het onderwerp, is er vanaf het begin van het onderzoek een lijst bijgehouden met bronnen, databanken, websites en organisaties. Welke de onderzoeker is tegengekomen in gesprekken met de docenten, de opdrachtgever, de begeleider, experts of andere geïnteresseerde. De gebruikte zoekmachines zijn; Expertisepunt Burgerschap, loket gezond leven van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), ResearchGate, HVA Research Database en Rutgers. De lijst is te vinden in Bijlage 6 en zal als startpunt van de deskresearch dienen.

Om het onderzoek naar methodes gericht te maken zijn er eisen opgesteld waaraan een methode moet voldoen om geselecteerd te worden. De eerste drie eisen zijn bepaald aan de hand van de context van het onderzoek en de vierde eis is bepaald op de vier thema's die de vereisten van de docenten van het VCT omvatten.

- 1) Het is een systeem, interventie, methode of manier van handelen.
- 2) Gericht op professionals.
- 3) Het onderwerp van de methode of literatuur gaat over: gevoelige onderwerpen, verschillende meningen, samengestelde klas of een veilige sfeer creëren.
- 4) De methode behandelt minimaal één van de volgende thema's:
 - a) Gespreksvoering

- b) Kennis en houding docenten
- c) Ontwerp module
- d) Veiligheid

2.3.2 Procedure

Om de gevonden methodes die voldoen aan de hierboven genoemde eisen overzichtelijk weer te geven, worden deze toegevoegd aan een overzicht bestand, te vinden in Bijlage 7. Per toegevoegde methode wordt de volgende informatie genoemd: Titel en eigenaar, Eis 1. Vorm, Eis 2. Doelgroep, Eis 3. Onderwerp, Eis 4. Thema, Omschrijving en vereisten nummer. Het onderzoek naar methodes is begonnen bij het Expertisepunt Burgerschap (Expertisepunt Burgerschap, 2023) die een overzicht hebben ontwikkeld van alle organisaties die scholing op het gebied van schurende gesprekken aanbieden. Uit de originele lijst met 56 trainingen zijn 23 trainingen op basis van de hierboven genoemde eisen geïnccludeerd. De redenen tot exclusie van trainingen van het Expertisepunt Burgerschap is dat de trainingen te specifiek gericht zijn op een bepaald onderwerp of te breed op burgerschap en niet gericht op gevoelige onderwerpen. Om bij de vereisten van de docenten te blijven worden de trainingen die hier niet op aansluiten niet meegenomen in het overzicht. Vervolgens is het loket gezond leven van het RIVM (RIVM, s.d.) onderzocht, deze biedt een interventieoverzicht aan met methodes die bewezen goed onderbouwd of effectief in te zetten zijn om professionals te laten werken aan gezondheid en welzijn van cliënten. Van de aangeboden thema's is "seksuele gezondheid" het enige thema wat te maken heeft met burgerschapsonderwijs. De volgende zoektermen zijn hier aangenomen om tot een gerichtere selectie te komen;

Thema's	Seksuele gezondheid
Sub thema's	Seksueel geweld/relaties en vriendschap, Seksualiteit/seksuele gezondheid, Soa
Doelgroepen	Jeugd 0-12, jongeren 13-25
Settings	Onderwijs: voortgezet onderwijs
Overzichten onderwijs	Voortgezet onderwijs

Tabel 10 Aangenomen zoektermen loket gezond leven RIVM (s.d.)

Deze zoektermen leverde 27 resultaten op. De gehele interventielijst (RIVM, s.d.) wordt geïnccludeerd als methode in het overzicht, voor het ontwerpen van een module kan de interventielijst namelijk gebruikt worden en voldoet dus aan eis vier. De aparte interventies van de interventielijst worden niet geïnccludeerd, omdat deze gericht zijn op het onderwijzen van de leerling over specifieke seksuele gezondheid thema's voldoen de interventies apart niet aan eis 4. Eén uitzondering hierop is het vlaggensysteem (Sensoa, 2023). Deze interventie is ook in te zetten om docenten bewust te maken van de eigen grenzen en om contact en overeenstemming onder collega's te laten plaatsvinden. De volgende bronnen die zijn onderzocht zijn gevonden met de zoekmachines Researchgate en de HvA Research Database. Via Researchgate is de collectie van *Bjorn Wansink* (s.d.) onderzocht en via de HvA Research Database is de collectie van *Hessel Nieuwelink* (s.d.) onderzocht. Elk uitgebrachte stuk is apart doorgelezen en onderlegt aan de vier eisen en toegevoegd aan de methode lijst wanneer deze voldeed aan alle vier. Een verwijzing naar een overzicht van lesbrieven gemaakt door B. Wansink over geschiedenis gerelateerde onderwerpen is geïnccludeerd omdat dit gebruikt kan worden bij het ontwerpen van een module en dus voldoet aan eis vier. Door in elk artikel de literatuurlijst te onderzoeken zijn er nog vier methodes toegevoegd aan de lijst. Een overzicht van online cursussen, aangeboden door Rutgers (s.d.), die als onderwerp een thema van seksuele gezondheid behandelen is toegevoegd aan de lijst. Dit kan gebruikt worden voor het ontwerpen van een module en voldoet dus aan eis vier. De laatste bronnen die zijn onderzocht zijn persoonlijk opgestuurd naar de

onderzoeker door een expert of de begeleider. Omwille van de tijd beschikbaar voor dit onderzoek is de deskresearch gestopt nadat de laatste bron van Bijlage 6, is onderzocht.

2.3.3 Resultaten

Uit de deskresearch zijn 42 methodes gevonden. Het volledige overzicht hiervan is te vinden in Bijlage 7. Omdat de huidige lijst te groot is en omdat er later in dit onderzoek nog meer gefilterd wordt in de methodes naar aanleiding van de wensen van de stakeholders, is er nu geen toegevoegde waarde aan het apart bespreken van elke methode. In Bijlage 7 is onder “Omschrijving” een korte omschrijving te lezen waar elke methode over gaat. Om de resultaten van de deskresearch weer te geven worden de eigenschappen van de methodes uiteengezet in onderstaande tabellen en omschreven. En zullen de gevonden methodes per zoekmachine omschreven worden.

Vorm	Frequentie
Gesubsidieerde training	23
Training	1
Interventieoverzicht	1
Artikel	5
Lesmateriaal	4
Docentenhandleiding	1
Onderzoek	2
Gratis training	1
Online cursussen	2
Boek	1

Tabel 11 Frequentietabel aangeboden vormen van de methodes

De gevonden methodes worden in verschillende vormen aangeboden. De vorm die het meeste voor komt is een gesubsidieerde training en er zijn vijf vormen die maar één keer voorkomen.

Doelgroep	Frequentie
Groep van meerdere docenten	25
Individuele docent	17
Inzetbaar voor leerlingen	5

Tabel 12 Frequentietabel doelgroep van methodes. De som komt niet uit op 42 omdat een aantal methodes meerdere doelgroepen hebben

De methodes worden aangeboden voor verschillende doelgroepen. 25 van de methodes zijn bedoeld voor een groep met meerdere docenten, hierbij verschilt de maximale hoeveelheid van deelnemende docenten van acht tot twintig. Er zijn 17 methodes gericht op de individuele docent en vijf methodes zijn bruikbaar om in te zetten bij leerlingen.

Vereisten	A.1	A.2	A.3	B.1	B.2	B.3	C.1	C.2	C.3	D.1	D.2	D.3
Frequentie	16	12	19	7	11	13	3	4	0	12	17	16

Tabel 13 Frequentietabel aantal methodes per vereisten. Som komt niet uit op 42 omdat methodes meerdere vereisten omvatten

Alle methodes worden gekoppeld aan een vereisten. Aan de vereisten A.3 zijn de meeste methodes gekoppeld, namelijk negentien. Vereisten C.3 heeft geen gekoppelde methode.

De gevonden methodes van Expertisepunt Burgerschap (s.d.) zijn vooral gericht op verschillende aanpakken om schurende gesprekken te voeren om leerlingen te laten meedenken en meer diepgang in de lessen te creëren. Doordat de interventies in de vorm van trainingen gegeven worden aan meerdere docenten tegelijk en meerdere dagdelen duurt, leren docenten hun eigen grenzen kennen

om deze uit te kunnen dragen naar de klas en is er onderling contact over aanpakken en thema's bij de docenten.

Het interventieoverzicht van het RIVM (s.d.) zijn voornamelijk methodes en lesplannen wat gebruikt kan worden bij het ontwerpen van een module en biedt de lesgevende docent een manier om de inhoud op een andere manier over te brengen dan normaal. Wel zijn deze methodes specifiek en dus alleen in te zetten bij lessen die gaan over het onderwerp seksuele gezondheid.

De collectie van *Bjorn Wansink (s.d.)*, gevonden op Researchgate, geeft handvaten voor het creëren van een veilige sfeer om elke mening aan bod te laten komen, die na het lezen van een artikel praktisch direct in te zetten zijn door de docent. Ook heeft B. Wansink een aantal lesbrieven gemaakt naar aanleiding van heftige gebeurtenissen in Nederland en beladen onderwerpen zoals terrorisme in de geschiedenis. Deze lesbrieven kunnen bij het ontwerpen van een module de inhoud ervan laten aansluiten bij de doelgroep. Ook hier geldt dat de lesbrieven specifiek zijn en dus alleen in te zetten bij lessen die gericht zijn op geschiedenis gerelateerde onderwerpen.

De collectie van *Hessel Nieuwelink (s.d.)*, gevonden op HvA Research Database, schrijft voornamelijk over het kritisch denkvermogen van de leerlingen bevorderen door methodes te onderzoeken en te beschrijven die een docent kan inzetten om meer diepgang in de les te creëren en leerlingen laten meedenken en discussiëren. Ook geeft hij handvaten voor het bespreken van onderwerpen als democratie en politiek en zijn dus in te zetten bij het ontwerpen van een module wat gericht is op deze onderwerpen.

Rutgers (s.d.) biedt een platform aan met betaalde en gratis cursussen die een docent individueel kan volgen over het bespreken van seksualiteit, diversiteit en het voorkomen van seksuele grensoverschrijding. De cursussen laten docenten bewust worden van de eigen grenzen en door deze uit te dragen naar de klas ontstaat er een veilige sfeer.

2.3.4 Conclusie

Er zijn 42 methodes die aansluiten bij de vereisten van de docenten over het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen en een veilig klimaat creëren in een samengestelde klas (deelvraag 3). De resultaten van de deskresearch laten zien dat de methodes in verschillende vormen worden aangeboden en vinden aansluiting bij minimaal één of meerdere vereisten. Een uitzondering hierop is C.3. De vereisten dat de randvoorwaarden zoals een geschikt lokaal en lesmomenten goed geregeld moeten zijn, kan niet gevonden worden in de literatuur.

De resultaten van de expertinterviews kunnen ondersteunt worden met de gevonden literatuur in de deskresearch. Volgens de experts is een veilig klimaat van groot belang bij het bespreken van gevoelige onderwerpen, hoe veiliger de sfeer in de klas is, hoe gevoeliger de onderwerpen die besproken kunnen worden. In de gevonden methode genaamd *Leren omgaan met verschillen in een homogene onderwijsomgeving* van **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.** van den Dijssel & Nieuwelink (2021) wordt beschreven dat een veilig klasklimaat de leerling het gevoel geeft dat er respectvol met hen wordt omgegaan. Een resultaat hiervan is dat alle perspectieven naar voren komen en dat leerlingen het gevoel hebben dat zij hun meningen kunnen delen. Hiervoor is een goed klassenmanagement belangrijk en zal de docent als formele leider in het begin van de module moeten investeren in de groepssfeer en hoe iedereen met elkaar omgaat. Pettigrew (1997) benoemt in de gevonden methode *Generalized Intergroup Contact Effects on Prejudice*, dat wanneer een autoritair figuur de acceptatienormen vaststelt en ondersteunt het contact in de groep meer geaccepteerd wordt en meer positieve effecten geeft. Om de norm vast te stellen als formele leider is het belangrijk om voorspelbaar en duidelijk te zijn, structuur te brengen en heldere regels en

afspraken maakt (Dokman et al., 2022). Hierbij moet de autonomie ook bij de leerlingen gelegd worden door samen de focus op de norm te leggen, dit kan door verschillende groepsdynamische kennismakingsspellen in te zetten. Het hebben van gemeenschappelijke doelen en samenwerking in de groep noemt Pettigrew (1997) als twee van de vijf voorwaarden die nodig zijn voor optimaal contact in een groep.

Van den Dijssel en Nieuwelink (2021) beschrijven dat een homogene klas een veilige en vertrouwde leeromgeving kan zijn, hier is namelijk de kans op uitsluiting kleiner. Echter, een heterogene klas leert leerlingen ruimte en respect te geven aan mensen die anders zouden zijn dan zichzelf en bevordert dus de burgerschapscompetenties. Het handelen van de docent kan de leerlingen ondersteunen met het omgaan met deze verschillen. Van den Dijssel & Nieuwelink (2021) zetten in het onderzoek handelingen uiteen die een docent kan inzetten om het leren omgaan met verschillen in een klas bij de leerling te bevorderen en kan dus ingezet worden in de samengestelde klassen.

Hoofdstuk 3 – Ideation fase

In dit hoofdstuk zal antwoord gegeven worden op de vraag welke bestaande methodes die aansluiten op de vereisten van de docenten het VCT kan inzetten om ondersteuning te bieden aan de docenten (deelvraag 4). Hiermee wordt ook antwoord gegeven op de vraag hoe het VCT de docenten ondersteuning kan bieden bij het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas zodat leerlingen de diversiteit van individuen leren te accepteren en de daarbij behorende maatschappelijke competenties kunnen ontwikkelen. Dit is ook de hoofdvraag van het onderzoek en zal beantwoord worden door alle hiervoor genoemde conclusies te combineren om tot een beroepsproduct te komen. Dit zal worden gedaan volgens een iteratief proces, de methodes van IDEO.org (2015) en met de inspraak van de docenten, de burgerschapscoördinator en het managementteam.

3.1 Onderzoeksmethodes

Om tot een concept te komen is er in de ideation fase gebruik gemaakt van verschillende methodes. Deze methodes en de verkregen resultaten worden in de volgende sub paragrafen toegelicht.

3.1.1 Brainstorm

Een brainstormsessie is een methode om beroep te doen op de kennis en creativiteit van de stakeholders. Met een positieve en optimistische sfeer kan de focus gelegd worden op zoveel mogelijk ideeën genereren (IDEO.org, 2015). Om de richting van het onderzoek scherp te houden en ervoor te zorgen dat de uitkomsten van het onderzoek aansluiten op de doelstelling, is ervoor gekozen om een brainstorm te houden met de opdrachtgever van het onderzoek. Hiervoor is een afspraak gemaakt en een lokaal gereserveerd op locatie. De aanwezige materialen waren de uitkomsten van de inspiration fase weergegeven in Bijlage 8 en pennen en papier om de gegenereerde ideeën op te schrijven. Nadat de uitkomsten van de inspiration fase zijn doorgenomen heeft de onderzoeker de centrale opdracht van de brainstorm gesteld: “De volgende stap?”.

3.1.1.1 Resultaten

In Bijlage 9 zijn de aantekeningen van de onderzoeker van de brainstorm te zien. Deze aantekeningen zijn summier, daarom volgt nu een samenvatting van de resultaten. De opdrachtgever merkte op dat de vereisten van de docenten gericht zijn op meerdere partijen namelijk; de docent zelf, het MT en de moduleschrijvers. Er zijn drie ideeën gegenereerd:

- Het MT is geïnteresseerd in de abstracte uitkomsten van dit onderzoek en zou baat hebben aan een overzicht met conclusies en aanbevelingen.
- Voor docenten zou een overzicht waar concreet per uitdaging of probleem een oplossing te vinden is in de vorm van literatuur en individuele cursussen helpend zijn.
- De gesubsidieerde trainingen zijn doelgericht en kunnen de docenten helpen met uitdagingen en zouden meegenomen kunnen worden in het scholingsaanbod voor de docenten.

Deze drie ideeën omvatten alle drie de partijen en liggen ver uit elkaar. De gesubsidieerde trainingen zouden geregeld moeten worden vanuit het MT, mits hier tijd en ruimte voor vrij gemaakt kan worden. De opdrachtgever twijfelt of dit beschikbaar is en raad aan om hierover in gesprek te gaan met het MT.

3.1.2 Determine what to prototype

De twaalf vereisten van de docenten, de 42 gevonden methodes die hierop aansluiten en de ideeën gegenereerd met de brainstorm zijn bij elkaar veel componenten. Om te bepalen wat getest moet worden om tot antwoorden te komen wordt de methode determine what to prototype ingezet (IDEO.org, 2015). Dit wordt samen gedaan met een lid van het MT, namelijk de directeur. Het MT bepaald wat de beschikbare middelen zijn met betrekking tot de implementatie van het beroepsproduct en heeft dus invloed op welke opties haalbaar zijn en waar de focus op gelegd zal worden. Via de mail is een afspraak gemaakt met de directeur voor de onderzoeker om langs te komen op locatie. Nadat deze het IC formulier heeft ondertekend heeft de onderzoeker een overzicht van de uitkomsten van de inspiration fase voorgelegd, deze zijn te zien in Bijlage 8. De onderzoeker had pen en papier meegenomen waar aantekeningen op gemaakt konden worden. De uitkomsten zijn doorgenomen en aan de hand van conversation starters, voorbereid volgens de gelijknamige methode van IDEO.org (2015), is het gesprek gestart. De conversation starters zijn:

- Welke thema's vind je belangrijk en waarom?
- Welke vormen van methodes zijn haalbaar?

3.1.2.1 Resultaten

De aantekeningen die gemaakt zijn tijdens het gesprek met de directeur zijn te vinden in Bijlage 10. De uitkomsten van het gesprek zijn hieronder te lezen.

De directeur gaf aan het belangrijkste te vinden dat een docent voldoende kennis heeft over een onderwerp en de vaardigheden bezit om lastige gesprekken te voeren. Zijn voorkeur over de aangeboden vorm van een methode gaat uit naar methodes die een docent individueel kan volgen zonder dat hier nog extra uren of geld voor vrijgemaakt moet worden vanuit het MT. Het VCT is namelijk onderdeel van de Veluwe onderwijsgroep en volgt hiervan het beleid. In dit beleid is een scholingsprogramma vastgesteld waarin staat waar de scholen de middelen voor krijgen om de medewerkers in te scholen. Voor de schooljaren 2024-2027 is al vastgesteld waar de externe trainingdagen aan besteed zullen worden, er is dus geen ruimte meer om de gesubsidieerde trainingen een plek te geven in dit beleid. Wel zouden de trainingen aangeboden kunnen worden wanneer er in een volgend scholingsprogramma middelen beschikbaar zijn voor gerelateerde onderwerpen.

Elke docent heeft gemiddeld 160 klokuren per schooljaar beschikbaar om betaald te werken aan de persoonlijke professionalisering. Deze uren kan de docent dus inzetten om te werken aan de methodes die dit onderzoek aanbiedt. Zijn voorkeur gaat uit naar literatuur over gespreksvaardigheden die de docent zelf kan raadplegen, gespreksmethodieken voor lastige onderwerpen en cursussen en trainingen die een docent meer informatie geven over een onderwerp. Wel geeft hij aan dat 42 methodes te veel is en dat docenten liever iets kort en bondigs willen waar ze snel kunnen zien wat er beschikbaar is.

De onderzoeker gaf aan dat een aantal vereisten ook betrekking hebben tot de inhoud van de module met de vraag of hij daar de meerwaarde van inzag. De directeur gaf aan dat daarvoor niet genoeg zicht is op de modules die op dit moment in de maak zijn. Hij wil voorkomen dat er te veel regels opgelegd worden waardoor de moduleschrijvers zich mogelijk beperkt voelen. Hij geeft aan dat er onderzoek gedaan zou kunnen worden naar de moduleschrijvers om een goed beeld te krijgen van de inhoud van de modules. Er zou dan gekeken kunnen worden naar wat er mogelijk mist met betrekking tot de vereisten van de docenten en hoe er hulp aangeboden kan worden aan de moduleschrijvers.

De directeur gaf aan het woord 'behoeften' passender te vinden dan 'eisen', het lijkt anders alsof de docenten niet mee zullen werken als deze zaken niet geregeld zijn. Er kan namelijk geen garantie gegeven worden dat de randvoorwaarden naar wens geregeld kunnen worden. Randvoorwaarden kunnen beter beschouwd worden als een aparte behoefte waaronder lokaal, tijdstip van de dag en lesgevende docent vallen.

Als laatste is gevraagd wat voor vorm de directeur het voor zich zag om de selectie van methodes aan te bieden aan de docenten. Hierop werd beantwoord dat dit het beste gevraagd kan worden aan de docenten. Omdat ze de doelgroep zijn waarvoor ontworpen wordt, kunnen zij het beste vertellen hoe ze het graag willen zien.

3.1.2.2 conclusie

Met de voorkeur van de directeur en de beschikbare middelen zoals tijd en geld van de school kan een selectie worden gemaakt van de originele 42 methodes. 23 methodes zijn gesubsidieerde trainingen en worden gefilterd omdat daar op dit moment geen middelen voor zijn om aangeboden te worden. Omdat de directeur de moduleschrijvers geen regels op wil leggen en liever een uitgebreid onderzoek besteed aan de inhoud van de modules, wordt het interventieoverzicht van het RIVM (s.d.) verwijderd van de lijst, omdat dit interventies die gericht op kinderen en jongeren zijn en dus alleen van nut voor moduleschrijvers. Het vlaggensysteem van Sensoa (2021) zal ook verwijderd worden van de lijst. Hoewel deze interventie niet alleen voor kinderen en jongeren is maar ook voor professionele opvoeders gebruikt kan worden, dient deze interventie aan een grotere groep met docenten tegelijkertijd gegeven te worden en kan een individuele docent dit dus niet volgen in de persoonlijke professionalisering uren. Om dezelfde reden wordt de Struisvogel Sessie (2020) verwijderd van de lijst. Er blijft nu een lijst met 16 methodes over welke, samen met een korte omschrijving, te zien zijn in onderstaande tabel.

Titel en eigenaar	Omschrijving
1. Lesgeven over gevoelige onderwerpen, Het aangaan van een moeilijk gesprek in de klas; (Wansink & Patist, 2017)	Artikel over een methode hoe je schurende gesprekken in de klas voert waar de relatie met de leerling tegen de inhoud van het argument wordt uitgezet.
2. Terrorisme bespreken in de klas, Lesmateriaal TerInfo bied hulp; (Wansink & de Graaf, 2019)	Artikel over het bespreken van terrorisme in de klas met praktische hulp en tips.
3. Gesprekssjabloon Controversiële onderwerpen in de klas; (Nieuwelink, 2019)	Een docentenhandleiding van een gesprekssjabloon om met leerlingen gevoelige onderwerpen te bespreken. Er worden verschillende concrete strategieën en docentrollen besproken die ingezet kunnen worden.
4. Kletskaartjes Welles Nietes; (School & Veiligheid, 2023)	Kaarten om in te zetten in de les om het gesprek met de leerlingen aan te gaan over meningen. Onder aan de site zijn de kletskaartjes gratis te downloaden.
5. ARMOUR: Lesmateriaal tegen radicalisering; (Kennisplatform inclusief samenleven , 2021)	Gratis lesmateriaal met kennis, tools en vaardigheden voor docenten en andere professionals om de weerbaarheid tegen radicaliseren bij jongeren te vergroten.

6. Een goed begin is ... veel werk; (Dokman et al., 2022)	Artikel met praktische tips over het pedagogisch handelen van de docent met betrekking tot de groepsdynamiek en de veiligheid in de klas.
7. Confronting conflicts: history teachers' reactions to spontaneous controversial remarks; (Wansink et al., 2019)	Artikel over een methode om schurende gesprekken in de klas te voeren waar de klassenmanagement, veiligheid en eigen grenzen voorop staan.
8. How to design lessons about the sensitive past? The web op perspectives; (Wansink et al., 2020)	Artikel over ontwikkelde tool gebaseerd op theorie en praktische inzichten om het kritisch denken van leerlingen te bevorderen tijdens het bespreken van gevoelige onderwerpen. Specifiek gericht op geschiedenis gerelateerde onderwerpen maar kan ook ingezet worden met het bespreken van andere gevoelige onderwerpen.
9. ResearchGate; Bjorn Wansink; (Bjorn Wansink, s.d.)	Een database met lesbrieven over specifieke onderwerpen met betrekking tot geschiedenis en maatschappij.
10. Leren omgaan met verschillen in een homogene onderwijsomgeving; (van den Dijssel & Nieuwelink, 2021)	Onderzoek naar het pedagogisch- didactisch handelen in een homogene klas om het leren omgaan met verschillen te bevorderen in het mbo. Ook in te zetten op het VO.
11. Generalized Intergroup Contact Effects on Prejudice; (Pettigrew, 1997)	Theorie over een homogene groep en diens samenwerking. Welke voorwaarden zijn er nodig voor een efficiënte samenwerking.
12. Learning to think critically through Socratic dialogue; (Mahoney et al., 2023)	Onderzoek naar het socratisch dialog als lesmethode om gevoelige onderwerpen te bespreken een leerlingen aan het denken te zetten.
13. ARMOUR: E-learning tegen radicalisering; (Kennisplatform inclusief samenleven, 2021)	Een gratis E-learning met kennis, tools en vaardigheden voor docenten en andere professionals om de weerbaarheid tegen radicaliseren bij jongeren te vergroten.
14. Training en advies; (Rutgers, s.d.)	Platform met online cursussen die gevolgd kunnen worden over bespreken van de seksualiteit, diversiteit en het voorkomen van seksuele grensoverschrijding.
15. Bridging Differences Playbook; Greater Good Science Center; (Shigeoka, s.d.)	Boek met handleidingen om verschillende meningen te overbruggen.
16. Deliberative Discourse Idealized and Realized: Accountable Talk in the Classroom and in Civic Life; (Michaels et al., 2008)	Onderzoek naar vormen van gespreksvoering om toe te passen om leerlingen aan het leren te zetten.

Tabel 14 Selectie van de meest passende methodes en een korte omschrijving per methode

Met inachtneming van de voorkeuren van de directeur kan er een selectie gemaakt worden van de twaalf vereisten als uitkomst van de inspiration fase. Omdat de directeur de moduleschrijvers geen regels op wil leggen en geen garantie kan geven dat de randvoorwaarden naar wens geregeld kunnen worden, worden de drie vereisten van thema C en A.1 buiten beschouwing gelaten. Omdat de docenten hun persoonlijke professionalisering uren kunnen gebruiken voor de methodes en dus individueel met de methodes bezig zullen zijn, valt de vereisten dat de docenten onderling contact en overeenstemming over aanpakken en thema's hebben weg (B.2). Omdat de directeur aan heeft gegeven het belangrijkste te vinden dat een docent voldoende kennis heeft over een onderwerp en de

vaardigheden bezit om lastige gesprekken te voeren en het klassenmanagement in dit onderzoek niet als prioriteit wordt beschouwd, zal structuur, duidelijkheid en klassenmanagement als belangrijke behoeften (D.1) ook niet meer de focus op liggen.

Als aanbevelingen zouden de gevonden gesubsidieerde trainingen meegenomen kunnen worden in het scholingsaanbod voor het volgende beleidsplan van de onderwijsgroep. En om de vereisten van de docenten met betrekking tot de inhoud van de modules tegemoet te komen zou onderzoek gedaan kunnen worden naar de modules.

De gefilterde selectie van de methodes en de zes overgebleven vereisten zullen aan de docenten voorgelegd worden om tot een eerste versie van een prototype te komen.

3.1.3 How might we

In 2.1.5 wordt de methode find themes (IDEO.org, 2015) gebruikt. De inzichtelijke verklaringen die hier zijn opgesteld formuleren de uitdagingen die de docenten zien als vereisten. Om de zes vereisten die zijn geselecteerd aan de hand van het gesprek met de directeur om te zetten in ontwerp mogelijkheden worden de inzichtelijke verklaringen omgezet naar 'Hoe kunnen we' vragen. Dit formaat vraag gebruiken suggereert dat er een oplossing mogelijk is omdat het op verschillende manieren beantwoord kan worden (IDEO.org, 2015).

Vereisten	How might we
A.2 Docenten willen diepgang in de lessen en gesprekken met de leerlingen	Hoe kunnen we meer diepgang creëren in de lessen en gesprekken met leerlingen?
A.3 Docenten willen dat leerlingen meedenken en discussiëren	Hoe kunnen we leerlingen laten meedenken en discussiëren?
B.1 Docent moet kennis en affiniteit hebben met een gegeven onderwerp	Hoe kunnen we docenten met kennis en affiniteit met een onderwerp een module laten geven?
B.3 De docent is bewust van de eigen grenzen en kan deze uitdragen naar de klas	Hoe kunnen we de docent bewust maken van de eigen grenzen zodat deze uitgedragen kunnen worden naar de klas?
D.2 Veiligheid in de klas is voor de docent net zo belangrijk als voor de leerling om de mening te kunnen uiten	Hoe kunnen we de veiligheid in de klas zo krijgen dat docenten en leerlingen hun mening durven te uiten?
D.3 Geen één mening is hetzelfde en alle meningen krijgen een plek in de les	Hoe kunnen we alle meningen een plek geven in de les?

Tabel 15 Vereisten van de docenten met bijbehorende how might we vragen

Door de vereisten om te zetten in 'Hoe kunnen we' vragen worden zes thema's duidelijk: diepgang creëren, participatie leerlingen bevorderen, kennis docent verhogen, bewust worden eigen grenzen docent, veiligheid in de klas bevorderen, omgang met verschillende meningen bevorderen.

3.1.4 Create frameworks

Om de selectie van zestien methodes die uit het gesprek met de directeur zijn ontstaan en de zes thema's die zijn ontstaan uit de how might we vragen gecombineerd weer te geven worden deze duidelijk gemaakt in een framework. Een framework biedt een manier om informatie te ordenen en kan helpen om de context duidelijk te maken (IDEO.org, 2015). In **Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.** worden de methodes genummerd en kort omschreven. Aan de hand van deze omschrijvingen worden de methodes gekoppeld aan de thema's. Er ontstaat dan het volgende overzicht waarin de methode nummers overeenkomen met de nummers in tabel 14:

Thema's	Methodes
Diepgang creëren	1, 3, 4, 5, 6, 9
Participatie leerling bevorderen	3, 4, 6, 8, 9, 10, 13, 16
Kennis docent vergroten	3, 5, 11, 12, 13
Bewust worden eigen grenzen docent	2, 3, 11, 12, 13
Veiligheid in de klas bevorderen	1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 13, 14
Omgang met verschillende meningen bevorderen	1, 2, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 15

Tabel 16 Methodes gekoppeld aan thema's

3.1.5 Get feedback

Het verkrijgen van feedback op ideeën en prototypes is een belangrijk onderdeel om de doelgroep centraal te houden en ervoor te zorgen dat ze het product zullen adopteren (IDEO.org, 2015). Om tot een eerste versie van een prototype te komen is de methode get feedback gebruikt. De onderzoeker is naar locatie gekomen om docenten individueel te benaderen in de docentenkamer. Wanneer de docent aangaf tijd vrij te hebben heeft de onderzoeker een informatiebrief overhandigd, te vinden in Bijlage 6.4, en deze mondeling ondersteunt door een samenvatting te geven van het onderzoek, de belangrijkste uitkomsten en het doel van de feedback verzameling. Nadat de docent het IC formulier heeft ondertekend kon de feedback verzameling van start gaan.

De zestien methodes, zes thema's en de koppeling hiervan in een framework zijn voorgelegd aan de docenten, deze zijn te vinden in Bijlage 12. Er zijn conversation starters voorbereid om een reactie van de docenten te krijgen en een dialoog te starten (IDEO.org, 2015). Deze conversation starters zijn:

- In wat voor een vorm zou je deze informatie het liefst willen zien?
- Heb je liever alle tekst in één keer zichtbaar, of juist alleen de belangrijkste zaken zichtbaar?
- Zou je het product liever online willen zien of fysiek?

3.1.5.1 Resultaten

Tijdens het gesprek heeft de onderzoeker aantekeningen gemaakt welke de resultaten weergeven, deze zijn te vinden in Bijlage 13. De verzamelde feedback geven de voorkeuren van de docenten weer hoe ze het product zouden willen zien. Deze voorkeuren zijn in de tabel hieronder uitgeschreven met daaronder het aantal docenten dat deze voorkeur heeft aangegeven.

Feedback	De zes thema's met daaronder de methodes	Eerst een thema kiezen, dan pas methode zichtbaar	Toevoegen volledige lijst methodes	Per methode een omschrijving	Voorkeur online product	Voorkeur voor fysiek product	Geen voorkeur voor online of fysiek	Per methode een link naar de methode	Vragenlijst oorzaak achterhalen
Frequentie	4	4	2	3	2	1	1	3	1

Tabel 17 Frequentie feedback van docenten

Alle vier de docenten gaven hun voorkeur voor de weergave van de zes thema's met daaronder de bijbehorende methodes. Ook wilde alle vier de docenten pas de bijbehorende methodes te zien krijgen wanneer er een keuze is gemaakt voor het thema. Eén docent ondersteunde dit door te zeggen:

“Dan verdwaal je niet in andere opties”

Twee docenten zagen ook toegevoegde waarde in het toevoegen van de volledige lijst met methodes, niet gekoppeld aan een thema. Zodat docenten die geen specifiek probleem ervaren in de klas wel alle methodes kunnen inzien. Door de methodes per thema te nummeren kunnen deze teruggevonden worden in de volledige lijst met methodes. Drie docenten zagen graag per methode een omschrijving. Twee docenten hadden de voorkeur voor een product wat online in te zien is zodat het toegankelijk is voor iedereen en het makkelijk gedeeld kan worden. Eén docent gaf aan de voorkeur te hebben voor een product wat ze fysiek in haar handen kon houden en één docent had geen voorkeur voor een fysiek of online product. Drie docenten zagen graag per methode een link of een mogelijkheid om door te klikken naar de desbetreffende methode in plaats van direct het hele artikel zichtbaar zodat het beter behapbaar zou blijven. Eén docent had het idee om een korte vragenlijst toe te voegen die een docent in zou kunnen vullen om de oorzaak van een ervaren probleem te achterhalen zodat er gericht gezocht kan worden.

3.1.5.2 Conclusie

De resultaten van de verzamelde feedback van de docenten geven handvatten waar een product aan moet voldoen om de docenten te ondersteunen. Een online product waar de methodes weergegeven worden per thema en deze pas zichtbaar maken wanneer een thema is gekozen zorgt voor een overzichtelijke weergave. Een lijst met alle genummerde methodes toevoegen zorgt ervoor dat de informatie ook beschikbaar is voor docenten die geen probleem ervaren. Per thema kunnen de methodes het beste weergegeven worden met de titel, een omschrijving, een nummer wat correspondeert met de nummers in de grote lijst en een verwijzing zodat de methode online te vinden is.

3.2 Het beroepsproduct

De ontwikkeling, de ontwerpkeuzes en de eerste prototypes van het beroepsproduct worden in deze paragraaf beschreven aan de hand van een aantal onderzoeksmethodes.

3.2.1 Bundle ideas

Om van individuele ideeën naar inhoudelijke oplossingen te komen worden de verschillende delen samengevoegd met de methode bundle ideas om tot een concept te komen (IDEO.org, 2015). De hoofdvraag van het onderzoek is hoe de school docenten kan ondersteunen met het bespreken van gevoelige onderwerpen in de klas. De uitkomsten van de interviews geven twaalf vereisten weer van alleen maar zeven respondenten, dit laat zien dat er niet één concreet antwoord is om elke docent te ondersteunen. Het uiteindelijke ontwerp moet dan ook een divers inzetbaar product zijn. De deskresearch heeft voldoende methodes boven tafel gebracht die dit mogelijk kunnen maken. De voorkeuren van de docenten vanuit de feedback verzameling leiden naar een overzichtelijke weergave waar de methodes per thema zijn ingedeeld en pas getoond worden wanneer de docent een thema heeft gekozen. De gesubsidieerde trainingen gebruiken om de docenten te ondersteunen en een mogelijk vervolgonderzoek starten naar de inhoud van de modules, zijn samen met de andere aanbevelingen die gegeven worden in 4.3 mogelijke oplossingen om op lange termijn de docenten van het VCT te ondersteunen en zijn dus ook nuttig om mee te nemen in het beroepsproduct.

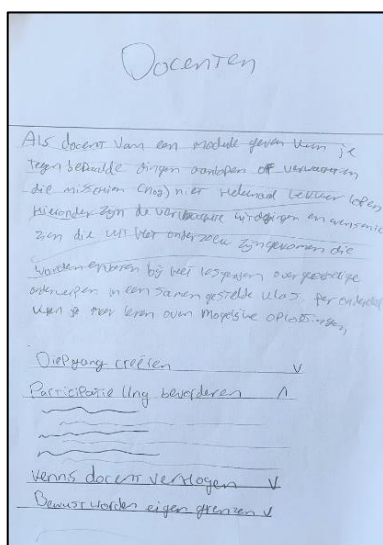
Om eer te doen aan de voorkeuren van de docenten, de ideeën van de opdrachtgever en de kaders van het managementteam en zo een divers inzetbaar product te maken, is de keuze gemaakt om alle concepten te combineren in één product.

3.2.2 Create a concept

Om de gebundelde ideeën tot een concreet concept te maken wordt de methode create a concept gebruikt (IDEO.org, 2015). Omdat de voorkeur van de docenten uitgaat naar een makkelijk te integreren online product, is de keuze gemaakt om een website te maken. Hiervoor wordt Google-sites gebruikt, dit is gratis te gebruiken en werkt intuïtief.

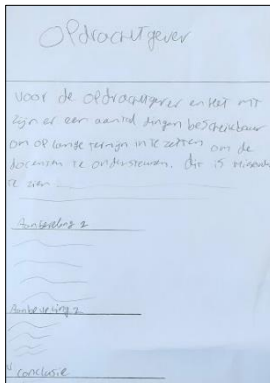
Om de vormgeving van de site visueel te maken, wordt deze eerst uitgetekend op papier. Deze worden hier weergegeven en per tekening toegelicht.

Op de webpagina van de docenten komt een inleidende tekst met daaronder de zes thema's. Naast elk thema is een symbool te zien wat aangeeft dat de inhoud is samengevoegd. Bij het thema 'participatie leerlingen bevorderen' is de inhoud uitgeklaapt en is te zien dat daar de methodes met een omschrijving komen te staan.

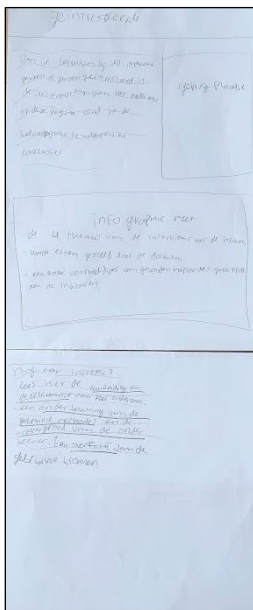
Figuur 1 Uitgetekende pagina docenten

Op de webpagina voor de opdrachtgever komen de aanbevelingen en de conclusie van het onderzoek, met een inleidende tekst.

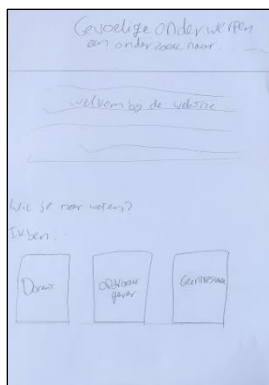
Figuur 2 Uitgetekende pagina opdrachtgever

Omdat de experts en een aantal docenten aan hebben gegeven geïnteresseerd te zijn in het verloop van het onderzoek en de uitkomsten ervan, is de keuze gemaakt om een webpagina te maken waarop deze informatie beschikbaar is. Hier zal het verloop van het onderzoek kort beschreven worden en een infographic toegevoegd worden waar de uitkomsten van het onderzoek schematisch worden weergegeven. Deze webpagina zal niet meetellen in een antwoord op de hoofdvraag en wordt alleen toegevoegd als extra informatie voor geïnteresseerde.

Figuur 3 Uitgetekende pagina geïnteresseerde

Om alle verschillende webpagina's op één plek samen te laten komen is er een ontwerp gemaakt voor een startpagina. Hierop wordt een korte inleiding gegeven waarin de inhoud van de website wordt samengevat. Daaronder zijn knoppen aanwezig, per knop wordt de bezoeker van de website naar een klikken doorgestuurd naar de desbetreffende webpagina.

Figuur 4 Uitgetekende startpagina

3.2.3 Rapid prototyping

Om de ideeën tastbaar te maken, te leren door te maken en snel feedback te krijgen van de doelgroep is de methode *rapid prototyping* van IDEO.org (2015) een effectieve manier om concepten te testen op kritische elementen. In deze sub paragraaf wordt de totstandkoming van het beroepsproduct onderbouwd met figuren van prototypes, de daarop verkregen feedback en het nieuwe prototype die daaruit volgt weer te geven.

3.2.3.1 Eerste versie prototype

Onderstaand figuur is de eerste versie van de startpagina.

Figuur 5 Eerste versie startpagina

Het managementteam is via de mail gevraagd naar de huisstijl van de school zodat de website hierop ontworpen kan worden. Dit mailcontact is te lezen in Bijlage 14. Hieronder volgen afbeeldingen van de eerste versies van alle webpagina's in de huisstijl met een korte toelichting.

Op de eerste versie van de startpagina in de huisstijl is te zien dat het lettertype van de titels en de gebruikte kleuren zijn aangepast aan de huisstijl van de school. De inleidende tekst is toegevoegd en onder de knoppen wordt toegelicht welke informatie je waar vindt.

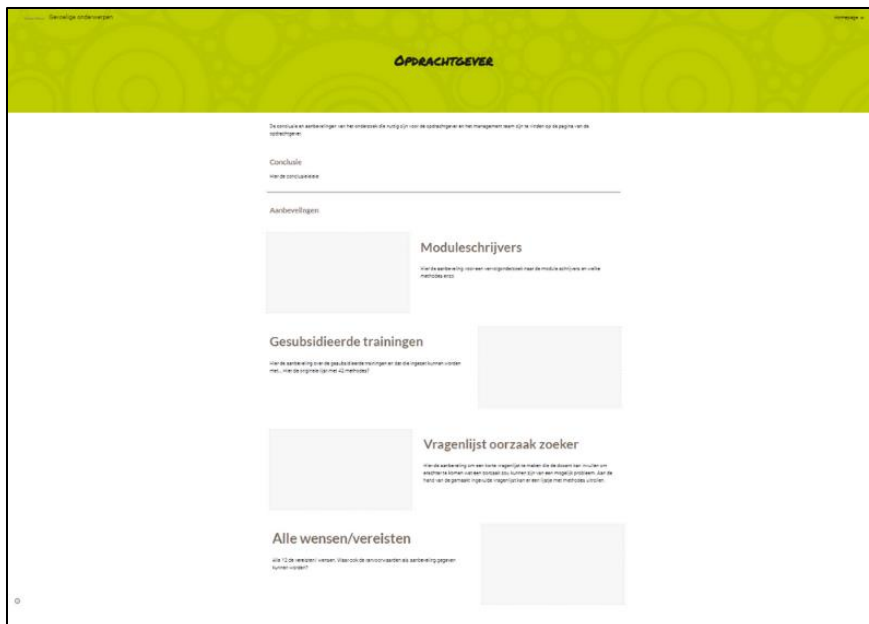
Figuur 6 Eerste versie startpagina in de huisstijl

Op de webpagina voor de docent is een inleidende tekst te lezen, daaronder worden de zes thema's weergegeven. Ter illustratie is het thema 'bewust worden van eigen grenzen' uitgeklaapt zodat alle bijbehorende methodes zichtbaar zijn. De titel van elke methode is een link, door hier op te klikken wordt de lezer direct doorgestuurd naar de methode. Wanneer er weer opnieuw geklikt zou worden op de titel van het thema vouwt de lijst met methodes weer in en is deze niet meer zichtbaar. Onderaan de pagina is een pdf-bestand toegevoegd waarop de volledige lijst met methodes is weergegeven. Wanneer hierop geklikt wordt, wordt het volledige bestand zichtbaar.

Figuur 7 Eerste versie docent pagina in huisstijl

De webpagina voor de opdrachtgever begint met een tekst waar de conclusie uiteindelijk in wordt beschreven. Daaronder worden de aanbevelingen die uit dit onderzoek komen toegelicht per onderdeel. De grijze vlakken dienen als aanduidingen waar later ondersteunende figuren geplaatst worden.

Figuur 8 Eerste versie opdrachtgever pagina in huisstijl

De webpagina voor geïnteresseerde begint met een inleidende tekst en een stock afbeelding voor de vormgeving. Daaronder volgt een infographic, te zien op figuur 10, waar de uitkomsten van het onderzoek op weergegeven worden. Helemaal onder op de pagina worden linken gegeven welke verwijzen naar uitgebreidere beschrijvingen van de uitvoering van het onderzoek. De infographic is beter te bekijken in Bijlage 15.

Figuur 9 Eerste versie geïnteresseerde pagina in huisstijl

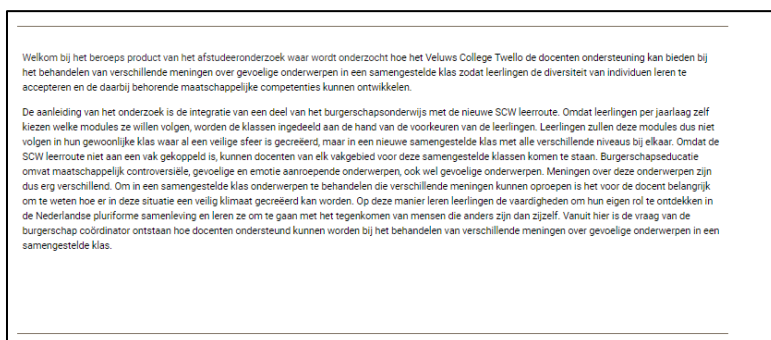
Figuur 10 Eerste versie infographic met uitkomsten van het onderzoek

3.2.3.2 Feedback opdrachtgever

De website zoals weergegeven in figuren zes tot en met tien zijn met een link gemaild naar de opdrachtgever voor feedback. Deze mailde terug het een duidelijke site te vinden met goed onderscheid tussen het onderdeel voor de opdrachtgever en de docenten. Het overzicht en de indeling van de methodes per thema waren duidelijk. De opdrachtgever benoemt de infographic een mooie toevoeging te vinden en zou graag zoiets in aangepaste vorm, gericht op docenten, willen ophangen in de school. Verbeteringen die genoemd worden zijn dat de definitie van gevoelige onderwerpen nog niet duidelijk was en dat de thema's een toelichting missen. Veel van de artikelen vragen een flinke tijdsinvestering van docenten, de opdrachtgever zou liever snel in te zetten handvaten, tips of lesmateriaal willen zien. De volledige feedback is te lezen in Bijlage 16.

3.2.3.3 Tweede versie prototype

Naar aanleiding van de feedback van de opdrachtgever wordt een tweede versie van het prototype gemaakt. De inleidende tekst op de startpagina wordt aangepast zodat de definitie van gevoelige onderwerpen duidelijker wordt en op de webpagina van de docenten is bij elk thema een toelichting toegevoegd. Deze veranderingen zijn te zien in de volgende twee figuren.

Figuur 11 Tweede versie prototype inleidende tekst startpagina

Diepgang creëren Door diepgang te creëren leren leerlingen na te denken over actuele vraagstukken, redeneren met de ideeën van anderen en worden zo blootgesteld aan de diversiteit van individuen. In samenspel met iedereen uit de klas een genuanceerd en leerzaam gesprek voeren waarbij de docent de regie houdt en verdiepende vragen stelt, zorgt ervoor dat leerlingen aan het denken worden gezet.	✓
Participatie leerling bevorderen Om de participatie van leerlingen te bevorderen kan de focus meer op de relatie gelegd worden dan op de feitelijke inhoud van een gesprek. Hierdoor leren leerlingen wennen aan discussiëren waardoor ze meer bereid zullen zijn om verworven kennis en vaardigheden in hun eigen leven toe te passen en ontwikkelen op deze manier burgerschapscompetenties.	✓
Eigen kennis vergroten Affiniteit met een onderwerp en de inhoud hiervan eigen maken zorgt ervoor dat de focus van de les niet verloren gaat. Wanneer de feitelijke inhoud van een onderwerp ter discussie wordt gesteld is overstijgende kennis van de docent belangrijk om het uitwisselen van gedachten en het luisteren naar elkaar mening te bevorderen.	✓
Bewust worden van eigen grenzen Wanneer een docent onderzoek heeft gedaan naar diens eigen grenzen over een onderwerp en dit duidelijk heeft, is dit voelbaar voor de leerlingen. Door dit uit te dragen naar de klas, worden de grenzen in de les bewaakt wat voor veiligheid en een open pedagogisch klimaat zorgt.	✓
Veiligheid in de klas bevorderen Een veilig klimaat in de klas is van groot belang bij het bespreken van gevoelige onderwerpen, er moet sprake zijn van wederzijds vertrouwen en respect. Door een veilige sfeer durven leerlingen hun mening te uiten en leren ze elkaar kennen.	✓
Omgang met verschillende meningen bevorderen Wanneer er naar elkaars mening wordt geluisterd leren leerlingen redeneren met de ideeën van anderen en dat iedereen een andere mening heeft. Door elkaar uit te laten spreken en te accepteren wordt er recht gedaan aan alle meningen.	✓

Figuur 12 De thema's met toelichtingen

De zestien methodes worden gefilterd op methodes die snel in te zetten zijn en die meer tijdsinvestering vragen en door de docent gelezen kunnen worden in de persoonlijke professionaliseringstijd. Methodes van de vorm lesmateriaal, docentenhandleiding en artikelen met praktische tips en handvatten zijn in de snel in te zetten selectie geplaatst. Artikelen over een onderzoek of uitgebreide literatuur, samen met de andere vormen van methodes, zijn in de persoonlijke professionaliseringstijd selectie geplaatst. In de afbeelding hieronder is te zien hoe deze verdeling vorm wordt gegeven door het thema 'diepgang creëren' als voorbeeld te nemen.

Gevoelige onderwerpen

Homepage

Diepgang creëren

Door diepgang te creëren leren leerlingen na te denken over actuele vraagstukken, redeneren met de ideeën van anderen en worden zo blootgesteld aan de diversiteit van individuen. In samenspel met iedereen uit de klas een genuanceerd en leerzaam gesprek voeren waarbij de docent de regie houdt en verdiepende vragen stelt, zorgt ervoor dat leerlingen aan het denken worden gezet.

Snel in te zetten

1. [Leservorm over gevoelige onderwerpen, het aangaan van een moeilijk gesprek in de klas \(Wansink & Patis, 2017\)](#)
 Artikel over een methode hoe je schurende gesprekken in de klas voert waar de relatie met de leerling tegen de inhoud van het argument wordt uitgezet.
3. [Terrorisme bespreken in de klas, Lesmateriaal Terinfo bied hulp \(Wansink & de Graaf, 2019\)](#)
 Artikel over het bespreken van terrorisme in de klas met praktische hulp en tips.
6. [Gespreksjabloon Controversiële onderwerpen in de klas \(Visserwielink, 2019\)](#)
 Een docentenhandleiding van een gespreksjabloon om met leerlingen gevoelige onderwerpen te bespreken. Er worden verschillende concrete strategieën en docentrollen besproken die ingezet kunnen worden.

Persoonlijke professionaliseringstijd

4. [How to design lessons about the sensitive past? The web of perspectives \(Wansink, Loutenberg, Savonije, Storck & Pelerom, 2020\)](#)
 Artikel over ontwikkelde tool gebaseerd op theorie en praktische inzichten om het kritisch denken van leerlingen te bevorderen tijdens het bespreken van gevoelige onderwerpen. Specifiek gericht op geschiedenis gerelateerde onderwerpen maar kan ook ingezet worden met het bespreken van andere gevoelige onderwerpen.
5. [ResearchGate: B. Wansink: \(ResearchGate.pdf\)](#)
 Een database met lesbrieven over specifieke onderwerpen met betrekking tot geschiedenis en maatschappij.
9. [Learning to think critically through Socratic dialogue \(Mahoney, Oostdam, Hienvervelink, & Schultema, 2023\)](#)
 Onderzoek naar het socratisch dialoog als lesmethode om gevoelige onderwerpen te bespreken een leerlingen aan het denken te zetten.

Figuur 13 De methodes verdeeld in twee selecties

De lijst met snel in te zetten methodes worden in een infographic gericht op docenten weergegeven zodat deze in de school opgehangen kan worden. Op deze infographic worden ook de zes thema's en ondersteunende tekst vormgegeven. De snel in te zetten methodes zijn op de infographic niet ingedeeld per thema, dit omdat er dan veel overlap ontstaat.

Figuur 14 Eerste versie docenten infographic

3.2.3.4 Feedback opdrachtgever

De infographic is gemaild naar de opdrachtgever om feedback op te krijgen. De reactie van de opdrachtgever is te vinden in Bijlage 16. De opdrachtgever geeft suggesties om de methodes op een overzichtelijke manier weer te geven op de infographic en daarbij ook op de site, een QR-code per methode of de methodes herkenbaar maken door te werken met corresponderende plaatjes of kleuren.

3.2.3.5 Derde versie prototype

Omdat zes verschillende QR-codes toevoegen de kwaliteit van de codes doet verminderen en deze dus niet meer te scannen zijn, worden de methodes van één tot en met zes genummerd zodat deze snel terug gevonden kunnen worden op de site. De volgorde van de volledige lijst met methodes wordt hierop aangepast en de snel in te zetten selectie krijgt een aparte sub pagina op de website waar de docenten met behulp van een QR-code bij kunnen. De uiteindelijke versie van de infographic wordt in figuur 15 weergegeven en wordt in Bijlage 17 groter afgebeeld.

Figuur 15 Uiteindelijke versie docenten infographic

De volledige lijst met methodes, niet gekoppeld aan thema's, wordt als sub pagina toegevoegd op de website

De infographic wordt toegevoegd aan de pagina voor de opdrachtgever en zal als apart bestand aangeleverd worden zodat de opdrachtgever deze kan printen en op kan hangen waar de docenten het kunnen zien. De pagina's voor de opdrachtgever en de geïnteresseerde worden bijgewerkt met de conclusie en aanbevelingen van het onderzoek en een vernieuwde versie van de infographic met de uitkomsten van het onderzoek, welke te zien is in Bijlage 18. De website kan bezocht worden met de volgende link:

<https://sites.google.com/view/gevoeligeonderwerpenindescw/homepage/opdrachtgever>

Hoofdstuk 4 – Conclusie, discussie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk wordt in de conclusie antwoord gegeven op de hoofdvraag van het onderzoek. In de discussie wordt het onderzoek geëvalueerd en de beperkingen besproken. In de aanbevelingen worden suggesties voor een mogelijk vervolgonderzoek en adviezen aan de opdrachtgever gegeven.

4.1 Conclusie

In dit onderzoek is gezocht naar een antwoord op de vraag hoe het VCT de docenten ondersteuning kan bieden bij het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas zodat leerlingen de diversiteit van individuen leren accepteren en de daarbij behorende maatschappelijke competenties kunnen ontwikkelen. Hiervoor is een kwalitatief onderzoek uitgevoerd aan de hand van het Human Centered Design model om tot een beroepsproduct te komen.

Uit de resultaten van de interviews met de docenten van het VCT zijn vier thema's met elk drie vereisten gekomen die de docenten hebben met betrekking tot het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas. Deze zijn; docenten willen dat het gesprek in de klas en met de leerlingen diepgang heeft en de leerlingen aan het denken zet, de kennis van de docent is voldoende en de docent is bewust van de eigen grenzen, de inhoud van de module is passend voor de leerlingen en geeft een docent voldoende handvatten en de veiligheid in de les is zodanig dat de leerlingen en de docent hun mening kunnen uiten.

Met de deskresearch zijn 42 methodes gevonden die aansluiten op de vereisten van de docenten. Trainingen om de eigen grenzen te leren kennen, interventies om een module mee te ontwerpen, literatuur met concrete handvatten om het kritisch denkvermogen van de leerlingen te bevorderen en om een veilige sfeer te creëren om elke mening aan bod te laten komen zijn gevonden. Net als lesbrieven die een specifiek gevoelig onderwerp behandelen, docentenhandleidingen met voorbeelden van gesprekken met verschillende meningen en artikelen met tips over het klassenmanagement in een homogene groep.

In de ideation fase zijn de kaders van het MT in kaart gebracht, deze brengen de 42 gevonden methodes terug naar zestien en worden gekoppeld aan zes thema's die uit de twaalf vereisten zijn gekomen als oplossingen voor mogelijke uitdagingen. Deze koppeling wordt overzichtelijk vormgegeven door middel van een webpagina gericht op docenten. Een selectie van de methodes die snel in te zetten zijn worden weergegeven op een infographic welke kan worden opgehangen in de docentenkamer. Hierop is het ook door middel van een QR-code mogelijk om de webpagina met het overzicht van de zestien methodes te bezoeken. Uit de aanbevelingen van dit onderzoek komen nog vier manieren hoe het VCT de docenten ondersteuning kan bieden met een mogelijk vervolgonderzoek, deze worden op een webpagina voor de opdrachtgever vorm gegeven.

Uit dit onderzoek is gebleken dat er niet een eenduidig antwoord is waarmee elke docent evengoed ondersteunt kan worden, het product dient dus divers inzetbaar te zijn. De infographic en de webpagina's worden gecombineerd in een website en wordt aangedragen als product wat het VCT kan gebruiken om de docenten ondersteuning te bieden bij het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas

4.2 Discussie

Het onderzoek vertoont verschillende sterke en zwakke punten, een sterk punt van het onderzoek is dat de deskresearch plaats heeft gevonden na de docent interviews. Doordat de interviews de behoeften van de docenten in kaart hebben gebracht, konden eisen worden opgesteld met de deskresearch om gericht te zoeken naar passende methodes. Door de methodes en literatuur systematisch te benaderen sluit de selectie van gevonden methodes nauw aan op de vereisten van de docenten. Dit onderzoek onderscheidt zich omdat het product zich richt op de specifieke wensen en behoeften van de doelgroep, wat de bruikbaarheid voor de opdrachtgever vergroot.

Aan de andere kant zijn er ook zwakke punten aan te wijzen in dit onderzoek. Het oorspronkelijke plan om ook leerlingen te interviewen werd vanwege tijdsbeperkingen niet uitgevoerd. De interviews met de docenten hebben voornamelijk de richting van het onderzoek bepaald. Binnen deze richting waren zowel de onderzoeker als de opdrachtgever van mening dat leerling interviews geen nieuwe inzichten zouden bieden. Door leerlingen en docenten parallel te interviewen zouden de uitkomsten hiervan geen invloed hebben op elkaar. Door het perspectief van leerlingen te verkennen over het bespreken van gevoelige onderwerpen in de les waren er mogelijk andere vereisten aan het licht gekomen die het onderzoek een andere richting geven waar een meer alomvattende conclusie uit had kunnen komen.

Omdat de onderzoeker de experts persoonlijk kent vonden de expertinterviews plaats in een informele setting. Doordat er gemakkelijk gepraat kon worden over het vakgebied van de experts zou de focus in het begin van het onderzoek mogelijk te veel hebben gelegen op de groepsdynamica. Dit zou hebben kunnen leiden tot meer invloed van groepsdynamica op het beroepsproduct dan nodig zou zijn geweest.

Gedurende het onderzoek zijn de deelvragen een aantal keer aangepast om beter aan te sluiten bij het proces. Deelvraag één en twee waren oorspronkelijk gericht op de wensen en behoeften van de leerlingen en de docenten, deze vragen zijn aangepast door de leerlingen te excluderen en de focus op de docenten te houden. De derde deelvraag omschreef eerst de vraag welke methodes er bestaan om gevoelige onderwerpen te bespreken, maar is na de interviews met de docenten aangepast naar de vraag welke bestaande methodes aansluiten op de behoeften van de docenten. Deelvragen drie en vier waren respectievelijk eerst gericht op methodes die ondersteuning bieden bij gevoelige onderwerpen en methodes die ondersteuning bieden bij het handelen in een samengestelde klas. Omdat het verschil minimaal was maar wel tot meer onderzoek werk zou leiden, zijn de vragen samengevoegd en is de vierde deelvraag gericht op hoe de methodes aan de docenten aangeboden kunnen worden. Deze wisseling hebben tot enige onduidelijkheid bij de onderzoeker geleid en voor vertraging gezorgd. Deze veranderingen waren echter onvermijdelijk omdat bepaalde zaken pas tijdens het onderzoek aan het licht kwamen.

Een kritische kijk op de totstandkoming en waarde van het beroepsproduct toont aan dat de bredere inzetbaarheid van het product beperkt is. Het product is specifiek gefocust op de doelgroep van dit onderzoek waardoor andere organisaties het product niet zouden kunnen gebruiken omdat de doelgroep daar waarschijnlijk andere wensen en behoeften hebben. Tijdens de deskresearch werd duidelijk dat er talloze methodes bestaan over het bespreken van gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas. Door de zoektocht gericht te maken zijn er veel methodes afgevalen. Dit heeft tijd gescheeld en is in dit onderzoek een juiste keuze geweest. Wel suggereert het dat de zoektocht naar geschikte methodes en literatuur voor verdere verdieping nog niet ten einde is.

In termen van het HCD-proces is er goed gehandeld. De focus van de inspiration fase lag op het verzamelen van informatie en in de ideation fase zijn verschillende stakeholders betrokken bij het

ontwerpen van het product. Er zijn geschikte methodes toegepast en voldoende stakeholders benaderd. De resultaten van de methodes waren bruikbaar voor het onderzoek en maakte vervolgstappen goed navolgbaar. Een verbeterpunt met betrekking tot het HCD handelen is dat in de ideation fase de doelgroep is betrokken met het ontwerp van het product door informatie verzamelende methodes te gebruiken. Om een beter onderscheid te maken tussen de inspiration en de ideation fases had de doelgroep de mogelijkheid moeten krijgen om meer bij het ontwerpproces betrokken te zijn. Dit had tot waardevolle inzichten geleid en had de kans kunnen vergroten dat de doelgroep het product adopteert doordat ze hebben geholpen met de creatie.

4.3 Aanbevelingen

Het best passende resultaat om de docenten te ondersteunen wordt in de conclusie de infographic en de webpagina voor de docenten genoemd. Echter, zijn er uit de resultaten meerdere opties gebleken wat het VCT kan inzetten om de docenten te ondersteunen. In het beroepsproduct is de keuze gemaakt om de focus op zes van de twaalf vereisten te leggen. De andere zes vereisten komen ook voort uit de wensen van de docenten en kunnen meegegeven worden aan de opdrachtgever als aanbevelingen.

4.3.1 Randvoorwaarden school breed

Eén van de vereisten van de docenten is om goed voorbereid te zijn voor het bespreken van gevoelige onderwerpen. Deze voorbereiding op les niveau wordt toegelicht onder dat kopje. De voorbereiding die de docenten graag willen hebben op school breed niveau is dat de randvoorwaarden goed geregeld zijn. Hiermee wordt bedoeld dat het juiste lokaal gebruikt kan worden en de module op een geschikt moment van de dag en de week gegeven wordt. Ook valt hieronder dat de docent die een module gaat geven affiniteit heeft met dit onderwerp en geschikt is om dat onderwerp te behandelen. Ook zouden meerdere docenten op één module zetten prettig zijn zodat de verantwoordelijkheid wordt verdeeld. Dat de school duidelijke uitgangspunten heeft over maatschappelijke vraagstukken en hier een leidraad in heeft over het bespreken hiervan. Een aanbeveling is om onderzoek te doen naar hoe de randvoorwaarden op school niveau aan kunnen sluiten bij de behoeften van de docenten.

4.3.2 Inhoud modules

Om aan de vereisten van de docenten met betrekking tot de inhoud van de modules te voldoen, zou onderzoek gedaan kunnen worden naar de modules en de schrijvers hiervan om hier een goed beeld van te krijgen. De modules zouden onderzocht kunnen worden om in kaart te brengen wat er mogelijk mist met betrekking tot de vereisten van de docenten en de schrijvers zouden passende hulpmiddelen aangeboden kunnen krijgen. Met de deskresearch zijn methodes gevonden die aan moduleschrijvers aangeboden kunnen worden in een dergelijk onderzoek. Deze methodes zijn hieronder te vinden.

Methode	Korte omschrijving
Bjorn Wansink, ResearchGate; (<i>Bjorn Wansink, s.d.</i>)	Een database met lesbrieven over specifieke onderwerpen met betrekking tot geschiedenis en maatschappij.
Learning to think critically through Socratic dialogue; (Mahoney et al., 2023)	Onderzoek naar het socratisch dialoog als lesmethode om gevoelige onderwerpen te bespreken een leerlingen aan het denken te zetten.
Gesprekssjabloon Controversiële onderwerpen in de klas; (Nieuwelink, 2019)	Een docentenhandleiding van een gesprekssjabloon om met leerlingen gevoelige onderwerpen te bespreken. Er worden verschillende concrete strategieën en docentrollen besproken die ingezet kunnen worden.
Loket gezond leven - Seksuele gezondheid; (RIVM, s.d.)	Een interventieoverzicht van het RIVM met daarin 27 interventies die in te zetten zijn door docenten die specifiek het onderwerp seksuele gezondheid bespreekbaar willen maken in de klas. Of voor docenten die bezig zijn met het ontwerpen van een module over seksuele gezondheid. De interventies zijn in te zetten in de lessen.

Tabel 18 Gevonden methodes die aan moduleschrijvers aangeboden kunnen worden

4.3.3 Gesubsidieerde trainingen

Van de 42 gevonden methodes zijn er 23 trainingen waar subsidie voor aangevraagd kan worden via het Expertisepunt Burgerschap. Deze trainingen moeten aangevraagd worden door het managementteam en hier zullen uren voor vrij gemaakt moeten worden zodat de docenten deze kunnen volgen. Voor de schooljaren 2024-2027 is al vastgesteld waar de externe trainingsdagen aan besteed zullen worden. Wanneer een beleid wordt opgesteld voor de schooljaren 2027-2030 zou opnieuw onderzoek gedaan kunnen worden naar de vereisten van de docenten. Aan de hand van deze vereisten kan er een keuze gemaakt worden welke gesubsidieerde trainingen aangevraagd kunnen worden om de docenten te ondersteunen. De gesubsidieerde trainingen zijn de eerste 23 methodes in de lijst in Bijlage 8. Een overzicht met alle aangeboden trainingen is te vinden op de website van Expertisepunt Burgerschap (2023), en zou geraadpleegd kunnen worden met een vervolgonderzoek naar de vereisten van de docenten in 2027.

4.3.4 Een oorzaak zoeker

Uit de feedback verzameling met de docenten in de ideation fase is het idee van een korte vragenlijst gekomen. Het idee is om een vragenlijst te maken die de docent kan invullen wanneer deze tegen problemen aanloopt in de les met betrekking tot het bespreken van gevoelige onderwerpen. Door de docent vragen te stellen over het probleem kan de situatie in beeld gebracht worden. Door dit te doen kan uit de vragenlijst het antwoord komen wat de oorzaak is van het probleem waar de docent tegen aan loopt met daarbij gelijk tips en adviezen hoe ermee om te gaan. Dit kan nuttig zijn om te ontwikkelen als docenten tegen problemen aanlopen waarvan ze een bepaald idee hebben wat de oorzaak is, maar de oplossingen werken hier niet bij.

Bibliografie

- Baarda, B. (2014). *Dit is onderzoek! : Handleiding voor kwantitatief en kwalitatief onderzoek*. <https://lib.ugent.be/nl/catalog/rug01:002110455>
- Benders, L. (2022, 17 oktober). *Hoeveel interviews houd je voor je scriptie?* scribbr. Geraadpleegd op 12 oktober 2023, van <https://www.scribbr.nl/onderzoeksmethoden/aantal-interviews/>
- Benne, K. D., & Sheats, P. H. (1948). *Functional roles of group members*. Journal of Social Issues, 4(2), 41–49. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1948.tb01783.x>
- Bjorn Wansink. (s.d.). ResearchGate. Geraadpleegd op 11, januari 2024, van <https://www.researchgate.net/profile/Bjorn-Wansink/research>
- Brok, P. D., Hajer, M., Patist, J., & Swachten, L. (2004). Leraar in een kleurrijke school: keuzes en overwegingen van docenten rondom het lesgeven op een multiculturele school. *Coutinho*. <https://research.tue.nl/en/publications/leraar-in-een-kleurrijke-school-keuzes-en-overwegingen-van-docent>
- Bron, J. (2006, maart). *Een basis voor burgerschap: een inhoudelijke verkenning voor het funderend onderwijs*. Enschede: SLO. doi:<https://www.slo.nl/@4257/basis-burgerschap/>
- Expertisepunt Burgerschap. (2024, 5 februari). *Scholingsaanbod - scholingsaanbod schurende gesprekken*. Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 4 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/>
- de Brouwer, J., Klaver, L., & van der Zee, S. (2022). Montessori en burgerschapsonderwijs: balanceren tussen toerusten en ruimte geven. In *Saxion eBooks*. doi:<https://doi.org/10.14261/montessori-en-burgerschap-de-brouwer-klaver-van-der-zee-2022.pdf>
- Dijkgraaf, R., & Wiersma, D. (2022). *Aanbieding onderzoekskaders 2022 Inspectie van het Onderwijs*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Geraadpleegd op 21 september 2023, van <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-293ca720302931dff3e8ea77476266d63fa79372/pdf>
- Dijkgraaf, R., & Wiersma, D. (2023). *Staat van het Onderwijs 2023: blijvende zorgen over basisvaardigheden*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Geraadpleegd op 22 juni 2023, van <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-c0df6c1c90133d3e1936e4d7a9006b189b024fc0/pdf>
- van den Dijssel, J., & Nieuwelink, H. (2021, september 3). *Leren omgaan met verschillen in een homogene onderwijsomgeving*. Dimensies, 3, pp. 19-38. Geraadpleegd op 11 januari 2024, van https://www.researchgate.net/publication/355327721_Leren_omgaan_met_verschillen_in_e_en_homogene_onderwijsomgeving
- Dokman, I., van Beusekom, R., & Oldeboom, B. (2023, 17 oktober). *Een goed begin is ... veel werk – Buro Wijzicht*. Buro Wijzicht. Geraadpleegd op 8 januari 2024, van <https://burowijzicht.nl/2023/10/17/een-goed-begin-is-veel-werk/>
- Dokman, I., van Beusekom, R., Oldeboom, B., & Pepping-Poot, A. (2022). *Ik in de wij*. Lelystad: L&Ving Factory.

- Eerste Kamer der Staten-Generaal. (2020). *Wijziging van een aantal onderwijswetten in*. Den Haag: Eerste Kamer der Staten-Generaal. Geraadpleegd op 21 september 2023, van https://www.eerstekamer.nl/behandeling/20201117/gewijzigd_voorstel_van_wet_9
- Eidhof, B. (2018). *Het wilhelmus voorbij*. (1ste editie) Amsterdam: Van Genneep.
- Expertisepunt Burgerschap. (2023, juni 7). *"UIT DE HAND" een workshop over ingrijpen*. Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/uit-de-hand-een-workshop-over-ingrijpen/>
- Expertisepunt Burgerschap. (2023, september 14). *Aan de slag met je eigen ongemak!* Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/aan-de-slag-met-je-eigen-ongemak/>
- Expertisepunt Burgerschap. (2023, oktober 25). *Aiklas Burgerschap overal*. Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/aiklas-burgerschap-overal/>
- Expertisepunt Burgerschap. (2023, november 22). *Boventafeltafelen*. Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/spelleider-zijn-in-schurende-gesprekken-pro-toetie/>
- Expertisepunt Burgerschap. (2023, juni 7). *Burgerschapspel Terra Nova*. Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/burgerschapspel-terra-nova-minimaatschappij/>
- Expertisepunt Burgerschap. (2023, juni 6). *Creatieve strategieën bij het bespreken van moeilijke onderwerpen*. Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/creatieve-strategieen-bespreken-moeilijke-onderwerpen/>
- Expertisepunt Burgerschap. (2023, oktober 10). *De kracht van het verschil*. Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/de-kracht-van-het-verschil/>
- Expertisepunt Burgerschap. (2023, juli 6). *Debatteren over dilemma's in de les*. Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/debatteren-over-dillemas-in-de-les/>
- Expertisepunt Burgerschap. (2023, september 5). *Die klas wat moet ik er mee?* Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/die-klas-wat-moet-ik-er-mee/>
- Expertisepunt Burgerschap. (2023, november 23). *Diversiteitsreis, diversiteit en inclusie training*. Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van

<https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/diversiteitsreis-diversiteit-en-inclusie-training/>

Expertisepunt Burgerschap. (2023, juni 7). *Elkaar beter leren begrijpen in drie stappen*.

Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/elkaar-beter-leren-begrijpen-in-drie-stappen/>

Expertisepunt Burgerschap. (2023, oktober 25). *Escape spel Burgerschap talk*. Scholingsaanbod

Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/escape-spel-burgerschap-talk/>

Expertisepunt Burgerschap. (2023, juni 7). *Gevoelige gesprekken in een positief klimaat*.

Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/gevoelige-gesprekken-in-een-positief-klimaat/>

Expertisepunt Burgerschap. (2023, september 18). *Grip op je groepsgesprek*. Scholingsaanbod

Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/grip-op-je-groepsgesprek>

Expertisepunt Burgerschap. (2023, november 2). *Lastige gesprekken met VR*. Scholingsaanbod

Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/lastige-gesprekken-met-vr/>

Expertisepunt Burgerschap. (2023, oktober 25). *Meesterlijk mentorschap*. Scholingsaanbod

Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/meesterlijk-mentorschap/>

Expertisepunt Burgerschap. (2023, juni 29). *Onderwijs in dialoog: het leiden van schurende*

gesprekken. Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/onderwijs-in-dialoog-het-leiden-van-schurende-gesprekken/>

Expertisepunt Burgerschap. (2023, juli 10). *Reageren op grensoverschrijdende opmerkingen*.

Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/reageren-op-grensoverschrijdende-opmerkingen/>

Expertisepunt Burgerschap. (2023, juni). *Scholing Schurende gesprekken*. Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 4 januari 2024, van Expertisepunt Burgerschap:

<https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/>

Expertisepunt Burgerschap. (2023, november 23). *Seksualiteit bespreekbaar maken*. Scholingsaanbod

Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/seksualiteit-bespreekbaar-maken/>

- Expertisepunt Burgerschap. (2023, november 22). *Spel: Bouw je eigen land*. Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/bouw-je-eigen-land/>
- Expertisepunt Burgerschap. (2023, september 7). *Veilige gesprekken in de klas*. Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/veilige-gesprekken-in-de-klas/>
- Expertisepunt Burgerschap. (2023, november 22). *Visiespel over schurende gesprekken*. Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/visiespel-over-schurende-gesprekken/>
- Expertisepunt Burgerschap. (2023, juni 7). *Wat zeg je?* Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 10 januari 2024, van <https://schurendegesprekken.expertisepuntburgerschap.nl/scholingsaanbod/wat-zeg-je/>
- Expertisepunt Burgerschap. (s.d.). *Voortgezet onderwijs Thema's*. Scholingsaanbod Schurende gesprekken. Geraadpleegd op 18 oktober 2023, van Expertisepunt Burgerschap: <https://www.expertisepuntburgerschap.nl/voortgezet-onderwijs/themas/>
- Hessel Nieuwelink. (s.d.). HVA Research Database. Geraadpleegd op 8 januari 2024, van https://research.hva.nl/en/persons/hessel-nieuwelink?_ga=2.207465622.426052865.1681241184-2048082157.1663493332
- IDEO.org. (2015). *The field guide to human-centered design* (1 ed.). Canada: IDEO.org.
- IDEO.org. (s.d.). *Methods*. Designkit. Geraadpleegd op 20 oktober 2023, van <https://www.designkit.org/methods.html>
- Kennisplatform inclusief samenleven. (2021, november 18). *ARMOUR: e-learning en lesmaterialen tegen radicalisering*. Kennisplatform inclusief samenleven. Geraadpleegd op 12 januari 2024, van <https://www.kis.nl/elearning/armour-e-learning-en-lesmaterialen-tegen-radicalisering>
- School & Veiligheid, S. S. (2021). *Ijkpunten voor goed burgerschapsonderwijs*. AWP-SK. Geraadpleegd op 1 oktober 2023, van <https://www.schoolveiligheid.nl/kennisbank/ijkpunten-voor-goed-burgerschapsonderwijs/>
- Laan, A. v., Kampman, L., & Gelinck, C. (2021). *Handreiking burgerschap funderend onderwijs*. Amersfoort: SLO. Geraadpleegd op 22 juni 2023, van <https://www.slo.nl/publicaties/@19706/handreiking-burgerschap-funderend/>
- Mahoney, B., Oostdam, R., Nieuwelink, H., & Schuitema, J. (2023, december). *Learning to think critically through Socratic dialogue: Evaluating a series of lessons designed for secondary vocational education*. Thinking Skills and Creativity. doi:doi.org/10.1016/j.tsc.2023.101422
- Michaels, S., O'Connor, C., & Resnick, L. B. (2008, juli). *Deliberative Discourse Idealized and Realized: Accountable Talk in the Classroom and in Civic Life*. Studies in Philosophy and Education, 4, pp. 283-297. doi:10.1007/s11217-007-9071-1

- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2006, juli 05). *Staatscourant van het Koninkrijk der Nederlanden*. Overheid.nl. Geraadpleegd op 10 oktober 2023, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2006-128-p13-SC75886.html>
- Nederlands Jeugdinstituut. (2023). *Puber / Ontwikkeling identiteit: eigen waarden en normen*. Nederlands Jeugdinstituut. Geraadpleegd op 5 juni 2023, van <https://www.nji.nl/ontwikkeling/ontwikkeling-van-de-eigen-waarden-en-normen#:~:text=Tussen%20hun%2010e%20en%2017e,interessante%20gesprekken%20met%20je%20kind>.
- Nieuwelink, H. (2019). *Gesprekssjabloon Controversiële onderwerpen in de klas*. Hogeschool van amsterdam, Urban Education. Geraadpleegd op 11 januari 2024, van https://www.hva.nl/binaries/content/assets/subsites/urban-education/projecten/urban-education_controversiele-onderwerpen_interactief-gesprekssjabloon_2020.pdf?1576055522246
- Oosting, P. (2020). *Schoolplan Veluwscollege Twello 2020-2023*. Twello: Veluws College Twello. Geraadpleegd op 5 juni 2023, van <https://www.veluwscollege.nl/twello/wp-content/uploads/sites/5/2020/09/schoolplan20-23.pdf>
- Pettigrew, T. F. (1997, februari). *Generalized Intergroup Contact Effects on Prejudice*. *Personality and Social Psychology Bulletin*(23), pp. 173-185. doi:10.1177/0146167297232006
- Remmerswaal, J., & Leijenhorst, B. (2020). *Groepsdynamica de basis*. Amsterdam: Boom uitgevers.
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu [RIVM]. (2021, augustus 17). *Vlaggensysteem - Interventies zoeken op thema en doelgroep*. Loketgezondleven.nl. Geraadpleegd op 11 januari 2024, van <https://www.loketgezondleven.nl/interventies-zoeken#/InterventionDetails/1600186>
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu [RIVM]. (s.d.). *Interventies zoeken op thema en doelgroep*. Loketgezondleven.nl. Geraadpleegd op 11 januari 2024, van <https://www.loketgezondleven.nl/interventies-zoeken#/InterventionSearchResults?page=1&themesFilter=sexualHealth&subthemesFilter=seksualiteit-seksuele-gezondheid&subthemesFilter=soa&subthemesFilter=seksueel-geweld>
- Rutgers. (s.d.). *Training en advies*. Rutgers. Geraadpleegd op 8 januari 2024, van <https://rutgers.nl/training-en-advies/>
- School & Veiligheid. (2020, november 19). *Struisvogel Sessie*. School & Veiligheid. Geraadpleegd op 12 januari 2024, van <https://www.schoolveiligheid.nl/kennisbank/struisvogel-sessie-gesprekstool/#:~:text=De%20tool%20'De%20Struisvogel%20Sessie,hun%20eentje%20met%20morele%20dilemma's>.
- School & Veiligheid. (2023, oktober 20). *Kletskaartjes Welles Nietes*. School & Veiligheid. Geraadpleegd op 12 januari 2024, van <https://www.schoolveiligheid.nl/kennisbank/kletskaartjes-welles-nietes/>
- Sensoa. (2023). *Vlaggensysteem - Hoe reageren op seksueel grensoverschrijdend gedrag?* Sensoa. Geraadpleegd op 6 december 2023, van <https://www.sensoa.be/vlaggensysteem-hoe-reageren-op-seksueel-grensoverschrijdend-gedrag>

- Shigeoka, S. (s.d.). *Bridging Differences Playbook*. Greater Good Science Center. Geraadpleegd op 10 januari 2024
- Turkenburg, M. (2005). *Grenzen aan de maatschappelijke*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. Geraadpleegd op 21 september 2023, van https://repository.scp.nl/bitstream/handle/publications/1002/Grenzen_aan_de_maatschappelijke_opdracht_van_de_school.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Veluws College Twello. (2023, september 26). SCW informatiedag. Twello. Geraadpleegd op 26 september 2023
- Veluws College Twello. (2023, 22 september). *Onderwijs | Veluws College Twello*. Geraadpleegd op 7 februari 2024, van <https://www.veluwscollege.nl/twello/onderwijs/>
- Veluws College Twello. (s.d.). *Sport, Cultuur en Wetenschap (SCW)*. Veluwscollege. Geraadpleegd op 30 september 2023, van <https://www.veluwscollege.nl/twello/schoolgids/meer-dan-les/projectonderwijs/>
- Vis, P. (2023). *Startdocument Burgerschap 2023-2024*. Geraadpleegd op 30 september 2023
- Volman, M. (2011). *Kennis van betekenis: betrokkenheid als kwaliteit van leerprocessen en leerresultaten*. Universiteit van Amsterdam. Geraadpleegd op 27 januari 2024, van https://pure.uva.nl/ws/files/1339209/169742_110617_oratie_Monique_Volman.pdf
- Wansink, B., & de Graaf, B. (2019). *Terrorisme bespreken in de klas; Lesmateriaal TerInfo biedt hulp*. Kleio, pp. 40-43. Geraadpleegd op 11 januari 2024, van <https://ter-info.nl/wp-content/uploads/2022/04/2019-Kleio.pdf>
- Wansink, B., & Patist, J. (2017). *Lesgeven over gevoelige onderwerpen; het aangaan van het moeilijke gesprek in de klas*. Utrecht: Utrecht University. doi:319392458
- Wansink, B., Logtenberg, A., Savenije, G., Storck, E., & Pelgrom, A. (2020). *How to design lessons about the sensitive past?* Novecento. Geraadpleegd op 11 januari 2024, van <http://www.novecento.org/?s=wansink>
- Wansink, B., Patist, J., Zuiker, I., Savenije, G., & Janssenswillen, P. (2019, juni). *Confronting conflicts: history teachers' reactions to spontaneous controversial remarks*. Teaching History, pp. 68-75. Geraadpleegd op 11 januari 2024, van https://www.researchgate.net/publication/335464672_Confronting_conflicts_History_teachers%27_reactions_to_spontaneous_controversial_remarks_Teaching_History
- Wet voorgezet onderwijs 2020, artikel 2.2. (s.d.). Geraadpleegd op 30 september 2023, van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0044212/2023-08-01#Hoofdstuk2>
- Willemse, T., ten Dam, G., Geijssel, F., van Wessum, L., & Volman, m. (2015). *Fostering teachers' professional development for citizenship*. Teaching and Teacher Education. Geraadpleegd op 16 oktober 2023

Bijlagen

Hieronder volgen alle bijlagen zoals genoemd in het verantwoordingsverslag.

Bijlage 1 - Interviewschema's

Er is zijn twee interviewschema's gemaakt, één schema voor het interview met de experts op het gebied van groepsdynamica en een schema voor de interviews met de docenten.

Bijlage 1.1 – Interviewschema experts groepsdynamica

Introductie:

- De geïnterviewde bedanken voor hun tijd en de bereidheid om deel te nemen aan het interview.
- De geïnterviewde vragen of die akkoord is dat het interview wordt opgenomen.
- Het doel van het interview uitleggen: De belangrijkste uitkomst van het onderzoek is dat docenten van het Veluws College Twello, die les zullen geven in een nieuwe leerroute op de school, leren omgaan met verschillende meningen over maatschappelijk controversiële, gevoelige en emotie aanroepende onderwerpen die behoren tot de thema's van burgerschap. En hoe ze in de samengestelde groepen van de SCW-modules een veilig klimaat kunnen creëren om deze meningen aan bod te laten komen.

Interview:

- Wat is jouw opleiding in de groepsdynamica?
- Wat voor een invloed heeft de groepsdynamiek op de veiligheid van de klas?
- Wat voor een invloed heeft het bespreken van gevoelige onderwerpen op de groepsdynamiek?

Omschrijf, als dit nodig is, nog een keer het doel van het onderzoek.

- Wat voor een invloed heeft de groepsdynamiek in een klas die bestaat uit verschillende niveaus op de veiligheid in de klas?
- Als een leerling een secundaire klas erbij krijgt naast zijn primaire klas, en deze klas bestaat dus uit leerlingen die uit elke klas kunnen komen, wat voor invloed heeft dat op de veiligheid van de klas?
- Hoe zou jij het aanpakken/wat voor tips kun je geven aan de docenten die voor zo'n klas komen te staan?
- Hoe zou jij het zelf aanpakken/wat kun je de docenten van het VCT meegeven als je vier keer in het jaar te maken krijgt met een nieuwe klas?

Afsluiting:

- De geïnterviewde bedanken voor het delen van hun inzichten en ideeën.
- Vragen of er nog andere zaken zijn die de geïnterviewde graag had willen bespreken, of dat de geïnterviewde nog vragen voor de onderzoeker heeft.

Bijlage 1.2 – Interviewschema docenten

Introductie:

- De geïnterviewde bedanken voor hun tijd en de bereidheid om deel te nemen aan het interview.
- De geïnterviewde vragen of die akkoord is dat het interview wordt opgenomen.
- Het doel van het interview uitleggen: De belangrijkste uitkomst van het onderzoek is dat docenten van het Veluws College Twello, die les zullen geven in een nieuwe leerroute op de school, leren omgaan met verschillende meningen over maatschappelijk controversiële, gevoelige en emotie aanroepende onderwerpen die behoren tot de thema's van burgerschap. En hoe ze in de samengestelde groepen van de SCW-modules een veilig klimaat kunnen creëren om deze meningen aan bod te laten komen.

Interview:

- Wat voor vak geef je?
- Heb je daar wel eens te maken met één van de volgende onderwerpen: Macht & inspraak, Vrijheid en gelijkheid, Identiteit, Diversiteit, Democratische cultuur en Solidariteit. Maatschappelijk controversiële, gevoelige en emotie aanroepende onderwerpen die behoren tot de thema's van burgerschap.
- Hoe ervaar jij het bespreken van deze onderwerpen?
- Hoe denk je dat de leerlingen het ervaren om deze onderwerpen te bespreken in de les?
- Kom je met het bespreken van deze onderwerpen wel eens voor lastige situaties te staan in je les?

Zo ja,

- Wil je eens een (paar) voorbeeld(en) geven van zulke situatie?
- Wat vond je lastig aan deze situaties?
- Achteraf gezien, ben je blij met hoe je deze situatie hebt aangepakt?

Zo ja,

- Wat vind je dat je goed hebt gedaan in deze situatie?
- Zou je het de volgende keer weer zo doen, of wat zou je veranderen?

Niks veranderen:

- Wat voor tips zou je andere docenten willen geven om met zulke situaties om te gaan?
- Hoe zou de school andere docenten kunnen helpen om met gevoelige onderwerpen in de klas om te gaan?

Wel iets veranderen/ Zo nee:

- Wat zou je willen veranderen?

- Hoe zou je jezelf kunnen voorbereiden om het de volgende keer anders aan te pakken?
- Wat zou je daarvoor nodig hebben?
- Hoe kan de school jou daarin helpen?

Zo nee,

- Wat voor uitdagingen zie je met het bespreken van gevoelige onderwerpen in je les?

Afsluiting:

- De geïnterviewde bedanken voor het delen van hun inzichten en ideeën.
- Vragen of er nog andere zaken zijn die de geïnterviewde graag had willen bespreken, of dat de geïnterviewde nog vragen voor de onderzoeker heeft.

Bijlage 2 - Samenvattingen expertinterviews groepsdynamica

Eén van de experts geeft in het interview aan dat de veiligheid in de klas juist invloed zou moeten hebben op de te bespreken gevoelige onderwerpen. Dat als een klas veilig is dan kun je een moeilijker onderwerp bespreken en wanneer een klas minder veilig is kun je daar beter een minder gevoelig onderwerp bespreken. Zijn eerste reactie is dat hij zou adviseren om met zo'n groep dit niet te doen. Hij denkt dat je in een heterogene groep zoals in de SCW-klassen niet op een bepaald level kan komen die het mogelijk maakt om gevoelige onderwerpen te bespreken. De onderzoeker geeft aan dat die hier niets op te zeggen heeft want de SCW-leerroute is al bezig, de geïnterviewde geeft aan dat hij dit signaal wel duidelijk wil overbrengen. De geïnterviewde heeft ervaring met zulke groepen waar het mis gaat en waar hij dan moet komen om de problemen op te lossen. De geïnterviewde geeft aan dat als je wilt dat kinderen zich open gaan stellen dan moeten ze zich veilig voelen en niet achteraf merken dat er gepraat wordt over wat ze gezegd hebben. De geïnterviewde tekent een assenstelsel met daarop tijd op de horizontale as en invloed op de verticale as. Hij laat zien dat in het begin van de vorming van een groep heeft de formele leider, de docent, veel invloed. Naarmate de tijd vordert heet de formele leider minder invloed op de groep. Een groep heeft ook een informele leider, dit is de normdrager van de klas. Deze informele leider heeft in het begin weinig invloed en krijgt door de tijd heen steeds meer invloed. In de eerste periode heeft de docent het dus voor het zeggen maar er komt een punt in de tijd dat de informele leider het over begint te nemen en dan de sfeer in de klas bepaald. De geïnterviewde geeft aan dat onderzoeken over dit model zijn gedaan in therapie setting en nooit in een echte klas dus volgens de modellen heeft een docent in het begin zo'n zes weken om de norm te zetten. Maar in de praktijk kan dit soms om enkele minuten gaan. En omdat het nu om een klas gaat die samengesteld is gebeuren er al een helemaal dingen bij deze leerlingen buiten de les om wat kan betekenen dat de norm zelfs al gezet is voordat de klas gevormd is. De geïnterviewde geeft als aanbeveling mee dat de formele leider in het begin sterk leiderschap moet laten zien. Om in het begin duidelijk de norm vast te stellen van hoe we het doen in de klas, wat is oke en wat is niet oke, hoe praten we met elkaar als het spannend wordt en daar ook op toezien. Voor de docenten kan hij een tip meegeven. Hij pakt het didactisch klaverblad erbij van Bruno Oldeboom. Investeren in de gezag relatie is heel belangrijk. Dat je voorspelbaar bent, duidelijk bent en structuur biedt, heldere regels en afspraken hebt, dan heb je meer gezag over de groep. Als er dan niet aan je regels wordt gehouden moet er ook gelijk een consequentie aan hangen. Als er onder de leerlingen een straatcultuur hangt zal dat ook vertalen binnen de school. Als de regels over bijvoorbeeld troep opruimen in de school niet nageleefd worden en er hangen hier geen consequenties aan dan is dit ook al bepalend voor de sfeer. De leerlingen die zich meer bezighouden met welke ruimte deze kan innemen zijn ook de leerlingen die de sfeer bepalen. De geïnterviewde geeft aan dat doordat het een kleine school is de docenten beter in de gaten kunnen houden welke dingen er besproken worden onder de leerlingen. Volgens de geïnterviewde is klassenmanagement erg belangrijk en welke didactische keuze je maakt, daarvoor is het didactisch klaverblad een goede tool. Als de leerlingen namelijk voelen dat de formele leider te vertrouwen is dan willen ze ook wel vertellen over hen binnen wereld. Het is belangrijk om als eerst in kaart te brengen en te testen en aan te voelen wat de dynamiek in de groep is. Welke label je daaraan kan geven en afhankelijk daarvan het niveau van gevoeligheid kan bepalen. Eerst voelen en kijken welk gevoel de klas bij je oproept, is het veilig of niet, welk gedrag zie je. Hij legt uit dat mensen gedrag van elkaar overnemen en dat degene die de meeste invloed heeft zal de ander gaan overnemen. De geïnterviewde laat zien hoe een 3D sociogram werkt en hoe je kinderen hierin kan plaatsen. De leerlingen die de meeste invloed hebben en de sfeer bepalen staan helemaal boven aan. De leerlingen die volgen zonder problemen vallen in het midden en de leerlingen die de lastdragers zijn staan helemaal onderaan. Als formele leider moet je de leerlingen die boven aan het sociogram staan juist invloed op uit kunnen

oefenen zodat je de sfeer in de klas kan veranderen. Hij heeft de CALO gedaan en daarna op de pabo gewerkt. Daarna psychologie gestudeerd en een master in learning innovation.

Volgens de geïnterviewde heeft de docent een belangrijke taak in het begin van de vorming van een klas om zich op te stellen als formele leider en om dan streng op te treden zodat je later in het proces dat langzamerhand kan loslaten. Als je in het begin namelijk te lief en aardig bent is het leiderschap terugpakken ontzettend moeilijk daarna. Als het leiderschap van de formele leider daalt, stijgt die van de informele leider. Dit proces duurt een lange tijd en het duurt dan ook lang voordat je met de klas in de fase komt dat je iets voor elkaar krijgt, de norming of de performing fase. Deze tijd blijft hetzelfde ook al duurt de module maar 10 weken. Deze fases gebeuren namelijk onbewust bij leerlingen. De docent moet doen bij zichzelf bedenken dat het niet handig is om in het begin alleen maar informatie te delen maar juist in het begin de focus te leggen de investering in de groep en hoe iedereen met elkaar om gaat. Door de gezamenlijke doelen vast te stellen en vast te stellen hoe we een fijne tijd gaan creëren. De autonomie ook bij de leerlingen leggen door samen de focus op de norm te hebben in het begin. Groepsdynamische kennismakingsspelletjes doen die verweven kunnen worden in het onderwerp van de module die ook gericht zijn op de burgerschapsthema's zodat hier later weer naar terug verwezen kan worden. De geïnterviewde geeft aan dat het aan het begin van het schooljaar sowieso zo zal lopen maar dat je daarna verder kan bouwen met de klas. Maar met elke 10 weken weer een nieuwe klas moet je steeds weer opnieuw de focus leggen op de norm. De geïnterviewde geeft aan het belangrijk te vinden dat kinderen langzaam moeten ingroeien in de pluriformiteit van de samenleving en dat je dus de basis van de modules op burgerschap moet bouwen in plaats van dat burgerschap een onderdeel wordt van de module. Goed nadenken over welke thema's geschikt zijn om te starten met leerlingen, veronderstellen dat er al een zekere bekendheid is met onderwerpen van burgerschap. De geïnterviewde lijkt het verstandig om de lastigere thema's in de bovenbouw te bespreken zodat de groep elkaar al beter kent en waarin vrijheid en veiligheid al opgebouwd zijn. En niet elke module is geschikt voor elk thema. De modules zijn geschikt om de leerlingen expliciet burgerschap mee te geven. De geïnterviewde vindt dat deze modules meer recht doen aan de interesses van kinderen en aan handelingsbekwaamheid in zijn algemeenheid. De groepsdynamiek in een klas waar een leerling iets leuks doet is anders dan die van een reguliere les, ingewikkelder. In een reguliere les staat een docent frontaal les te geven en heeft op die manier veel macht, gezag en autoriteit. Bij de modules ligt de focus meer op de leerlingen die het zelf moeten gaan uitzoeken. De docent initieert en kijkt daarna om de zoveel tijd hoe ver ze zijn, neemt meer de begeleidende rol aan. Er is dus heel veel autonomie en zelfstandigheid bij de kinderen. Dit betekent dat je in zo'n klas dus sneller normdrager krijgt, meelopen en lastdragers. Lastdragers zijn de leerlingen die onder de lijn komen omdat ze niet geaccepteerd worden. De groepsdynamiek is in zo'n groep nog belangrijker omdat leerlingen iets moeten creëren in tegenstelling tot in een reguliere les waarin kinderen vaak alleen maar hoeven te luisteren. In zo'n klas is veiligheid dus erg belangrijk zodat elke leerling een ik mag zijn in de wij. Het gezamenlijke in plaats van de wij tegenover de zij. Als advies kan de geïnterviewde de school en de docenten meegeven om in het begin van een module duidelijk de norm neer te zetten. Dus kennismaken en investeren en afspraken maken, de formele leider zet de externe norm vast door te bespreken dat met elkaar de eindstreep behaald moet worden. Vragen wie het er mee oneens is zodat daar gelijk het gesprek over gestart kan worden. Deze regels groot op een A3 bijvoorbeeld en deze op het bord plakken zodat hier later weer naar verwezen kan worden steeds. De gemengde propedeuse lessen op de CALO zijn vergelijkbaar met de SCW in de zin dat beide werken met secundaire klassen gevuld met leerlingen/studenten van verschillende niveaus/opleidingen. De geïnterviewde geeft aan dat hij in de wandelgangen hoort dat er veel ontevreden zijn met hoe deze klassen lopen en dat er goed geëvalueerd moet worden om te kijken hoe de CALO deze lessen waardevol kunnen maken voor een

beginnende student. Hij hoort dat docenten heel hard aan het werk moeten om ervoor te zorgen dat de studenten resultaat leveren. De geïnterviewde gaf aan dat het misschien wel waardevol voor het onderzoek zou zijn om een aantal lessen van de modules bij te wonen om te observeren.

[illegible]

	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	aa	ab	ac	ad	ae	af	ag	ah	ai	aj	ak	al	am	an	ao	ap	aq	ar	as	at	au	av	aw	ax	ay	az	ba	bb	bc	bd	be	bf	bg	bh	bi	bj	bk	bl	bm	bn	bo	bp	bq	br	bs	bt	bu	bv	bw	bx	by	bz	ca	cb	cc	cd	ce	cf	cg	ch	ci	cj	ck	cl	cm	cn	co	cp	cq	cr	cs	ct	cu	cv	cw	cx	cy	cz	da	db	dc	dd	de	df	dg	dh	di	dj	dk	dl	dm	dn	do	dp	dq	dr	ds	dt	du	dv	dw	dx	dy	dz	ea	eb	ec	ed	ee	ef	eg	eh	ei	ej	ek	el	em	en	eo	ep	eq	er	es	et	eu	ev	ew	ex	ey	ez	fa	fb	fc	fd	fe	ff	fg	fh	fi	fj	fk	fl	fm	fn	fo	fp	fq	fr	fs	ft	fu	fv	fw	fx	fy	fz	ga	gb	gc	gd	ge	gf	gg	gh	gi	gj	gk	gl	gm	gn	go	gp	gq	gr	gs	gt	gu	gv	gw	gx	gy	gz	ha	hb	hc	hd	he	hf	hg	hh	hi	hj	hk	hl	hm	hn	ho	hp	hq	hr	hs	ht	hu	hv	hw	hx	hy	hz	ia	ib	ic	id	ie	if	ig	ih	ii	ij	ik	il	im	in	io	ip	iq	ir	is	it	iu	iv	iw	ix	iy	iz	ja	jb	jc	jd	je	jf	jj	jk	jl	jm	jn	jo	jp	jq	jr	js	jt	ju	jv	jw	jx	gy	gz	ka	kb	kc	kd	ke	kf	kg	kh	ki	kj	kl	km	kn	ko	kp	kq	kr	ks	kt	ku	kv	kx	ky	kz	la	lb	lc	ld	le	lf	lg	lh	li	lj	lk	ll	lm	ln	lo	lp	lq	lr	ls	lt	lu	lv	lw	lx	ly	lz	ma	mb	mc	md	me	mf	mg	mh	mi	mj	mk	ml	mm	mn	mo	mp	mq	mr	ms	mt	mu	mv	mw	mx	my	mz	na	nb	nc	nd	ne	nf	ng	nh	ni	nj	nk	nl	nm	nn	no	np	nq	nr	ns	nt	nu	nv	nw	nx	ny	nz	oa	ob	oc	od	oe	of	og	oh	oi	oj	ok	ol	om	on	oo	op	oq	or	os	ot	ou	ov	ow	ox	oy	oz	pa	pb	pc	pd	pe	pf	pg	ph	pi	pj	pk	pl	pm	pn	po	pp	pq	pr	ps	pt	pu	pv	pw	px	py	pz	qa	qb	qc	qd	qe	qf	qg	qh	qi	qj	qk	ql	qm	qn	qo	qp	qq	qr	qs	qt	qu	qv	qw	qx	qy	qz	ra	rb	rc	rd	re	rf	rg	rh	ri	rj	rk	rl	rm	rn	ro	rp	rq	rr	rs	rt	ru	rv	rw	rx	ry	rz	sa	sb	sc	sd	se	sf	sg	sh	si	sj	sk	sl	sm	sn	so	sp	sq	sr	ss	st	su	sv	sw	sx	sy	sz	ta	tb	tc	td	te	tf	tg	th	ti	tj	tk	tl	tm	tn	to	tp	tq	tr	ts	tt	tu	tv	tw	tx	ty	tz	ua	ub	uc	ud	ue	uf	ug	uh	ui	uj	uk	ul	um	un	uo	up	uq	ur	us	ut	uu	uv	uw	ux	uy	uz	va	vb	vc	vd	ve	vf	vg	vh	vi	vj	vk	vl	vm	vn	vo	vp	vq	vr	vs	vt	vu	vv	vw	vx	vy	vz	wa	wb	wc	wd	we	wf	wg	wh	wi	wj	wk	wl	wm	wn	wo	wp	wq	wr	ws	wt	wu	wv	ww	wx	wy	wz	xa	xb	xc	xd	xe	xf	xg	xh	xi	xj	xk	xl	xm	xn	xo	xp	xq	xr	xs	xt	xu	xv	xw	xx	xy	xz	ya	yb	yc	yd	ye	yf	yg	yh	yi	yj	yk	yl	ym	yn	yo	yp	yq	yr	ys	yt	yu	yv	yw	yx	yy	yz	za	zb	zc	zd	ze	zf	zg	zh	zi	zj	zk	zl	zm	zn	zo</
--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	------

A		B		C		D		E		F		G		H		I		J		K		L		M		N		O		P		Q		R		S		T		U		V		W		X		Y		Z		aa		ab		ac		ad		ae		af		ag		ah		ai		aj		ak		al		am		an		ao		ap		aq		ar		as		at		au		av		aw		ax		ay		az		ba		bb		bc		bd		be		bf		bg		bh		bi		bj		bk		bl		bm		bn		bo		bp		bq		br		bs		bt		bu		bv		bw		bx		by		bz		ca		cb		cc		cd		ce		cf		cg		ch		ci		cj		ck		cl		cm		cn		co		cp		cq		cr		cs		ct		cu		cv		cw		cx		cy		cz		da		db		dc		dd		de		df		dg		dh		di		dj		dk		dl		dm		dn		do		dp		dq		dr		ds		dt		du		dv		dw		dx		dy		dz		ea		eb		ec		ed		ee		ef		eg		eh		ei		ej		ek		el		em		en		eo		ep		eq		er		es		et		eu		ev		ew		ex		ey		ez		fa		fb		fc		fd		fe		ff		fg		fh		fi		fj		fk		fl		fm		fn	
---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--

Bijlage 4 – Uitbreiding resultaten thema's interviews

Behandelde thema's

De onderwerpen die de respondenten al eens behandeld hebben in hun eigen lessen en dus al enige ervaring mee hebben, zijn onder te verdelen in de zes burgerschapsthema's zoals opgesteld door Expertisepunt Burgerschap (s.d.). De behandelde onderwerpen worden per burgerschap thema onderverdeeld en geteld. Op deze manier ontstaat er een schematische weergave van hoe vaak een burgerschap thema behandeld wordt. In het overzicht is te zien dat democratische cultuur en solidariteit thema's zijn die de respondenten het meest behandeld hebben. Diversiteit is een thema wat als minst is genoemd.

Burgerschap thema	Aantal
Vrijheid en gelijkheid	4
Macht en inspraak	4
Democratische cultuur	6
Identiteit	5
Diversiteit	2
Solidariteit	6

Tabel 1 Overzicht hoe vaak burgerschap thema's behandeld worden

Eigen aanpak en eigen houding

Elke respondent is gevraagd naar diens eigen aanpak van het bespreken van gevoelige onderwerpen en bij elk gesprek is duidelijk geworden wat de houding van een respondent is tegenover verschillende meningen en gevoelige onderwerpen bespreken in de klas. Een aantal dingen kwamen bij elke respondent overeen maar nog meer waren verschillend. Wat overeenkomt is de houding tegenover verschillende meningen, elke respondent geeft aan dat het niet erg is dat er verschillende meningen zijn en dat geen enkele mening goed of fout is. Ook is het niet erg als de mening anders is dan van de groep of van de docent en niet iedereen hoeft het met elkaar eens te zijn. Ook is elke respondent het erover eens dat het bespreken van gevoelige onderwerpen respectvol moet verlopen en dat het onacceptabel is wanneer een leerling expres iemand kwetst. Verder verschilt de aanpak en houding van de respondenten onderling sterk.

De ene respondent stelt zich kwetsbaar op in een gesprek en een andere geeft de leerlingen eerst een moment alle vieze woorden te roepen die ze maar kennen. Twee respondenten geven aan dat deze nooit leerlingen uit de les willen sturen tijdens een gevoelig gesprek omdat dit het signaal kan afgeven naar de rest van de klas dat er onderwerpen zijn waar niet over gesproken mag worden. Terwijl twee andere respondenten aangeven dat wanneer een leerling over iemand zijn grens heen gaat deze gelijk te maken krijgt met de consequentie van eruit gestuurd worden. Een respondent geeft aan dat diens voorkeur ligt op het voeren van één op één gesprekken met leerlingen omdat er op deze manier meer openheid gecreëerd kan worden en een andere respondent geeft weer aan dat deze liever gevoelige onderwerpen bespreekt met de hele klas omdat leerlingen dan de kans krijgen om anoniem te blijven in een groep. Eén respondent is van mening dat problemen in de klas te voorkomen zijn wanneer een gesprek over een gevoelig onderwerp wordt voorbereid door de docent in diens lesvoorbereiding. Een andere respondent geeft juist aan dan gesprekken over gevoelige onderwerpen zomaar kunnen ontstaan en dat het moeilijk is om hierop voor te bereiden en dat het ook niet erg is wanneer het niet in één keer helemaal soepel verloopt. Het laatste wat opvalt is dat de ene helft van de respondenten in een gesprek liever de focus legt op de relatie met en in de klas en meer opzoek is naar de achtergrond van een mening, en dat de andere helft van de respondenten de focus legt op de inhoud van een uitspraak van een leerling. Deze kijken liever naar de informatie en of deze juist en actueel is.

De respondenten hebben een aantal concrete voorbeelden gegeven van welke methode zij gebruiken bij het geven van een module of een les over gevoelige onderwerpen. Eén respondent heeft verteld over een spel Terranova, wat is gemaakt om leerlingen op een spelende manier hun eigen samenleving te laten inrichten. Een andere respondent zorgt ervoor dat de lessen zo opgebouwd zijn dat iedereen zich prettig genoeg voelt om het over gevoelige onderwerpen te hebben. Door eerst de leerlingen zelf te laten nadenken door een opdracht of een filmpje, de leerlingen deze opdracht te laten bespreken in kleinere groepjes. Om later de stap te maken naar het onderwerp klassikaal te bespreken.

Praktijkvoorbeelden en ervaring van de leerling

De respondenten konden een aantal voorbeelden geven van lastige situaties die ze zelf hebben meegemaakt. Ook konden de respondenten vertellen wat ze aan hun leerlingen hebben gemerkt tijdens deze situaties. Drie respondenten hebben het gehad over leerlingen in de klas die het hardste schreeuwen, dit zijn de leerlingen die de meeste aandacht trekken en graag hun mening willen delen. Deze respondenten ervaren dan dat de leerlingen met een meer genuanceerde mening niets meer zeggen al zegt de ene respondent dat dit komt doordat deze leerlingen mensen met uitschieterende meningen moeilijk vinden, de ander zegt dat het komt omdat leerlingen het fijn vinden dat een schreeuwer in de klas alles doet waardoor ze zelf de handen ervan af kunnen houden terwijl weer een andere respondent aangeeft het idee te hebben dat deze leerlingen niet tegen de stoerste van de klas in durven te gaan. Eén respondent gaf een voorbeeld van een les die deze gegeven had over pestgedrag en dat hij merkte dat de leerlingen die pestgedrag vertoonde hierover aan het klagen waren en het niet belangrijk vonden, terwijl de rest van de klas het wel belangrijk vonden en serieus meededen. Deze respondent gaf aan de leerlingen die pestgedrag vertoonde één op één te hebben gesproken, deze leerlingen vertelde de respondent hier dat ze het ongemakkelijk vonden en zich beschuldigd voelden. Een respondent gaf aan dat sommige leerlingen de opdrachten ervaren als een verplichting en dus niet de motivatie hebben om op een leuke manier mee te doen met de module, terwijl de leerlingen die een onderwerp hadden gekozen die dicht bij hun interesses lag dat deze leerlingen met veel motivatie aan de slag gingen.

Fijn aan hoe het nu gaat

Respondenten hebben aangegeven dat er zaken zijn die op dit moment al prettig geregeld zijn op het VCT met betrekking tot gevoelige onderwerpen bespreken en hulp bij de SCW-leerroute. Dat er een maatschappelijk werker en andere hulpverlenende partijen op school aanwezig zijn om docenten en leerlingen te helpen in lastige situaties en dat er hulp van onderwijsassistenten aangeboden wordt bij lastige klassen wordt als zeer prettig ervaren door drie respondenten. Eén respondent gaf aan dat het fijn is dat VCT een kleine school is waardoor leerlingen meer aandacht krijgen en er een gevoel van veiligheid wordt ervaren. De leerlingen van het VCT zijn werken in samengestelde klassen al in zeker mate gewend omdat het vaker voorkomt dat klassen gemixt worden doordat er veel gezamenlijke activiteiten worden georganiseerd. Eén respondent gaf aan dat er capabele schrijvers zijn toegewezen om de modules te schrijven en een andere docent, die een module schrijft, gaf aan dat die veel ruimte krijgt van het MT en het vertrouwen dat ze het goed doen.

Bijlage 5 – Leeg informed consent formulier

Onderzoek naar het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas.

Ik heb de informatie over dit onderzoek voor de deelnemer gelezen. Ik kon aanvullende vragen stellen. Mijn vragen zijn voldoende beantwoord. Ik had voldoende tijd om te beslissen of ik deelneem aan dit onderzoek.

Ik weet dat meedoen helemaal vrijwillig is. Ik ben me ervan bewust dat ik op ieder moment kan beslissen om toch niet mee te doen. Daarvoor hoef ik geen reden te geven.

Ik weet dat de onderzoeker(s) en begeleiders van de onderzoeker(s) mijn gegevens kunnen inzien. Die mensen staan vermeld in de informatiebrief. Mijn gegevens zullen vertrouwelijk en waar mogelijk anoniem opgeslagen worden. Het gebruik van mijn gegevens in de rapportage is in ieder geval anoniem.

Ik geef toestemming om mijn gegevens te gebruiken, voor de doelen die in de informatiebrief staan. Mocht er aanleiding zijn om de gegevens te gebruiken voor een ander onderzoeksdoel dan zal opnieuw toestemming aan mij worden gevraagd.

Naam deelnemer:

Handtekening:

Datum : __ / __ / __

Ik verklaar hierbij dat ik deze deelnemer voldoende heb geïnformeerd over het genoemde onderzoek.

Als er tijdens het onderzoek informatie bekend wordt die de toestemming van de deelnemer zou kunnen beïnvloeden, dan breng ik hem/haar daarvan tijdig op de hoogte op een wijze waardoor ik er zeker van ben dat de informatie de deelnemer bereikt heeft.

Naam onderzoeker(s):

Handtekening:

Datum: __ / __ / __

Bijlage 6 – Informatiebrieven

In deze bijlage zijn de informatiebrieven te lezen die zijn verzonden naar verschillende respondenten.

Bijlage 6.1 – Informatiebrief docenten

Onderzoek naar het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas.

3-11-2023

Inleiding

Beste docent,

Wij vragen u vriendelijk om mee te doen aan een wetenschappelijk onderzoek. U beslist zelf of u wilt meedoen. Voordat u de beslissing neemt, is het belangrijk om meer te weten over het onderzoek.

Lees deze informatiebrief rustig door. Bespreek het met partner, vrienden of familie.

Hebt u na het lezen van de informatie nog vragen? Dan kunt u terecht bij de onderzoeker. Onderaan deze informatiebrief vindt u haar contactgegevens.

Wat is het doel van het onderzoek?

De belangrijkste uitkomst van het onderzoek is dat docenten van de SCW-leerroute leren omgaan met verschillende meningen over maatschappelijk controversiële, gevoelige en emotie aanroepende onderwerpen die behoren tot de thema's van burgerschap. En hoe ze in de samengestelde groepen, hieronder wordt verstaan een klas bestaande uit leerlingen van verschillende niveaus die naast de primaire klas van een leerling bestaan als tweede klas voor een periode van tien weken, van de SCW-modules een veilig klimaat kunnen creëren om deze meningen aan bod te laten komen. De lange termijn doelstelling van dit onderzoek is dat leerlingen in de klas kunnen oefenen met de competentie van het bevorderen van acceptatie van de diversiteit van individuen, zo dient de school als oefenplaats voor de leerling om de vaardigheden die nodig zijn om een democratische burger te worden in een functionerende pluriforme samenleving te kunnen oefenen.

Hoe wordt het onderzoek uitgevoerd?

Omdat de docenten van het VCT modules zullen geven binnen de SCW leerroute zullen ze daar met verschillende meningen over gevoelige onderwerpen te maken krijgen in een samengestelde klas. Om te weten te komen hoe het VCT de docenten kan ondersteunen is het van belang om aan te sluiten bij de behoeften van de docent. Deze behoeften worden door middel van een interview in kaart gebracht.

Parallel aan de interviews zal er ook literatuuronderzoek gedaan worden en zullen experts geïnterviewd worden over het behandelen van gevoelige onderwerpen en over groepsdynamica. De uitkomsten hiervan en van de interviews met docenten zullen een richting aan het onderzoek geven. Binnen deze richting zullen leerlingen geïnterviewd worden om uiteindelijk tot een beroepsproduct te komen die gepresenteerd kan worden aan de opdrachtgever, Peter Vis, en het MT van het VCT.

Wat wordt er van u verwacht?

Tijdens het interview zal onder andere gevraagd worden naar welke uitdagingen u ziet met betrekking tot het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen en welke wensen en behoeften u hierbij heeft. Het interview zal ongeveer dertig minuten duren met een uitloop tot 45 minuten.

Wat zijn mogelijke voor- en nadelen van deelname aan dit onderzoek?

Mogelijke voordelen van deelname aan dit onderzoek voor u zijn dat wanneer u kunt aangeven wat uw wensen en behoeften zijn, kan het VCT ondersteuning bieden daar waar het nodig is. Het uiteindelijke beroepsproduct zal dan ook aansluiten op de werkelijke wensen en behoeften van de eindgebruikers, de docenten.

Er zullen geen nadelen van deelname aan dit onderzoek voor u zijn.

Wat gebeurt er als u niet wenst deel te nemen aan dit onderzoek?

U beslist zelf of u meedoet aan het onderzoek. Deelname is vrijwillig. Als u besluit niet mee te doen, hoeft u verder niets te doen. U hoeft niets te tekenen. U hoeft ook niet te zeggen waarom u niet wilt meedoen. Als u tijdens het onderzoek niet meer mee wilt doen, kunt u ook zonder opgaaf van reden uw deelname aan het onderzoek beëindigen.

Wat gebeurt er met uw gegevens?

Gegevens uit het onderzoek worden vertrouwelijk bewaard. Uw persoonlijke gegevens worden gecodeerd opgeslagen en alleen de onderzoeker weet om wie het gaat. Naast de onderzoeker, kunnen ook docenten, die de kwaliteit van het onderzoek bewaken, uw gegevens inzien.

De onderzoeksgegevens worden gebruikt voor wetenschappelijke publicatie in de vorm van een onderzoeksrapport voor onderwijsdoeleinden, waarin individuele gegevens van participanten niet herkenbaar zijn. Uw privacy blijft dus volledig gewaarborgd.

Zijn er extra kosten/is er een vergoeding wanneer u besluit aan dit onderzoek mee te doen?

Er zijn voor u geen extra kosten verbonden aan dit onderzoek, en er is geen vergoeding voor deelname aan dit onderzoek.

Wilt u verder nog iets weten?

Neemt u rustig de tijd, om deze informatie te lezen en te bespreken met uw partner of andere mensen uit uw omgeving. Als u deel wilt nemen aan het onderzoek kunt u het informed consent formulier ondertekend terug sturen via de mail. De onderzoeker weet dan dat u wilt deelnemen en zal contact met u opnemen voor het maken van een afspraak.

Mocht u nog vragen hebben over het onderzoek, dan kunt u deze stellen aan de onderzoeker. Hieronder volgen haar contactgegevens.

Nera van Dullemen

0618342811

449789@student.saxion.nl

Wilt u graag iemand anders dan de onderzoeker spreken over het onderzoek, dan kunt u terecht bij de begeleider van de onderzoeker. Hieronder volgen zijn contactgegevens.

Stefan Huijser

s.huijser@saxion.nl

Bijlage 6.2 – Informatiebrief experts groepsdynamica

Onderzoek naar het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas.

3-11-2023

Inleiding

Beste expert,

Wij vragen u vriendelijk om mee te doen aan een wetenschappelijk onderzoek. U beslist zelf of u wilt meedoen. Voordat u de beslissing neemt, is het belangrijk om meer te weten over het onderzoek.

Lees deze informatiebrief rustig door. Bespreek het met partner, vrienden of familie.

Hebt u na het lezen van de informatie nog vragen? Dan kunt u terecht bij de onderzoeker. Onderaan deze informatiebrief vindt u haar contactgegevens.

Wat is het doel van het onderzoek?

De belangrijkste uitkomst van het onderzoek is dat docenten van het Veluws College Twello, die les zullen geven in een nieuwe leerroute op de school, leren omgaan met verschillende meningen over maatschappelijk controversiële, gevoelige en emotie aanroepende onderwerpen die behoren tot de thema's van burgerschap. En hoe ze in de samengestelde groepen van de SCW-modules een veilig klimaat kunnen creëren om deze meningen aan bod te laten komen. De lange termijn doelstelling van dit onderzoek is dat leerlingen in de klas kunnen oefenen met de competentie van het bevorderen van acceptatie van de diversiteit van individuen, zo dient de school als oefenplaats voor de leerling om de vaardigheden die nodig zijn om een democratische burger te worden in een functionerende pluriforme samenleving te kunnen oefenen.

Hoe wordt het onderzoek uitgevoerd?

Omdat de docenten van het VCT modules zullen geven binnen de SCW leerroute zullen ze daar met verschillende meningen over gevoelige onderwerpen te maken krijgen in een samengestelde klas.

Om te weten te komen hoe het VCT de docenten kan ondersteunen is het van belang om aan te sluiten bij de behoeften van de docent. Deze behoeften worden door middel van een interview met de docenten in kaart gebracht.

Parallel aan de interviews zal er ook literatuur onderzocht worden en zullen experts geïnterviewd worden. Dit literatuuronderzoek zal zich richten op twee aspecten, namelijk:

- Welke systemen, interventies of methodes bestaan er al om verschillende meningen over gevoelige onderwerpen te behandelen? Onder gevoelige onderwerpen verstaan we maatschappelijk controversiële, gevoelige en emotie aanroepende onderwerpen die behoren tot de thema's van burgerschap.

- Wat zegt de literatuur over de manier van handelen in een samengestelde klas om een veilig klimaat te creëren. Met een samengestelde klas wordt in de context van het onderzoek het volgende bedoeld: een klas binnen een jaarlaag die wordt ingedeeld aan de hand van de voorkeuren van de leerlingen. De klas bestaat uit leerlingen van verschillende niveaus en zal naast de primaire klas van een leerling bestaan als tweede klas voor een periode van tien weken.

De uitkomsten hiervan en van de interviews met docenten zullen een richting aan het onderzoek geven. Binnen deze richting zullen leerlingen geïnterviewd worden om uiteindelijk tot een beroepsproduct te komen die gepresenteerd kan worden aan de opdrachtgever en het managementteam van het Veluws College Twello.

Wat wordt er van u verwacht?

Tijdens het interview zal er een beroep worden gedaan op uw expertise, in uw geval is dat de groepsdynamica. Het interview zal ongeveer dertig minuten duren met een uitloop tot 45 minuten. De audio van het interview zal worden opgenomen door middel van een telefoon.

Wat zijn mogelijke voor- en nadelen van deelname aan dit onderzoek?

Mogelijke voordelen van deelname aan dit onderzoek voor u zijn dat u indirect meehelpt aan het bevorderen van de maatschappelijke competenties van de leerling en zo de diversiteit van individuen leren te accepteren.

Omdat u verder niet betrokken bent met het onderzoek zullen er geen nadelen van deelname aan dit onderzoek voor u zijn.

Wat gebeurt er als u niet wenst deel te nemen aan dit onderzoek?

U beslist zelf of u meedoet aan het onderzoek. Deelname is vrijwillig. Als u besluit niet mee te doen, hoeft u verder niets te doen. U hoeft niets te tekenen. U hoeft ook niet te zeggen waarom u niet wilt meedoen. Als u tijdens het onderzoek niet meer mee wilt doen, kunt u ook zonder opgave van reden uw deelname aan het onderzoek beëindigen.

Wat gebeurt er met uw gegevens?

Gegevens uit het onderzoek worden vertrouwelijk bewaard. Uw persoonlijke gegevens worden gecodeerd opgeslagen en alleen de onderzoeker weet om wie het gaat. Naast de onderzoeker, kunnen ook docenten, die de kwaliteit van het onderzoek bewaken, uw gegevens inzien.

De onderzoeksgegevens worden gebruikt voor wetenschappelijke publicatie in de vorm van een onderzoeksrapport voor onderwijsdoeleinden, waarin individuele gegevens van participanten niet herkenbaar zijn. Uw privacy blijft dus volledig gewaarborgd.

Zijn er extra kosten/is er een vergoeding wanneer u besluit aan dit onderzoek mee te doen?

Er zijn voor u geen extra kosten verbonden aan dit onderzoek, en er is geen vergoeding voor deelname aan dit onderzoek.

Wilt u verder nog iets weten?

Neemt u rustig de tijd, om deze informatie te lezen en te bespreken met uw partner of andere mensen uit uw omgeving. Als u deel wilt nemen aan het onderzoek kunt u het informed consent formulier ondertekend terug sturen via de mail. De onderzoeker weet dan dat u wilt deelnemen en zal contact met u opnemen voor het maken van een afspraak.

Mocht u nog vragen hebben over het onderzoek, dan kunt u deze stellen aan de onderzoeker. Hieronder volgen haar contactgegevens.

Nera van Dullemen

0618342811

449789@student.saxion.nl

Wilt u graag iemand anders dan de onderzoeker spreken over het onderzoek, dan kunt u terecht bij de begeleider van de onderzoeker. Hieronder volgen zijn contactgegevens.

Stefan Huijser

s.huijser@saxion.nl

Bijlage 6.3 – Informatiebrief feedback verzamelen

Onderzoek naar het behandelen van verschillende meningen over gevoelige onderwerpen in een samengestelde klas.

23-01-2024

Inleiding

Beste docent,

Wij vragen u vriendelijk om mee te doen aan een wetenschappelijk onderzoek. U beslist zelf of u wilt meedoen. Voordat u de beslissing neemt, is het belangrijk om meer te weten over het onderzoek.

Lees deze informatiebrief rustig door. Bespreek het met partner, vrienden of familie.

Hebt u na het lezen van de informatie nog vragen? Dan kunt u terecht bij de onderzoeker. Onderaan deze informatiebrief vindt u haar contactgegevens.

Wat is het doel van het onderzoek?

De belangrijkste uitkomst van het onderzoek is dat docenten van de SCW-leerroute leren omgaan met verschillende meningen over maatschappelijk controversiële, gevoelige en emotie aanroepende onderwerpen die behoren tot de thema's van burgerschap. En hoe ze in de samengestelde groepen, hieronder wordt verstaan een klas bestaande uit leerlingen van verschillende niveaus die naast de primaire klas van een leerling bestaan als tweede klas voor een periode van tien weken, van de SCW-modules een veilig klimaat kunnen creëren om deze meningen aan bod te laten komen. De lange termijn doelstelling van dit onderzoek is dat leerlingen in de klas kunnen oefenen met de competentie van het bevorderen van acceptatie van de diversiteit van individuen, zo dient de school als oefenplaats voor de leerling om de vaardigheden die nodig zijn om een democratische burger te worden in een functionerende pluriforme samenleving te kunnen oefenen.

Hoe wordt het onderzoek uitgevoerd?

Om te weten te komen hoe het VCT de docenten kan ondersteunen is het van belang om aan te sluiten bij de behoeften van de docent. Deze behoeften zijn door middel van een interview in kaart gebracht. Parallel aan de interviews is er ook literatuuronderzoek gedaan worden en zullen experts geïnterviewd worden over het behandelen van gevoelige onderwerpen en over groepsdynamica. Deze uitkomsten, gecombineerd met de vereisten van de docenten geven een richting aan het onderzoek. Om deze uitkomsten vorm te geven in een beroepsproduct is de inspraak van de eindgebruikers van belang, de docenten.

Wat wordt er van u verwacht?

Tijdens de feedback verzameling krijgt u de uitkomsten van het onderzoek te zien en zullen er een aantal conversatie startende vragen aan u gesteld worden met betrekking tot de vormgeving van de uitkomsten. Dit zal niet langer dan tien minuten duren.

Wat zijn mogelijke voor- en nadelen van deelname aan dit onderzoek?

Mogelijke voordelen van deelname aan dit onderzoek voor u zijn dat wanneer u kunt aangeven wat uw wensen en behoeften zijn, kan het VCT ondersteuning bieden daar waar het nodig is. Het uiteindelijke beroepsproduct zal dan ook aansluiten op de werkelijke wensen en behoeften van de eindgebruikers, de docenten.

Er zullen geen nadelen van deelname aan dit onderzoek voor u zijn.

Wat gebeurt er als u niet wenst deel te nemen aan dit onderzoek?

U beslist zelf of u meedoet aan het onderzoek. Deelname is vrijwillig. Als u besluit niet mee te doen, hoeft u verder niets te doen. U hoeft niets te tekenen. U hoeft ook niet te zeggen waarom u niet wilt meedoen. Als u tijdens het onderzoek niet meer mee wilt doen, kunt u ook zonder opgaaf van reden uw deelname aan het onderzoek beëindigen.

Wat gebeurt er met uw gegevens?

Gegevens uit het onderzoek worden vertrouwelijk bewaard. Uw persoonlijke gegevens worden gecodeerd opgeslagen en alleen de onderzoeker weet om wie het gaat. Naast de onderzoeker, kunnen ook docenten, die de kwaliteit van het onderzoek bewaken, uw gegevens inzien.

De onderzoeksgegevens worden gebruikt voor wetenschappelijke publicatie in de vorm van een onderzoeksrapport voor onderwijsdoeleinden, waarin individuele gegevens van participanten niet herkenbaar zijn. Uw privacy blijft dus volledig gewaarborgd.

Zijn er extra kosten/is er een vergoeding wanneer u besluit aan dit onderzoek mee te doen?

Er zijn voor u geen extra kosten verbonden aan dit onderzoek, en er is geen vergoeding voor deelname aan dit onderzoek.

Wilt u verder nog iets weten?

Neemt u rustig de tijd, om deze informatie te lezen en te bespreken met uw partner of andere mensen uit uw omgeving. Als u deel wilt nemen aan het onderzoek kunt u het informed consent formulier ondertekend terug sturen via de mail. De onderzoeker weet dan dat u wilt deelnemen en zal contact met u opnemen voor het maken van een afspraak.

Mocht u nog vragen hebben over het onderzoek, dan kunt u deze stellen aan de onderzoeker. Hieronder volgen haar contactgegevens.

Nera van Dullemen

0618342811

449789@student.saxion.nl

Wilt u graag iemand anders dan de onderzoeker spreken over het onderzoek, dan kunt u terecht bij de begeleider van de onderzoeker. Hieronder volgen zijn contactgegevens.

Stefan Huijser

s.huijser@saxion.nl

Bijlage 7 – Startpunt deskresearch bronnen

Titel	Organisatie/auteur	Wat	Onderbouwing	Aanbevolen door
Scholing Schurende gesprekken	Expertisepunt Burgerschap	Subsidie beschikbaar voor docenten om schurende gesprekken te leren voeren.	Er is subsidie beschikbaar voor docenten om schurende gesprekken te leren voeren. Het Expertisepunt Burgerschap voert de subsidieregeling uit en heeft een overzicht ontwikkeld van alle organisaties die scholing op het gebied van schurende gesprekken aanbieden. Gaat over gevoelige onderwerpen en verschillende meningen. (Expertisepunt Burgerschap, 2023).	Vooronderzoek onderzoeker
Loket gezond leven – Seksuele gezondheid	RIVM	Een interventieoverzicht van de rijksoverheid om professionals integraal en preventief te laten werken aan gezondheid en welzijn van cliënten.	Methodes en interventies die worden aanbevolen door het RIVM zijn bewezen goed onderbouwd of effectief en in te zetten ter bevordering van de seksuele gezondheid. Gaat over gevoelige onderwerpen en een veilige sfeer creëren (RIVM, s.d.).	Vooronderzoek onderzoeker
ResearchGate	Bjorn Wansink	Voor geschiedenis gerelateerde onderwerpen, specifieke lesbrieven, aandachtspunten voor het bespreken van gevoelige onderwerpen.	Literatuur en methodes, aanbevolen door de opdrachtgever. Gaat over gevoelige onderwerpen, verschillende meningen en een veilige sfeer creëren (Wansink & Patist, 2017).	Opdrachtgever
HvA Research Database	Hessel Nieuwelink	Verschillende artikelen en onderzoeken over methodes en	Literatuur over methodes en onderzoeken die te maken hebben met	Opdrachtgever

		lessen over burgerschap onderwerpen.	burgerschapsonderwerpen. Gaat over gevoelige onderwerpen, verschillende meningen en een veilige sfeer creëren (<i>Hessel Nieuwelink, s.d.</i>).	
Trainingen en advies	Rutgers	Aanbodoverzicht met trainingen en cursussen om seksualiteit in het onderwijs te bespreken.	Gaat over gevoelige onderwerpen, verschillende meningen en een veilige sfeer creëren (Rutgers, s.d.).	Vooronderzoek onderzoeker
Een goed begin is ... veel werk	Ivo Dokman, Roel van Beusekom en Bruno Oldeboom	Artikel over groepsdynamisch werken in het onderwijs.	Artikel wat gaat over een samengestelde klas en een veilige sfeer creëren (Dokman et al., 2022).	Groepsdynamica expert
Bridging Differences Playbook	Scott Shigeoka	Een handboek verschillende meningen te overbruggen.	Een handboek wat gaat over verschillende meningen over gevoelige onderwerpen (Shigeoka, s.d.).	Eerste begeleider

Tabel 2 Lijst met deskresearch startpunt bronnen

Bijlage 8 – Overzicht methodes, resultaten deskresearch

Nummer	Titel en eigenaar	Eis 1. Vorm	Eis 2. Doelgroep	Eis 3. Onderwerp	Eis 4. Thema	Omschrijving	Requirement nummer
1	Seksualiteit bespreekbaar maken; Bureau Belle Barbé (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 20 docenten	Gevoelige onderwerpen, veilige sfeer creëren	Kennis en houding docent, Veiligheid	Reflecteren op het pedagogisch handelen op seksuele integriteit, relevante kennis van de seksuele ontwikkeling van de doelgroep en een veilige sfeer creëren om over seksualiteit te praten.	D.2 & B.3
2	Diversiteitsreis, diversiteit en inclusie training; Diversiteitsreis.nl (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 14 docenten	Verschillende meningen, veilige sfeer creëren	Gesprek, Kennis en houding docent, Veiligheid	De essentie van divers en inclusief werken. Inspiratie en praktische toepassingen, kennis en vaardigheden die aantonen hoe je samen de gewenste verandering kunt realiseren.	A.2 & B.2 & D.3
3	Wat zeg je?; H3Lab Onderwijs (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 10 docenten	Verschillende meningen, veilige sfeer creëren	Gesprek, Veiligheid	Oefenen met gesprekken voeren, omgaan met weerstand en groepsgesprek faciliteren, meningsverschillen laten bestaan zonder dat het ruzie wordt. Oefenen met praktijksituaties.	A.3 & D.3
4	Spelleider zijn in schurende gesprekken: Pro-Toetie;	Gesubsidieerde training	Max. 8 docenten	Verschillende meningen	Gesprek, Kennis en houding docent	Het spelen van een spel met vier thema's. Het spel nodigt de deelnemer uit tot nadenken over de	B.2 & B.3 & A.3

	Boventafeltafelen (Expertisepunt Burgerschap, 2023)					eigen wijze van communiceren.	
5	Aan de slag met je eigen ongemak; #vanAarle – Onderwijsontwerp (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 20 docenten	Veilige sfeer creëren, verschillende meningen	Kennis en houding docent	In de training wordt de docent uitgenodigd om de confrontatie op te zoeken, ongemak te ervaren en te onderzoeken welke kwaliteiten en valkuilen de docent bezit.	B.1 & B.3
6	Aiklas Burgerschap Overall; Docentenbijscholing.nl (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 10 docenten	Gevoelige onderwerpen	Gesprek	Burgerschapsgesprekken populair maken door spellen, activiteiten, materialen en tools te maken.	A.1 & A.2 & A.3
7	Escape Spel Burgerschap Talk; Docentenbijscholing.nl (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 10 docenten	Verschillende meningen	Gesprek	Docenten maken en leren over spellen om burgerschapsonderwerpen aan de klas te introduceren op een spelende manier.	A.1 & A.3
8	Die klas wat moet ik er mee?; Safe College BV (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 15 docenten	Gevoelige onderwerpen, veilige sfeer creëren	Kennis en houding docent, Veiligheid	Praktische tips en tools hoe regie te nemen, houden en zo nodig terug te krijgen in het sturing geven aan bespreken van gevoelige onderwerpen met de klas.	D.2 & D.1 & B.2
9	UIT DE HAND' een workshop over ingrijpen; Critical Mass (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 20 docenten, ook inzetbaar	Gevoelige onderwerpen, veilige sfeer creëren	Kennis en houding docent, Veiligheid	Aan de hand van een spel met docenten in gesprek met elkaar over de eigen grenzen, triggers en wat je	B.2 & B.3 & D.1

			voor scholieren			kan doen wanneer het schuurt.	
10	Onderwijs in Dialoog: het leiden van schurende gesprekken; Focus op educatie (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 15 docenten	Gevoelige onderwerpen	Gesprek	Leer effectief te navigeren door complexe gesprekken en leer om leerlingen te motiveren om actief deel te nemen aan betekenisvolle discussies en dialogen.	A.3
11	Visiespel over schurende gesprekken; Schoolblocks (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 12 docenten, leerlingen en ouders kunnen ook betrokken worden	Verschillende meningen	Gesprek, Kennis en houding docent	Door middel van een spel interactief aan de slag met onderwerpen en zo de meningen van collega's ontdekken.	A.1 & B.2
12	Veilige gesprekken in de klas; ImpactYouAcademy (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 15 docenten	Gevoelige onderwerpen, samengestelde klas, veilige sfeer creëren	Veiligheid	Door gesprekstechnieken en groepsdynamica wordt geleerd om veiligheid te beïnvloeden en bevorderen in een groep.	D.1 & D.2
13	Reageren op grensoverschrijdende opmerkingen; Anne Frank Stichting (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 14 docenten	Verschillende meningen, veilige sfeer creëren	Gesprek, Kennis en houding docent, Veiligheid	Docent leert met een open houding gesprekken te voeren met de leerling en helpt leerling met nadenken over hun eigen gedrag. Docent verkent tijdens de training waar de eigen grenzen liggen.	A.3 & B.3 D.2 & D.3
14	Debatteren over dilemma's in de les; DebatUnie	Gesubsidieerde training	Max. 15 docenten	Verschillende meningen	Gesprek, Veiligheid	De training leert docenten om gesprekken in goede banen te leiden door middel van debat.	D.3 & A.1

	(Expertisepunt Burgerschap, 2023)					Leerlingen leren dover verschillende meningen door het debat.	
15	Spel: Bouw je eigen land; Schoolblocks (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 10 docenten	Gevoelige onderwerpen, verschillende meningen	Gesprek	Training over een spel waarmee leerlingen op een laagdrempelige manier vraagstukken in de maatschappij leren te bespreken.	A.1
16	Meesterlijk Mentorschap; Docentenbijscholing.nl (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 10 docenten	Verschillende meningen, veilige sfeer creëren	Gesprek, Veiligheid	Docent leert om interactieve activiteiten te gebruiken om betekenisvolle gesprekken op gang te brengen, leert om een veilige klasomgeving te stimuleren waardoor gesprekken openhartiger, veiliger en constructiever worden.	A.1 & A.2 & A.3 & D.2
17	De kracht van het verschil; Bureau Vie (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 15 docenten	Gevoelige onderwerpen, verschillende meningen	Kennis en houding docent	Docenten krijgen meer bewustwording op verschillende vormen van diversiteit en er ontstaat meer verbinding in de groep.	B.2 & B.3
18	Gevoelige gesprekken in een positief klimaat; Lancee (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 10 docenten	Gevoelige onderwerpen, verschillende meningen, veilige sfeer creëren,	Gesprek, Kennis en houding docent, Veiligheid	Combinatie van theorie en praktische werkvormen over groepsdynamica en gespreksvoering, leren de docenten een veilig klimaat te maken waar schurende gesprekken	D.1 & D.3 & A.1 & B.3

				samengestelde klas		mogen plaatsvinden. Er wordt bewustzijn gecreëerd over eigen normen en waarden van de docent.	
19	Creatieve strategieën bij het bespreken van moeilijke onderwerpen; DANDER - de kracht van diversiteit (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 16 docenten	Gevoelige onderwerpen, verschillende meningen	Gesprek	Deze workshop voor docenten is gericht op het aanleren van creatieve strategieën om leerlingen te betrekken bij het bespreken van moeilijke onderwerpen.	A.1 & A.2 & A.3
20	Grip op je groepsgesprek; Het lastige gesprek (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 15 docenten	Gevoelige onderwerpen, veilige sfeer creëren	Kennis, Kennis en houding docent, Veiligheid	Door middel van interactieve oefeningen leren docenten concrete tools en technieken die toegepast kunnen worden in de praktijk. Docenten worden zelf bewust van hun vooroordelen en gedragen krijgen zo meer grip op zichzelf en op de groep.	B.3 & A.1 & A.3 & D.1
21	Elkaar beter leren begrijpen in drie stappen; Map out (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 15 docenten, er bestaat ook een leerlingen versie	Verschillende meningen, veilige sfeer creëren	Kennis, Veiligheid	Met behulp van een tool met leerlingen op een bewuste, respectvolle en gewenste manier met elkaar laten omgaan.	A.1 & D.3
22	Burgerschapsspel Terra Nova minimaatschappij;	Gesubsidieerde training	Max. 10 docenten, spel is ook	Verschillende meningen,	Kennis, Veiligheid	De docent wordt geschoold om het spel Terra Nova te gebruiken in	A.1 & A.2 & A.3 & D.3

	Stichting Terra Nova - Democratisch Design (Expertisepunt Burgerschap, 2023)		los verkrijgbaar	veilige sfeer creëren		de les om gevoelige onderwerpen bespreekbaar te maken op een speelse manier.	
23	Lastige gesprekken met VR; Docentenbijscholing.nl (Expertisepunt Burgerschap, 2023)	Gesubsidieerde training	Max. 10 docenten	Verschillende meningen, gevoelige onderwerpen	Gesprek	Docenten leren om door middel van VR betekenisvolle gesprekken op gang te brengen bij leerlingen. VR laat de deelnemers volledig onderdompelen in de belevingswereld van de ander.	A.1 & A.3
24	Vlaggensysteem; Sensoa (RIVM, 2021)	Interventie	Kinderen en jongeren van nul tot achttien jaar. Daarnaast is er een intermediaire doelgroep van professionele opvoeders.	Gevoelige onderwerpen	Kennis en houding docent	Een objectieve methode voor het adequaat beoordelen van seksueel gedrag, het bespreekbaar maken hiervan en het geven van een adequate reactie.	B.2 & B.3
25	Loket gezond leven - Seksuele gezondheid; (RIVM, s.d.)	Interventieoverzicht	Kinderen en jongeren	Gevoelige onderwerpen, veilige sfeer creëren	Gesprek, Ontwerp module, Veiligheid	Een interventieoverzicht van het RIVM met daarin 27 interventies die in te zetten zijn door docenten die specifiek het onderwerp seksuele gezondheid bespreekbaar willen maken in de klas. Of voor docenten die bezig	C.1 & C.2 & A.1 & A.3 & D.2 & D.3

						zijn met het ontwerpen van een module over seksuele gezondheid. De interventies zijn in te zetten in de lessen.	
26	Lesgeven over gevoelige onderwerpen, Het aangaan van een moeilijk gesprek in de klas; (Wansink & Patist, 2017)	Artikel	Docent	Gevoelige onderwerpen, verschillende meningen, veilige sfeer creëren	Gesprek, Veiligheid	Artikel over een methode hoe je schurende gesprekken in de klas voert.	A.2 & D.2 & D.3
27	Confronting conflicts: history teachers' reactions to spontaneous controversial remarks; (Wansink et al., 2019)	Artikel	Docent	Gevoelige onderwerpen, Verschillende meningen, veilige sfeer creëren	Kennis en houding docent, Veiligheid	Artikel over een methode om schurende gesprekken in de klas te voeren waar de klassenmanagement, veiligheid en eigen grenzen voorop staan.	D.3 & B.3 & D.1
28	Terrorisme bespreken in de klas, Lesmateriaal TerInfo biedt hulp; (Wansink & de Graaf, 2019)	Lesmateriaal	Docent	Gevoelige onderwerpen, veilige sfeer creëren	Gesprek, Kennis en houding docent, Veiligheid	Artikel over het bespreken van terrorisme in de klas met praktische hulp en tips.	A.2 & A.3 & B.3 & D.2
29	How to design lessons about the sensitive past? The web of perspectives; (Wansink et al., 2020)	Artikel	Docent	Gevoelige onderwerpen, veilige sfeer creëren	Gesprek, Veiligheid	Artikel over ontwikkelde tool gebaseerd op theorie en praktische inzichten om het kritisch denken van leerlingen te bevorderen tijdens het bespreken van gevoelige onderwerpen.	A.2 & A.3 D.2 & D.3
30	ResearchGate; Bjorn Wansink (<i>Bjorn Wansink</i> , s.d.)	Lesmateriaal	Docent	Gevoelige onderwerpen,	Gesprek, Kennis en houding	Een database van een professor die lesbrieven maakt over specifieke	A.1 & A.2 & B.2 & C.1 C.2 & D.2

				veilige sfeer creëren	docent, Ontwerp module, Veiligheid	onderwerpen met betrekking tot geschiedenis en maatschappij.	
31	Gesprekssjabloon Controversiële onderwerpen in de klas; (Nieuwelink, 2019)	Docentenhandleiding	Docent	Gevoelige onderwerpen, veilige sfeer creëren	Gesprek, Ontwerp module, Veiligheid	Een docentenhandleiding van een gesprekssjabloon om met leerlingen gevoelige onderwerpen te bespreken	A.2 & A.3 & C.1 & C.2 D.1 & D.2 & D.3
32	Leren omgaan met verschillen in een homogene onderwijsomgeving; (van den Dijssel & Nieuwelink, 2021)	Onderzoek	Docent	Samengestelde klas, veilige sfeer creëren	Veiligheid	Onderzoek naar het pedagogisch- didactisch handelen in een homogene klas.	D.1 & D.2 & D.3
33	Generalized Intergroup Contact Effects on Prejudice; (Pettigrew, 1997)	Artikel	Docent	Samengestelde klas, veilige sfeer creëren	Gesprek, Veiligheid	Theorie over een homogene groep en diens samenwerking. Welke voorwaarden zijn er nodig voor een efficiënte samenwerking.	D.1 & D.2 D.3 & A.3
34	Learning to think critically through Socratic dialogue; (Mahoney et al., 2023)	Onderzoek	Docent	Verschillende meningen, veilige sfeer creëren	Gesprek, Ontwerp module, Veiligheid	Onderzoek naar het socratisch dialoog als lesmethode om gevoelige onderwerpen te bespreken een leerlingen aan het denken te zetten.	A.1 & A.2 & A.3 & D.1 & C.2
35	Kletskaartjes Welles Nietes; (School & Veiligheid, 2023)	Lesmateriaal	Docent	Verschillende meningen, veilige sfeer creëren	Gesprek, Veiligheid	Kaarten om in te zetten in de les om het gesprek met de leerlingen aan te gaan over meningen.	A.1 & A.3 & D.2 & D.3
36	Struisvogel Sessie: gesprekstoel voor	Gratis training gespreksmethodiek	Max. 12 docenten	Gevoelige onderwerpen,	Kennis en houding	Een gratis te gebruiken training over een	B.1 & B.2 & B.3 & D.1

	morele dilemma's; (School & Veiligheid, 2020)			verschillende meningen	docent, Veiligheid	gespreksmethodiek om morele dilemma's in de klas te bespreken.	
37	ARMOUR: E-learning tegen radicalisering; (Kennisplatform inclusief samenleven , 2021)	Online cursus	Docent	Gevoelige onderwerpen, verschillende meningen	Kennis en houding docent, Veiligheid	Een gratis E-learning met kennis, tools en vaardigheden voor docenten en andere professionals om de weerbaarheid tegen radicaliseren bij jongeren te vergroten.	B.3 & D.2
38	ARMOUR: Lesmateriaal tegen radicalisering; (Kennisplatform inclusief samenleven , 2021)	Lesmateriaal	Docent	Gevoelige onderwerpen, verschillende meningen	Kennis en houding docent, Veiligheid	Lesmateriaal met kennis, tools en vaardigheden voor docenten en andere professionals om de weerbaarheid tegen radicaliseren bij jongeren te vergroten.	B.3 & D.2
39	Training en advies; (Rutgers, s.d.)	Overzicht online cursussen	Docent	Gevoelige onderwerpen, veilige sfeer creëren	Gesprek, Kennis en houding docent, Veiligheid	Platform met online cursussen die de docent kan volgen over bespreken van de seksualiteit, diversiteit en het voorkomen van seksuele grensoverschrijding.	B.3 & D.2
40	Een goed begin is ... veel werk; (Dokman et al., 2022)	Artikel	Docent	Samengestelde klas, veilige sfeer creëren	Kennis en houding docent, Veiligheid	Artikel over praktische tips over het pedagogisch handelen van de docent met betrekking tot de groepsdynamiek en de veiligheid in de klas.	B.2 & D.1 & D. 2

41	Bridging Differences Playbook; (Shigeoka, s.d.)	Boek	Docent	Gevoelige onderwerpen, verschillende meningen	Veiligheid	Boek met handleidingen om verschillende meningen te overbruggen.	D.3
42	Deliberative Discourse Idealized and Realized: Accountable Talk in the Classroom and in Civic Life; (Michaels et al., 2008)	Onderzoek	Docent	Verschillende meningen	Gesprek	Onderzoek naar vormen van gespreksvoering om toe te passen om leerlingen aan het leren te zetten.	A.2 & A.3

Tabel 3 Resultaten deskresearch, overzicht methodes en literatuur

Bijlage 9 – Voorgelegde uitkomsten inspiration fase

Uitdagingen	Leerlingen niet meekrijgen	De inhoud overbrengen	Eigen grenzen, normen en waarden	Ontwerp van module	Structuur, veiligheid en onderlinge verhoudingen in de klas	
Wensen	Goede samenwerking	Het gesprek in en met de klas	Veiligheid om meningen te uiten	Kennis en houding docent	Juiste voorbereiding	Passende inhoud module
Eisen	Geschikte docent	Randvoorwaarden	Lesinhoud	Kwaliteit module		

Figuur 18 Overzicht van Uitdagingen, Wensen en Eisen als resultaat van de interviews

	A. Gesprek	B. Kennis en houding docent	C. Ontwerp module	D. Veiligheid
Inzicht	A.1 Docenten willen dat de inhoud op een andere manier overgebracht wordt dan normaal	B.1 Docent moet kennis en affiniteit hebben met een gegeven onderwerp	C.1 De inhoud en kwaliteit van de module is geschikt voor de doelgroep	D.1 Structuur, duidelijkheid en klassenmanagement zijn belangrijke behoeften
Inzicht	A.2 Docenten willen diepgang in de lessen en gesprekken met de leerlingen	B.2 Docenten willen onderling contact en overeenstemming over aanpakken en thema's	C.2 De module moet voldoende handvatten bieden voor de lesgevende docent	D.2 Veiligheid in de klas is voor de docent net zo belangrijk als voor de leerling om de mening te kunnen uiten
Inzicht	A.3 Docenten willen dat leerlingen meedenken en discussiëren	B.3 De docent is bewust van de eigen grenzen en kan deze uitdragen naar de klas	C.3 Randvoorwaarden zoals een geschikt lokaal en lesmomenten moeten goed geregeld zijn	D.3 Geen één mening is hetzelfde en alle meningen krijgen een plek in de les

Figuur 20 Overzicht conclusies van de interviews

Vorm
Gesubsidieerde training
Interventie
Interventieoverzicht
Artikel
Lesmateriaal
Lesbrieven over specifieke onderwerpen
Docentenhandleiding
Onderzoek
Gratis training gespreksmethodiek
E-learning
Online cursussen
Boek
Welke bestaande methodes of manieren van handelen die aansluiten op de vereisten van de docenten kan het VCT inzetten om ondersteuning te bieden aan de docenten?

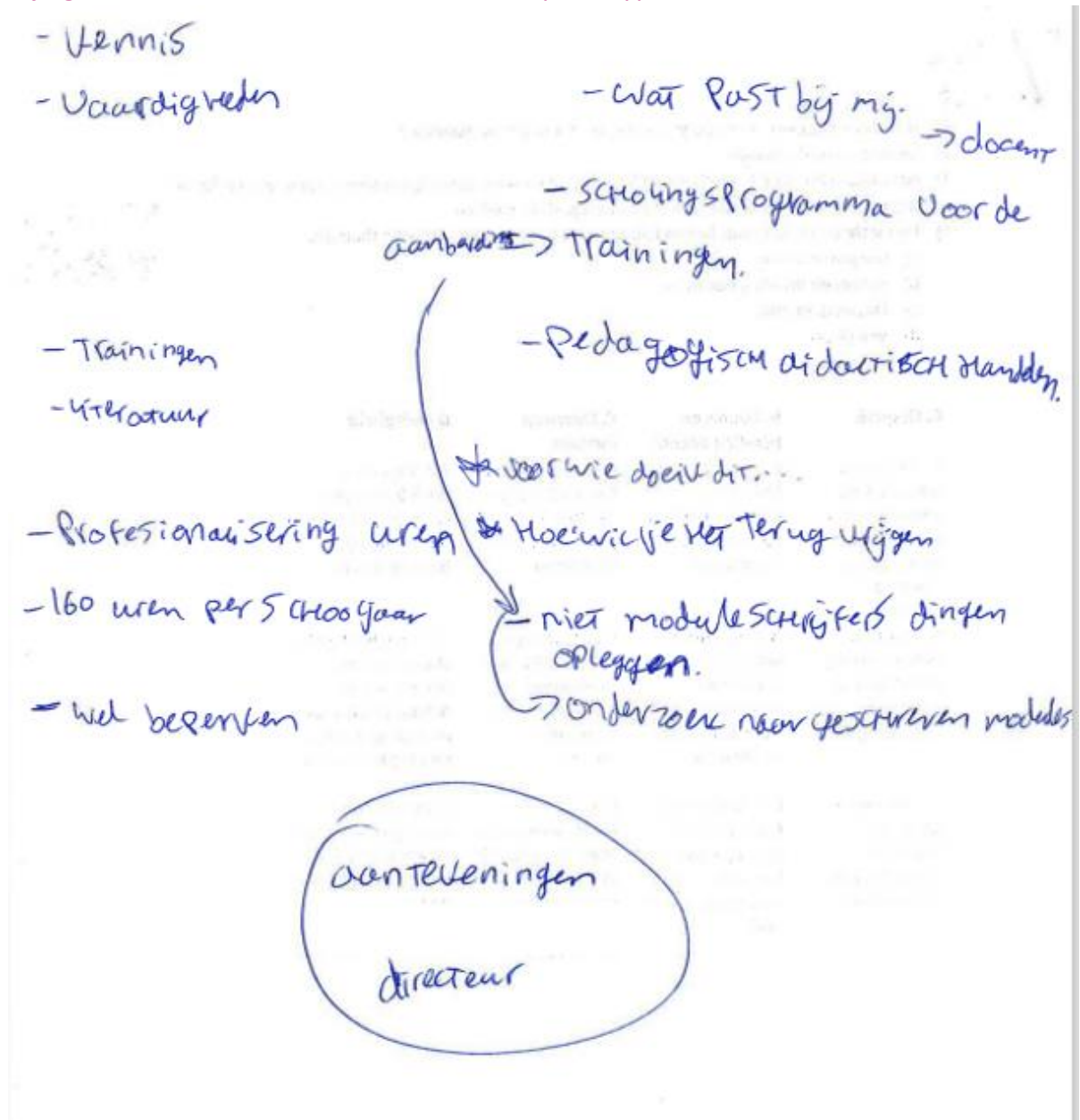
Figuur 9 Overzicht van aanboden vorm van methodes en deelvraag 4

Bijlage 10 – Resultaten brainstorm

 Veluws College KATHOLIEKE SCHOLENGEMEENSCHAP VOOR VMBO - HAVO - ATHENEUM EN GYMNASIUM		Naam: _____	
		Vak: _____	Cijfer:
		Datum: _____	Klas: _____
		Docent: _____	
	eisen voor het MT belangrijk → resultaten op een		
	Flowchart maken voor de docenten → concreter		
	meer literatuur en zo dan beste trainingen.		
	Struisvogel		
	MT = groot → docenten = concreet		

Figuur 10 Resultaten brainstorm met opdrachtgever

Bijlage 11 – Resultaten determine what to prototype met directeur

Figuur 11 Resultaten determine what to prototype met directeur

Bijlage 12 – Gebruikt materiaal get feedback docenten

Titel en eigenaar	Omschrijving
1. Lesgeven over gevoelige onderwerpen, Het aangaan van een moeilijk gesprek in de klas; (Wansink & Patist, 2017)	Artikel over een methode hoe je schurende gesprekken in de klas voert.
2. Confronting conflicts: history teachers' reactions to spontaneous controversial remarks;	Artikel over een methode om schurende gesprekken in de klas te voeren waar de klassenmanagement, veiligheid en eigen grenzen voorop staan.
3. Terrorisme bespreken in de klas, Lesmateriaal Terinfo bied hulp; Bjorn Wansink	Artikel over het bespreken van terrorisme in de klas met praktische hulp en tips.
4. How to design lessons about the sensitive past? The web op perspectives; Bjorn Wansink	Artikel ontwikkelde tool gebaseerd op theorie en praktische inzichten om het kritisch denken van leerlingen te bevorderen tijdens het bespreken van gevoelige onderwerpen
5. ResearchGate; Bjorn Wansink	Een database van een professor die lesbrieven maakt over specifieke onderwerpen met betrekking tot geschiedenis en maatschappij
6. Gesprekssjabloon Controversiële onderwerpen in de klas; HvA	Een docentenhandleiding van een gesprekssjabloon om met leerlingen gevoelige onderwerpen te bespreken
7. Leren omgaan met verschillen in een homogene onderwijsomgeving; Hessel Nieuwelink	Onderzoek naar het pedagogisch- didactisch handelen in een homogene klas
8. Generalized Intergroup Contact Effects on Prejudice; Thomas Pettigrew	Theorie over een homogene groep en diens samenwerking. Welke voorwaarden zijn er nodig voor een efficiënte samenwerking
9. Learning to think critically through Socratic dialogue; Hessel Nieuwelink	Onderzoek naar het socratisch dialoog als lesmethode om gevoelige onderwerpen te bespreken een leerlingen aan het denken te zetten
10. Kluskaartjes Welles Nietes; School & Veiligheid	Kaarten om in te zetten in de les om het gesprek met de leerlingen aan te gaan over meningen
11. ARMOUR: E-learning tegen radicalisering; Kennisplatform inclusief samenleven	Een gratis E-learning met kennis, tools en vaardigheden voor docenten en andere professionals om de weerbaarheid tegen radicaliseren bij jongeren te vergroten.
12. ARMOUR: Lesmateriaal tegen radicalisering; Kennisplatform inclusief samenleven	Een gratis Lesmateriaal met kennis, tools en vaardigheden voor docenten en andere professionals om de weerbaarheid tegen radicaliseren bij jongeren te vergroten.
13. Training en advies; Rutgers	Platform met online cursussen die de docent kan volgen over bespreken van de seksualiteit, diversiteit en het voorkomen van seksuele grensoverschrijding
14. Een goed begin is ... veel werk; Bruno Oldeboom	Artikel over praktische tips over het pedagogisch handelen van de docent met betrekking tot de groepsdynamiek en de veiligheid in de klas.
15. Bridging Differences Playbook; Greater Good Science Center	Boek met handleidingen om verschillende meningen te overbruggen
16. Deliberative Discourse Idealized and Realized: Accountable Talk in the Classroom and in Civic Life	Onderzoek naar vormen van gespreksvoering om toe te passen om leerlingen aan het leren te zetten

Figuur 12 Voorgelegde methodes get feedback

Diepgang creëren	1 - 3 - 4 - 5 - 6 - 9
Participatie leerling bevorderen	3 - 4 - 6 - 8 - 9 - 10 - 13 - 16
Kennis docent vergroten	3 - 5 - 11 - 12 - 13
Bewust worden eigen grenzen docent	2 - 3 - 11 - 12 - 13
Veiligheid in de klas bevorderen	1 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 10 - 13 - 14
Omgang met verschillende meningen bevorderen	1 - 2 - 4 - 6 - 7 - 8 - 10 - 11 - 12 - 15

Figuur 13 Voorgelegd framework get feedback

Thema's
Diepgang creëren
Participatie van de leerlingen bevorderen
Kennis van de docent vergroten
Bewust worden van de eigen grenzen
Veiligheid in de klas bevorderen
Omgang met alle meningen in de les bevorderen

Figuur 14 Voorgelegde Thema's get feedback

Bijlage 13 – Resultaten get feedback sessie

- (1)
- Eigen grenzen docent
 - Wilt graag al zien welke methodes gepresenteerd zijn aan welk thema
 - Kennis van de docent → zelf bepalen welk onderwerp dan
 - Niet alleen naar → ritel & omschrijving bij het thema
 - Thema kiezen → dan ziet wat eronder valt
 - Thema dan methode eronder
 - Fysiek in de handen
 - Handleiding met overzicht ^{overzicht}
 - Lever een lijst naar IPV Hek artikel

Figuur 15 Resultaat eerste gesprek get feedback sessie

- Wilt graag eerst de methodes gepresenteerd aan thema zien om er een beter beeld bij te krijgen
- (2)
- Thema en daar achter methode ^{nummer 1 + omschrijving}
 - Pas als je een thema kiest, dan pas alle methodes
 - alles online
 - Teams site → Share Point
 - Kijk systeem IPV gelijk Hek artikel.
- ↓
- Methodes gepresenteerd aan thema's en bij horen zien als resultaat

Figuur 16 Resultaat tweede gesprek get feedback sessie

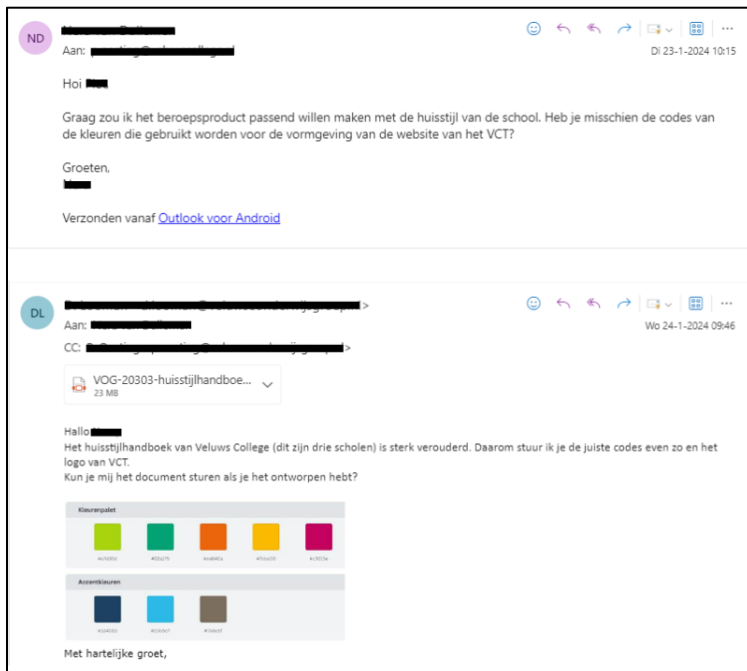
- ③
- Pocket didactic → een app
 - Per probleem → daaronder oplossingen
 - in elkaar gewaanden
 - eerst thema → dan methode
 - Pas ziet wat je hebt gekozen
 - niet verdelen in andere opties
 - korte vragenlijst om probleem te achterhalen → de oorzaak
 - omschrijving, dan een link of verwijzing naar
 - de vorm → een website of een app
Toegankelijk voor iedereen.

Figuur 17 Resultaat derde gesprek get feedback sessie

- ④
- Per thema, korte omschrijving
 - eerst thema kiezen, dan pas methodes → zit samen probleem
kept
 - pdf met alle methodes voor geïnteresseerde. → digitaal materiaal, de
doel is
 - linkje naar materiaal, dan blijft het beschikbaar
 - geen voorkeur fysiek of online.
 - met linkje online ben je ergerlijk.
 - geen voorkeur voor overzicht

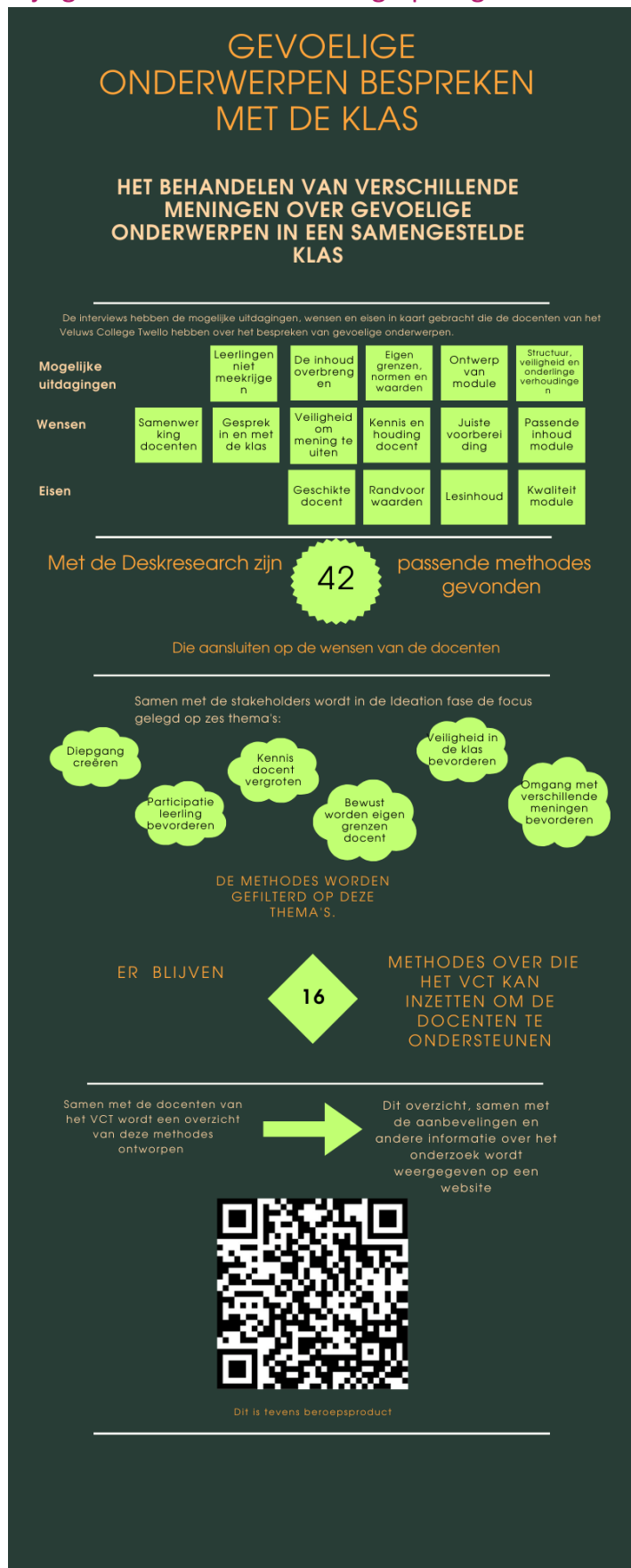
Figuur 18 Resultaat vierde gesprek get feedback sessie

Bijlage 14 – Mailcontact over de huisstijl

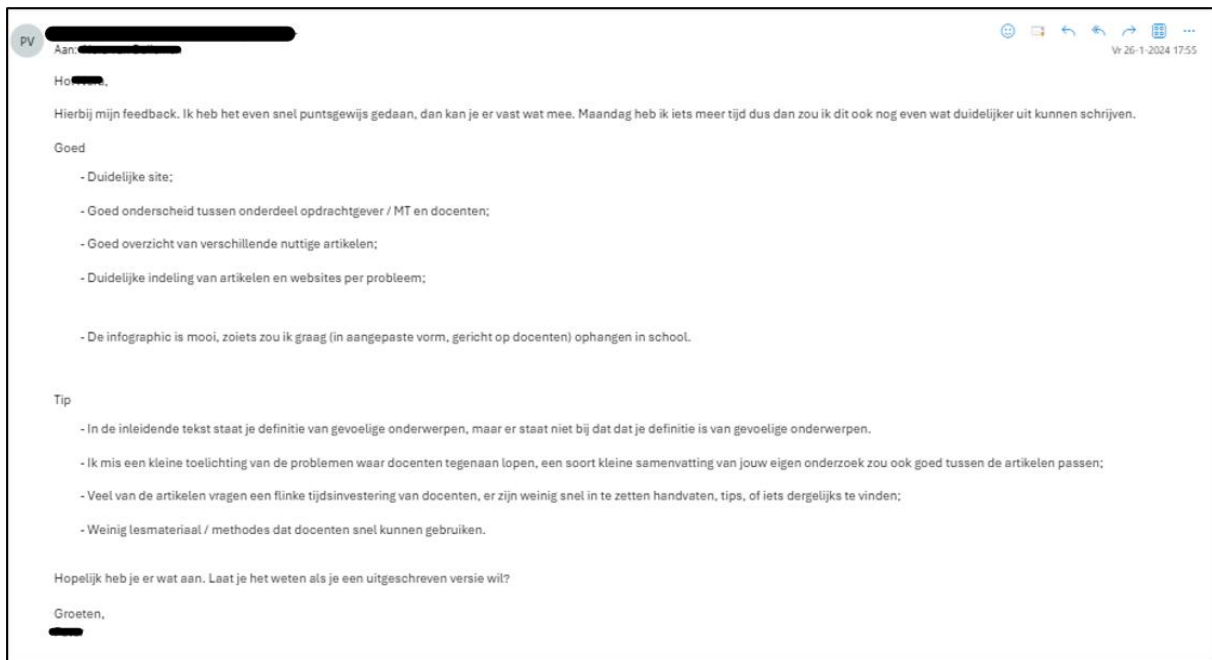
Figuur 19 Mail contact over de huisstijl

Bijlage 15 – Eerste versie infographic geïnteresseerde

Figuur 20 Eerste versie infographic geïnteresseerde

Bijlage 16 – Feedback opdrachtgever eerste en tweede ronde

Figuur 21 Feedback opdrachtgever op derde versie website

Figuur 22 Feedback opdrachtgever op docenten infographic

Bijlage 17 – Infographic docenten

Figuur 23 Infographic docenten

Bijlage 18 – Definitieve infographic geïnteresseerde

Figuur 24 Definitieve infographic geïnteresseerde